

Irodalmi tükör / szépirodalom

Tandori Dezső: Más hétezer felé	3
Bereményi Géza: Jézus újságot olvas	6
Tóth Imre: Peremvidék, Megpecsételve	7
Németh J. Attila: A kettes számrendszer, Sárga napok a szürke házban No. 1-3.	8
Géczi János: Kunming-jegyzet	10
Böröndi Lajos: Szerelem, és bocsásd meg a mi vétkeinket, Szűkülő körök	13
Ébert Tibor: Elsőpröm magam, Feleslegek	14
Czigány Zoltán: Az utolsó dióérvés	16
Nyírfalvi Károly: Vigasz, Peron	17
Varga Zoltán: Ragaszkodom buszom ablakához, Csak pár cent bor a szájban	18
Csontos János: Késleltetett feltámadás, A formagyűjtő	19
Kabdebó Tamás: Gizella és Ingrid	20
Sobor Antal: Emlékképek Kabdebó Tamással	24
Péntek Imre: Egy „kétszívű”, ír-magyar író születésnapjára	28
Kelemen Gyula: Pannon lant – Kadebó Tamás megzenésített versei	30

Színház-, képző- és fotóművészet

Tömör Péter: Időpróba (Emlékkörök a Hevesi Sándor Színház fölött)	32
Bence Lajos: A Lehetetlen meghódítása a Szép gyorsaságával Pandur Caligulája Lendván	44
Németh János: Borsos Miklósról emlékezem	46
Géger Melinda: Új generáció Fiatal képző- és iparművészek Kaposváron	49
Marton Zoltán: Gébárt, 2008 Második nekifutás A két őselem - Levegő és Víz	52
Péntek Imre: Az „itthon” és az „otthon” között Elisabeth Ledersberger-Lehoczyk szobrászművészről	55
Becsey Zsuzsa: Láncszemek (Gulyás Tamás fotóiról) Versek: Gulyás Tamás és Becsey Zsuzsa	58

Történelem - Helytörténet

Melega Miklós: Magyar és szlovén dokumentumok a Muravidék történetéhez (Egy kétnyelvű történelmi szöveggyűjtemény elkészítésének története)	64
Paksy Zoltán: A Muraköz és a Muravidék megszállása 1919-ben	67
Kiss Gábor: Együtt a történelemben (Források a Muravidék történetéhez Szöveggyűjtemény 1-2.)	72
Köpeczi Bócz Edit: Üldözött lelkesek a kommunista diktatúra éveiben (Varga Imre plébános életútja) Részlet	74
Egry Tibor: Dombok ölelte sínpályák (A Déli Vasúttól Zaláig)	77
Szigethy István: A világ végén és kezdetén Szurguti napló I. A felkészülés	83

Hír- Tükör

Szerzőink	92

Címlapterv: Nászpáng Grafika

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a Pannon Tükör és egyesületi könyvekről

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László (Nagykanizsa)

Dr. Hóbor Erzsébet – Zalaegerszeg
Kiss Gábor – Zalaegerszeg
Papp Ferenc – Nagykanizsa
Nógrádi László – Lenti
Cséby Géza – Keszthely, Hévíz

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre – főszerkesztő
Szemes Péter – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – főmunkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre – vers, próza
Szemes Péter – tanulmány, kritika
Marton Zoltán – képzőművészet
Király László – zene
Ferencz e. Győző – helytörténet

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK

Kardos Ferenc – Nagykanizsa
Tar Ferenc – Hévíz
Lukács Zsolt – Ljubljana
Kabdebó Tamás – Newcastle, Írország
Makkai Ádám – Waianae, Hawaii, USA

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége,
8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
www.pannontukor.hu

Kérjük szerzőinket, kézírataikat lehetőség szerint e-mailben, CD-n vagy floppy-n juttassák el szerkesztőségünkbe.

KIADÓ

Zalai Írók Egyesülete

8900 Zalaegerszeg, Európa tér 4.
E-mail: animator@zalasam.hu
Telefon: 30/9562-303
Kiadóvezető: Lackner László

Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a kiadó címén igényelhető.
Az egyes számok ára: 600 Ft.
Előfizetői díj egy évre: 3000 Ft.

Számolás:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg, 75500258-10809415
ISSN 1219-6886

Nyomdai munkák: Gura Nyomda Bt.
Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu
Telefon: 92/599-464

Előkészítés: Graffit Stúdió Bt.
Zalaegerszeg, Mártírok útja 52.
Telefon: 92/510-890
www.graffit.hu

Készült

Zala Megye, Zalaegerszeg,
Nagykanizsa, Lenti, Hévíz
önkormányzatának támogatásával.

További támogatóink:

NB Forsz

Szolgáltató és Tanácsadó Kft.
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax-92-510006

Elisabeth Ledersberger-Lehoczky: Modell

Tandori Dezső

Más hétezer felé

„Túlélésről csak akkor beszélj,
ha már meghaltál”

In mem. Robinson Jeffers

Rajzoltam egy halálfejet minap,
azt mondta szövege: BÁRMENNYIT FEJEZTEM,
MÉGIS BEFEJEZTEM. Rajzoltam egy másikat,
máshová, ez volt a FEJPÁLYAUDVAR. Két
táblával (Vonat)ÉRKEZÉS – táblán,
a másik tábla, rajta, hogy INDULÁS, át-
húzva. Blake, Bierce, Poe büszke lehetett
rám a Másik Hétezerből. Az első hét-
ezremmel (csúfosan) megbuktam, Id. ÉS, anno,
de most, hogy febr. 8. abbahagytam,
nem is állítom, hogy végleg, szerves
a túl drága vagy túl szulfitos borok
mellőzése, mert embertársakkal-intézményekkel
oly lélekviszonyba kerültem, hogy
- ha már róluk lemondok – nekem is
valami magaméról lemondanom becsület volt.

Nem az, hogy gyógyszereken kívül bármi szert
kívánna szervezetem igazán, mégis. Tagolta
nehezen viselhető napjaimat (mind több
fájás, élő, fájás, szervi, nehézség a
légzéssel, egy természetesség végső
elmaradása: hogy én – egészségi
állapotom, persze, kellően indokolja –
bárhova is menjek (egy-két alkalommal
muszaj lesz!), bárkivel beszéljek.
De a bor hizlal, és új madárkám miatt
majdnem minden időm a lakásban töltöm,
s ha dolgozószékemet általában asztalomtól
messze elhúzva tartom is (tehát nincs
valami sok munkálkodás, így), hogy a kis
sánta veréb, aki nem hagyhatja el
kalitkáját, de ott eléggé jól van, sőt,
lásson engem. Kiülök a szoba közepére,
távol a dolgozóasztaltól, nézzük egymást,
nézem (alig) a tévét, látódunk. akinek kell.

De másnak én ne.

Tehát a bor ilyen körülmények közt plusz
hizlal, valahol megint le kellett állni.
Kinéztem az éjjel (prosztata, vizelni
menvén, hiába szedek szert, nem tuti üdv),
fényben állt a ma már számomra teljesen
közömbös, ha járnom kell benne szenvedtetően

idegen város. Más városok még idegenebbek,
bár fantáziásabbak, de már a vasúti
hidacskához sem járok, melyen át mostantól
szinte mindig nélkülem fog elrobogni
a bécsi vonat. Általában csak tolatómozdonyok
jönnek, ha odavetődöm. Már oda se, kocsmáimat
felőlem akár bezárhatnák. Mikor írni kezdtem

úgy nyolcévesen, szentül meg voltam
győződve magam felől, és huszonnégy évesen,
mikor még egy árva sor ma is képviselhető
sorom nem volt, ez a meggyőződés már
a botrányos szerénytelenségnél tartott.
Hogy egy diákkönyvtári sorozatban
egyetlenként kerültem, mint élő, isteneim
mellé, nekem azért jelent ilyen sokat, bár már
ennek emlegetése is elfáradt bennem, hagyom.

De mondom, főleg ez volt: értsenek meg!
Nem részletezem magányosságvágyamat (az
orrszarvú, a nagy magányos elől pucol ám
az arra járó, nem tulajdonságait elemzi!
de az emberiség fejlettsége a kikiáltott hibát
tovább harsogja, a hangárnyékban aztán az arra
jogosultak tovább úzik – olykor – üzelveiket),

nem sorolom vélhető hibáimat, de az sem
igaz, hogy: „Még hogy ne létezne a világ?!
Egyre *rajta* kívül életem!!” -, e szellemességek
szórakoztató ördöglakatok, én elég szorgos
voltam bennük, mint ezt majd egy
publikációm talán tanúsítja.

Nem, arról szó sincs, hogy senkivel semmi
közlendőm ne lenne. Inkább a tárgykörök
nem jönnek össze, erre is lelhető tőlem
szellemesség (ha az). Hol erre friss,
hol arra friss az agy, a lélek, a készség,
nincs ebben semmi, nekem pont ez vagy az
nem jut eszembe, bár igyekszem, hogy megtévesztő
érintkezési vágyat ne nagyon mutassak.

Rossz helyzetben vagyok. Feltettem magam
a legnagyobb szerencsejátékra, ahol nincs sze-
rencsemosdatás, ha beüt a balvégzet.
(Bélcsavarodás, leeső foghíd stb. – mind kényszerű érintkezés
tárgy. Mind kudarcom, mind vereség.) Napra nap
diadal, hogy ma is megúsztam a karkai pert,
ám napra nap, ez a más hétezer nap, nem a szesz-
elhagyásé, csak közelebb hozza a statisztikailag
is nyilvánvaló változást... aki érti, érti. Nem
fogok egy pálya után megértésért kuncsorkálni, azt sem.

***

Ki volt Robinson Jeffers? Nem tudom pontosan, bár jól-rosszul fordítottam néhány versét: sziklakastélyban él, vad madarakkal a vad óceán felett Amerika keleti partjainál? Rég halott. Nem látogatta képes magazin, tévében nem sokat léphetett fel, mit tudom én, magam is csak pár éve, három-négy hónapja kezdem megvalósíthatni ezt a... jó, máris ígérkező megszakításokkal. Lehangelő. De gyomorpanaszaim is szakaszosak, olykor jól lélegzem. Semmi handabanda. Kiknek szól ez a végtelen sok felszínes baromság, kérdem a köz hír-magánhírtálalásokra? Első helyen nekem is, már legalább a politika, melyhez a legkevésbé értek; művész-sztárok, irányok, kiadások, rovatok dolgát teljes könnyedséggel nélkülözöm. Egyszóval merő összevisszaság az életem akkor is, ha telefonom ki van húzva, meg mindenkit leintek, ha – sajnos, elég sokszor – a világról hoz újdonságokat. szerintem erre már vicc sincs,
pedig - - -
Búröhej.

***

HA ISMERTETEK VOLNA, MOST NEM ISMERNÉTEK RÁM.

Na, ez nem jutott az előbb eszembe.

2007 február

(Verse közlésével köszöntjük az immár 70 éves költőt, s szerkesztőségünk és olvasóink nevében kívánunk neki jó egészséget, s további, alkotóerőben gazdag éveket!)

Keményffy Gábor plasztikája

Bereményi Géza

Jézus újságot olvas

Új volt minden a világban, mert gyerek voltam. A fazék fényesre súrolva állt a tűzhelyen, a sámlira fellépve pirosában magamat láttam tükröződni. Borulni kezdett a sámlí. Elestem. Felálltam. Körbejártam a lakásban, amit nemrég rám zártak a felnőttek, hogy elfussanak a dolguk után. És bent a szobában megint csak a saját képembe ütköztem a padlóig ereszkedő tükörben. Hosszan összenéztem vele. Akkor kezdődött. Az arcom egyszer csak pirosra változott, a szemem nagy lett és ragyogó. Ez tetszett nekem. Majd idegen erők jelentkeztek. Öklendeznem kellett, hajlonganom, és amikor fel-fel tudtam egyenesedni, ugató köhögés tört rám, és legörnyedtem, rohanni kezdett felém a padló. Puhán estem el. Rábízta magam.

Különböző helyekről felnőttek bukkantak elő, aggódva futkároztak körülöttem. Értettem a szavakat. Azt, hogy a beteg gyerekük vagyok. Semmin sem csodálkoztam.

Mondták egymásnak, kórházba visznek, amikor elnyelt minket egy nagy épület, majd elgurítottak engem kisebb és piros kórházak között, egy fehér ágyon. Sikerült félrefordítanom a fejemet, oldalt úsztak el a képek. Jól rájuk bíztam magamat. Tovább ismerkedtem a világgal. Sötétség ereszkedett rám akadozva, neki is engedelmeskedtem. Még az történt velem, hogy feltettek valahová, ami magasán volt. Valami egyenes polcra. Sokáig lehettem ott a sötétség mélyén, mert csont soványan ébredtem magamra.

Akkor már fehér ágynemű vett körül, vaságyban voltam, szűk szobában, a felnőttek az ajtóba illesztett üveg-lap mögül néztek be rám. Négyen szorongtak ott, mindegyik sírt, nem tudták, hogy értem a szavaikat. Azt mondták egymásnak, már nem ismerem meg őket, és ebben igazuk volt. Azt is mondták, már biztosan meg fogok halni. Rámozdítottam a szememet a takaróra. Egyedül a kezemről tudtam, hogy az enyém. Annyira vékony lett a kezem, fel sem emelhettem a pokrócra, csak a hüvelykujjamat tudtam félrehúzni valamennyire, egészen addig, hogy a tövében kifeszüljön egy bőrredő, ami átlátszó volt és lila. Ezután a másik kezem irányába fordítottam a szememet. Azt a tenyeremet feljebb tudtam húzni. Volt benne valami. Rövidesen elaludtam.

Felébredtem valamikor máskor. Volt valami a kezemben, amit előzőleg beletett valaki. Felhúztam a lábamat, a két térdem felemelkedett, egy kép került a szemem elé, ami a kezemben volt. Világos színű ember nézett a szemembe, lelógó haja körül fényes körtányér. Addig figyeltük egymást, míg haza nem vittek a kórházból, vissza abba a szobába, ahol előzőleg életben voltam. Ott is ágyban feküdtem. Egy asszony magasodott fölém, vizsgálgatott, közben fekete fejkendőt csomózott az álla alá. Azt mondta, hogy ő a nagyanyám, és sírva fakadt, mikor mindkettőnk számára kiderült, hogy elfelejtettem beszélni. Ezután gondjaiba vett engem az az asszony. Velem maradt nappal, mellettem aludt éjszaka. A fülemben sugdosott, hogy nézzem csak a kezemben lévő képet. Azt mondta, lám csak, erősödöm, és ezt Jézusnak köszönhetem, ő az, aki visszanéz ránk. Az asszony őhózzá imádkozott, adjon erőt nekem, és ő meghallgatta őt. Mert, nézzem csak, erő sugárzik Jézusból és fényesség. Egyik este közös takaró alatt egy példát is mondott erre a sötétségben az asszony. Hogy volt egyszer réges-régen egy nagybeteg nő. És gyógyulást remélve Jézustól belement a rajongók tömegébe, a közelébe furakodott, de nem merete megszólítani őt. Csak nézte, hogy a gyógyítója előtte elhalad, és hátul a köntöséről négy kékszínű bojt csügg alá. És az a nagybeteg vérzésses asszony félelmében csak futólag merete megérinteni a libegő bojtok egyikét. De Jézusnak ez is elég volt. Megtorpant, és hangos szóval azt kérdezte, ki nyúlt hozzá. Ugyanis megérezte, hogy valami kiszállt belőle, mert neki még a köntöse bojtjai is erővel voltak tele. Gyógyító erővel, aminek én az életemet köszönhetem, mondta az ágyban mellettem az asszony.

Nyár volt, nyitva állt ablak, konyhaajtó. Nagyanyám kenyérért ment. Az ágyban vártam valamire, nagyon világos volt. A konyhán keresztül bejött a szobába egy ember, fehér inget viselt, kék nadrágot, aminek az egyik száján a szerelő zsebből egy összehajtogatott újság állt ki. Nagyanyámat kereste. Azonnal tudtam, hogy ő az. Beszélni kezdtem őhózzá. Mondtam, nagyanyám kenyérért van, mindjárt jön. Ekkor ő leült egy székre azzal, hogy megvárja, vette az újságot, zörögve szétrántotta, olvasni kezdte. Az erejét érezve beszélni akartam hozzá, de nem találtam szavakat. A nyakán hátul világosszőke hosszú pihék meredeztek. Időnként rám nézett az újság fölött. Azt mondta, motorral jött Jászberényből, és hamarosan vissza kell térnie oda. Szemének hatására én felültem az ágyban, aztán a padlóra léptem. Odamentem a közelébe. Összecsapta, eltette az újságot. Felállt. Lenézett rám. Én egyre csak gyógyultam, erősödtem az ő erejének közelében, még az ágy támláját is elengedte a kezem. Neki most már mennie kell. Nagyanyámnak azt üzeni, örül, hogy életben talált engem. Elment.

A következő az volt, hogy mezítláb álltam a padlón, amikor a kendős asszony visszaérkezett. Magasan fölém jött, felkapott, az ágyba vitt.

Azóta is élek.

Tóth Imre

Peremvidék

A névtelen tartomány. Itt a lélek feloszlatja önmagát.
Persze, múlatni kell az időt, ha az ember nem bírja
már tovább. Öntöttem már ágyút és harangot, foglaltam
országot és várost. De süllyed a hold, leszáll a homály.
Antarktisz üzen a távolból. Azt mondják, négyféle fém
kell az angyalokhoz, mint ahogy az idő is négyféle minőség.
Fogalmam sincs, hogyan csinálják, de egyszer csak itt
van mind a négy.

Peremvidék az ország neve, ahol minden nap újra áll a bál.
Leülhetsz hát asztalunkhoz, ha elkélne némi segítség.
Varázslók, csalók, szemfényvesztők, és mindenféle egyéb
népség áll szolgálatodra, öntenek neked angyalt aranyból, és
elintézik, némi pénzért persze, hogy szíved hölgye legalább
egy kicsit, téged is szeressen.

Herceg, ha hallod a hangom a homályból, szabadíts ki börtönömből,
ahová gonosz istenek zártak, hiszen a Te országodban
nem kőből, hanem az idők jeleiből emeltem neked házat.

Megpecsételve

Árulóim számon tartom.
Lesz majd, mikor kérni jönnek.
De hiába. Én tudom, mi van a
mosolyuk mögött. Érdek, és ordas
szívek. Ennyi telik tőlük.
Bukásuk nem tölt el örömmel.

Elisabeth Ledersberger-Lehoczky grafikája

Németh J. Attila

A kettes számrendszer

én + te = mi
 én + te = mi?
 a személyes névmások
 mint a számnevek
 behelyettesíthetők
 a kettes számrendszer
 szabályai szerint
 ez lenne a szerelem képlete?
 s milyen helyi értéken?
 a helyzet szorozva az alkalommal
 ó hány gyerek lenne hány alommal!
 s a vágy az őrült a tizedik hatványon
 (hogy öleltük egymást a szőnyeg pihéi közt
 a sötétben összenéztek
 s elpirultak mind a statisztikák!)
 s aztán a mínuszok sora a tizenegyedik
 hatványon leírt szerelmek s a kéréstlen
 kelletlen aktusok zárójeles összege
 nullává íródik minden
 csak reménytelen mínuszaim dideregnek
 egyszer egy az egy kétszer egy az kettő
 egyszer egy az egy kétszer egy az kettő
 a hitetlen hívók konokságával szajkózom
 a tízes számrendszer szorzótábláját
 ha már a műveletek ilyen logikátlanok

Sárga napok a szürke házban

No. 1.

a hallgatással van a baj mindig a hallgatással
 amely kitörli a szót és elfedi a csendet mert
 „magával egyneművé satíroz az éj” valahogy
 így írtam egyszer régen amikor még nem írtam
 csak papírra vettem a szavakat ujjaim közt
 morzsolgatva szorongásaimat miközben kikötőről
 kikötőre jártam téves feltevéseim homályba vesző
 horizontján itt-ott nyomokat hagyva néhány csikket
 zápfogat kocsmanőket megválaszolatlan kérdéseket
 és végig nem gondolt válaszokat amelyek mind
 egy irányba vezettek tovább tovább egyre vadabban
 már szinte rögeszmésen bejárva ugyanazt az
 ismeretlen távot élvonal és halálvonal közt
 tenyerem úttalan útjain tekinteted késével hátamban

Sárga napok a szürke házban

No. 2.

és akkor azt mondtad folytonos időhúzás az életem
és szeretnél egyszer reggel úgy nézni tükörbe ahogy
hanyatt dőlve nézi az eget a tenger mert csak a jelenben
nincs idő a múlt higanygolyóvá gyűlik a lélek mélyén
és gőzeivel mérgezi a jövőt amely még nincs de majd
úgy áll be mint derékba a fájás és akkor sem lesz tudható
hogy megérkeztem vagy csak ott vagyok miközben rám
húll nézésed és az ujjbegyedben bizsergő simogatás nem
bomlik homlokomra mégse mert a szavak néha nem
többet hanem kevesebbet jelentenek önmaguknál önmag
unknál és csak rájuk egymást olajozatlan fogaskerekek
napok harapnak hetekbe hónapokba s a hónapok évekbe
miközben fenn egy repülőgép maga után húzza az eget
ami talán csak a tenger tükröződése isten gondolataiban

Sárga napok a szürke házban

No. 3

apránként adod magad az elmúlásnak
tavaszi fáradtság jön a télire s a kín úgy
ívódik csontjaidba mint elhagyott tiszta
szobák széklábaiba a szű már burjánzik
szívedben a vadhús arcodon vacogás
kocogtat porcelán mosolyt és sehol sem
váltják vissza forgalomból rég kivont
pénzeidet sátoros ünnepek ajándékai véreid
malaszt helyett hiányokkal vagy teljes
míg egy nap arcod negatívján előhívódik arcom
karcosan szürkén kifakulva ahogy az évek
visszaperegnek ujjaid közt és gyermekké fogysz
bennem távolodsz mint tőled a világ agóniád
utolsó tolófájásaival hová születesz át anyám

Géczi János

Kunming-jegyzet

Kunming városában több ezer téglafallal, drótkerítéssel elkerített telep egzisztál, amelynek bejáratán díszkapu jelzi: ezek városi fennhatóságon kívül esnek, saját közigazgatásuk, népességük és kereskedelmük van. Ahol éppen lakom, szintén elkerített, magas falakkal védett, a járműforgalmat kapuval lassító portaszolgálattal rendelkező telepfele, de inkább lakóközösségnek látszik, mert míg a többi telep több száz házból áll, ez két öt emeletes tömbből, s a 8-10 lépcsőházban jó 150 családdal. Az éghajlati viszonyoknak megfelelően a lépcsőház sok nyílással áttört falú, a lakásokban fűtés nincs, ellenben úgy vannak tájolva, hogy a fény délelőtt a ház egyik oldalának helységekbe, délután a másik oldali lakóhelyiségekbe süssön be. Az így átellenes szobájú lakások erkélyekkel egészülnek ki: de hogy erkély az, ami belülről a szobát, illetve a konyhát nagyobbá tevő lakóterület, csak kívülről érzékelhető. Városszerte minden lakáshoz tartozik 1-2 ilyen sűrűn berácsozott, ketrecként ható erkély, amely egyben raktár, növényház, tyúk és kacsák, díszmadarak, kisemlősök lakhelye, szárítóalkalmatlanság, illetve szeméttároló.

A lépcsőház, de a lakás belmagassága – egy közepes növésű európai számára – alacsony, kézzel talán elérhető a plafon, amit, illemből, nem próbálok ki. A yunnani nemzetiségiek többje alacsony, úgy vélem, a legapróbb európaiaknál, a máltaiaknál is sokkal kisebbek, testalkukat tekintve pedig törekenyek és arányosak. Szépen kiformázott emberek. Az a lány – hogy hány éves, meg nem tudom mondani, az idegenvezető szerint 15 és 20 között lehet –, akivel egy éjjelre zsugorodott napra összeházasítottak egy ceremónián, a köldököm magasságánál nem nőtt feljebb, de ő valóban kis testmretű.

A lakás tágas, szép nappaliból és két kisebb szobából áll, s minimalizmusa illeszkedik a kínai szokásokhoz, annak ellenére, hogy tulajdonosa többnyire Észak-Amerikában, az Egyesült Államokban él.

Bangkokból a laoszi-burmai határvároson át, Chang Rai érintésével repül a gép Kunmingba. Annak idején Stockholmba menve Varsóban leszállt a járat, s a fel- és leszállás duplázása tette oly emlékezetesen nehézé azt az utat. Most, talán, mert nem figyeltem eléggé, meglepett, hogy a repülés megszakadt. Ráadásul a gépet el kell hagyni, a biztonságérzetem végképp elhagy. Hiába vagyok továbbra is a trópuson, hideg a váróterem, szinte dermesztő. A csarnok üvege sötétített, s kinézve olyan, mintha vihar kitörése előtt állna az idő, holott tudható, hétágra süt és perzsel a Nap. A pálmafák, látom, alig izegnek-mozognak.

Szerencsére az út második szakasza sem hosszú, az első fele egy óra, a második egy és negyed. A képernyőn reklámok futnak, ismeretlen üveges italokról, meglehet, élelélíxir van mindegyikben, most az se érdekel. Még az utazó kutyák orvosi ellenőrzéséről, karanténi körülményeiről történő tudósítás sem köt le, rezeg alattam a padló, és a székek is szűkös. Holott a thai légitársaság mindent megtesz a komfort tökéletességéért: mintás selyemmel, mégpedig kókusztej-sárgás textíliával borított a kabin, orchidea-lila a padló, valamivel világosabbak a repülőszékek, s a stewardessek ruhaszíne mindehhez illő. Kunmingban hűvösebb lesz, vigasztalom kicsit magam, rám fér a kényeztetés. 21 perc múlva, 20 perc múlva, 19 perc múlva érünk le, már süllyed a gép, érzem a fülemben, a tarkómban, a géptest recsegését hallok, s az sem érdekel, hogy még ma utazom tovább, Tibet keleti határához, magasba, talán olyan magasra, mint amilyenben most repül a gép. Da li-ba, a világörökség megbecsült városába. Kabócákat hallok ismét, de csak a gép ciripel sok hangon, tizenhét ezer lábom vagyunk még mindig, négy óra negyvenegy perc.

Az utolsó napban sosincs újdonság. Most sem. Lassan pereg az eső, leginkább szemerkél, de az is elég, hogy a mikrobusz ablakát alaposan lefűgönyözzze. A tó és a hegyek lába alá kuporgó halmok között kanyarog az út, Da li négy városa és vagy tíz falva közül némelyiket érintve, másokról megfeledkezve. Az autóbusz-pályaudvarra igyekvés közben mindössze nekem van kapkodásra okom, miféle látványt kell utoljára elkapnom, s nem tudom, miféle élményt kell végtére még megízlelnem. Egyik ház előtt disznót forráznak, máshol éppen hogy megperzseltek egyet. Az Yntac, a helyi Volán képviselőnői szorgoskodnak: van, aki a busz gyomrába kerülő hátizsákokat, vizes palackot magába foglaló dobozokat, rejtélyes tartalmú batyukat címkéz, másik a helyfoglalást ellenőrzi, van, aki arra figyelmeztet, hogy az öt órás utazás alatt nem használható a toalett (ami azért érdekes, mert a buszhelyet eladó, tele szájjal harsogó, haját lófarokba fonó idősb asszonyka ezzel az extra szolgáltatással érvelt árcsökkentő igyekezetem ellen).

A jó minőségű sztráda kétsávos, magashegységhez illően nedves és kényelmetlenül kanyargós. Selyem- és más hosszú tűs fenyvesek, eukaliptuszok s itt-ott virágba borult azálea-bokrok. Savanyú a talaj, ezért tömegesen nő a hanga, a szelídgesztenye, és azok, amelyek a teafélékhez tartoznak. A langaléta, egy vagy több üstökű fákat helyi származékoknak vélem, számomra nevük nincs, hiába is lapozgatom egyre-másra a kunmingi reptéren vásárolt, a

helyi élőlények rejtélyes világába bevezető több kilós kézikönyvet. A hegyoldalokon egyre-másra sírhelyek bukkannak elő. A régiek a feng sui szabályai szerint választottak maguknak nyughelyet, s nem feltétlenül a családi birtokon, hanem, ha a túlvilághoz jobban illeszkedő helyszínre véltek lelni, akkor ott a tájból kisajátítottak egy tetemnyi részt maguknak. A kőből rakott sírhelyek mögött az égnek szaladó hegyoldal, előttük pedig a völgy, mélyén minden bizonynal a vízzel, legyen az tóban vagy folyóban. S körös-körül ligetes erdő. Manapság temetőbe hantolják a holtakat, kétségtelen azonban, hogy e temetők mindenkor szépséges és kertszerű helyen terülnek el.

A távolsági autóbust, gyanítom, úgy tervezték, hogy az utastérben is kitűnően hallatszódjék a hars dallamkürt. S mert errefelé többnyire dudál a sofőr, ha előz, ha oldalra húzódik, ha kanyarba érkezik, ha kanyarból távolodik, ha belefut, és ha elhagy egy kereszteződést, ha ismerőst lát az útmentén, és akkor, ha ismerőst vél föllelni, azaz mindenkor, így végül elfogadom, hogy az utam mindvégig hangos lesz. Fásultan törődöm bele abba is, hogy a több kilométeres – kivilágítatlan – alagúton dudálva robogunk át, miként abba is, hogy a népszerű amerikai-kínai harcokban kitűnt színész filmje megy a videón, s talán csak annak a fickónak a harci rikoltozása harsogja némelykor túl a busz dudahangját. Da li ugyanolyan magasan fekszik, mint Kunming, de ezt a tengerszint feletti 2000 métert már nem érzékelem. Talán tegnap délután még más volt, amikor a környék legmagasabb hegyére felvonóval menve megfájdult a fejem, hasogatott a fülem és szédelegtem. A sztrádán pontosan érzem a lejtők és emelkedők miatt változó légnyomást, s a hideg miatt érzékenyebben reagálok rá. A sofőr kiábrándítóan vezet, ráng a jármű, lassítunk, amikor haladni lehetne, s gyorsítunk, ha vészhelyzet áll elő. Az utasok azonban békésen túrik a sorsukat.

A sofőr fehér kesztyűben vezet. Kíváncsi vagyok, hogy a több mint 300 kilométeres út során váltja-e majd. A tarkóján cinkefészek nagyságú kontyot hordó utaskísérő szintén kesztyűs. A pályamunkások, akik a szemetet szedik össze, ugyancsak.

A tájban is sok a fehér folt: a parcellák bakhátas növénytörzsei számára a földet fóliával borítják be, s lyukakon át törnek elő a növények. A legmeredekebb hegyoldal is teraszosan művelt: a szélesebb teraszokban rizs, a keskenyebb, sokszor éppen növénytelen nem szélesebbekben dohány, kukorica, miegymás. Xiazhuang közelében derékig érő eperfák töltik ki a parcellákat.

A rizsföldek, csillogó, mélyzöld színűekkel, különösen, ha nőnek közelükben a friss hajtásaikkal kékes-ezüstös színhatású eukaliptuszok. A rizsteraszok között éppen csak érzékelhető szintkülönbségek vannak, a gátak megléte erre utal. S a gátakon szalmakalapos nők, bambuszbot két végére erősített vödörrel, s a léptük ritmusa és a tehertől görbült bot hintálása összhangban áll. Apró emberek, tárgyak, rövid és jól megfontolt mozdulatok. Minimalizmus ez, mindenben. A házak szintén kisebbek – még a da li épületeknél is egyszerűbbek. Nem meszeltek, hanem a téglák szürke színét viselik. Talán a tetőgerinc magassága a kisebb, ámbar a görbülete merészebb. A szerény udvarházak között pedig többnyire nem marad hely se utcának, se járdának, se csipkés lombú tamariszksusz fa sorának.

Kunming 242 km. Az agyagvörös hegyről lefelé fut az út, száguld, és kíméletlenül ráz a busz. Helybéli útitársaim egyre élénkebben csivitelnek, s bennem fokozódik a veszélyérzet. A völgy alja markánsan kontúrozott, zöld tükörszilánkokkal borított. A háztetők félcső-cserepei számar-szürkén, csíkosan vibrálnak. Egyre több a teherautó, élénk színűre mázolt autóbust, helyenként egy-egy személygépkocsi is feltűnik, sofőrünk kíméletlenül ledudál mindent és mindenkit. A kopár hegyoldalokon palántázott ültetvények, a gerinceken hagyásfák. Jackie Chan kíméletlenül veri laposra fehér és fekete bőrű ellenfeleit, akrobatikus módon harcol, valamennyi végtagját együtt használva, s ha kell, hogy megmentse szőke hajú, a szomszéd szobában sírdogáló kedvesét, fejfelé lógva átszáguld a plafonon, átlép a falon és szégyelli, hogy hős.

Félúton mérlegre áll az autóbust, friss pecsétekkel látják el az iratokat, s öt perc pihenést iktatnak be. Toalett (mókás, ahogy a buszból ismert kuporgó utasok feje kilóg az ajtótlán, derékmagas fülkékből), nylonzacskókba kimért, főzött mogoró, bambuszpálcikára felszúrt csöves kukorica, kisujnyi banánok fürjei, száznapos tojás és rizslisztből gyúrt, zöldegek vagdalékával töltött gőzgombócok. A sofőr sorra telefonálja az ismerőseit, egy szakaszon sebességkorlátozás tapasztalható, s hetvennel ment bele, a megengedett hatvan helyet, ezt tárgyalja most meg. Magas ember, mongolos forma, öltönyben.

A tradicionális kínai udvarházak csoportjai a földeken. Takarosak, vonzóak, otthonosak. Öt-tíz kilométerenként váltakoznak a rájuk festett képek. Cai Yun előtt dinoszaurusz képek utalnak arra, hogy a környéken őshüllők csontjaira bukkantak. Korábban számtalan gombafaj volt látható a falakon. Máshol virágminták s egyebek.

A sztráda belső sávjában, a forgalommal szemben gyaloglók. Itt-ott rendőrnő életnagyságú fényképe. Egy elején összetört, kerekek nélküli, európai gyártású autó. Illatos zsebkendő odora a busztérben. Mobiltelefonok csörgése, fecsegők, csevegések. Minden szó végén egyetlen a hang. A sofőr vezetés közben bújjik ki zakójából, a kísérő veszi át, akkurátusan leporolja, vállfára akasztja, s az egyik ablakra felragasztott akasztók egyikére függeszti, ahol már amúgy két zakó is lóg. A sofőrből onnan, ahol ülök, csak a jobb kéz fehérségét elvesztő kesztyűje látszik.

A pihenő óta újabb film perreg a videón: a 007-es ügynök valamelyik sztorija. Xi Xi Po alagút – a monitort élesen látom, a felszínén éppen nem villózik a visszatükröződő táj. Thai vidéken játszódik a film, ismert, jellemző

tengerpart a helyszíne a kalandos történetnek, amelynek számomra a sofőr krákogása-harákolása vet véget. Tüdejegaratjából felköhögte, szájában alaposan összeforgatta a lepedéket, s az orrából is hozzájutott a váladékhoz. A lehúzott ablakon át kiköpi a turhát. A köpködés, hűtöm indulatomat le, erre civilizált tevékenység, például még száz éve Magyarországon is elfogadott, úri tevékenység volt. Tevékenysége záró akkordjaként szájszélét alaposan megtörli – s fecseg tovább. Lassan esik az eső, a panorámás szélvédőn inkább, az oldalsókon tapasztalt szerint alig.

Hatalmas platójú gépkocsik konvoja sok évtizedes, elefántszürke törzsű, kifejlett lombkoronás fákat szállít, olyan apró gyökérlabdás mind, hogy az már (számomra) istenkísértésnek hat. Másrészt a frissen átültetett, hatalmas bambuszoszlopokkal megtámogatott fák közül egyetlen egyet se láttam kiszáradni. Ennek megakadályozására vastag kötelet csavarnak a fatörzsre, s azt locsolják, ha nincs éppen eső, a göngyöleg biztonsággal megőrzi a nedvességet.

Kunming közelében vadregényesedik a táj. A felszín változatosabb és ember által szédültebb, mint korábban. Az eget se látni, párák-ködös a levegő, épphogy átdereng rajta a napfény. Az óriásplakátok gyakrabban akadályozzák a szemet, valami pekingi színész rizspálinkát emel fel, hogy felhívja a figyelmet rá, sok a szépséges fölirat is, autók (Audi), vegyi gyár, autógumi, idegenforgalmi látványosság, tankolási lehetőség. Számomra nem hiányzik a reklámokról a kép, oly elbűvölően kalligrafikus a kínai írás. Mégsem lehet megjegyzés nélkül hagyni, mennyire képtelenek e hirdetések.

Elisabeth Ledersberger-Lehoczky fejtanulmánya

Böröndi Lajos

Szerelem

Most lehütöm kicsit a verset,
a valóság szebb, mint a képzelet.
Az együtt töltött percek az időben,
mint a napsütötte rétek fénylenek.

Sűrű veszedelmes illatok között
ölelted magadba arcomat.
És lehunyt szemmel hallgattam, ahogy
buktak föl a mélyből tört szavak.

Nem kérdezzük, hogyan lesz tovább,
hányszor, s hogyan isszuk föl
egymás illatát,

értelme kérdéseknek nincsen.
Tudjuk, a gyönyör megismételhető.
Vagy egyszeri? Megismételhetetlen?

és bocsásd meg a mi vétkeinket ...

*amikor behúzzák a gödörbe a testet
amikor a túlérétt szőlőszemek megrepednek
amikor farkasszemét néz egymással áldozat és tettes
amikor következmények nélkül helyet cserélhetnek
amikor megnyírnak fürdőbe majd a gázba visznek
amikor visszafordul még és a lencsébe néz a gyermek
amikor a beszervezettek spiclinek beszerveznek
amikor ezért később arcul köpnek
amikor a ruszlik szétlövik Budapestet
amikor magyarul szólalsz meg az utcán és leütnek
amikor nevet keresnek a vérben fürdő tereknek
amikor egy falunyi népet a géppisztolyok elé terelnek
amikor az üszkös házak között lefényképezkednek
amikor heréidet pépesre verik és levizelnek
amikor összedrótózott kézzel a gödörbe löknek
amikor sírodon gaz nő s rajta lovat legeltetnek
amikor vége nincsen a gyötoremnek*

ez is európa

Szűkülő körök

*Egyre szűkebb a kör köröttem
Magam is szűkebbre vonom
Hazából ház szoba ketrec
Ágy szék csöppnyi kutyaól*

*Egyre visszább a belső körbe
Mint hajdan amikor a pogány
Állt kint a várkapuk előtt
Váram házam szobám hazám*

*Ellenséggé válik a barát
Az ember önként feladja magát
Mert megmarad az élete*

*Csak nyelve kell hite háza
Hazája és reménye csak meg
Lelkiismerete*

Ébert Tibor

Elsöpröm magam

elsöpröm magam
a levelekben
levélidóm felfedezéseim
mint megannyi
összetöporodó törekvés
összezsugorodott elvárás
kudarcmintá beteljesüléscsonk
levélidóm
másodperceim perceim
órák napok levélévek lombozat
mit sem sejtett
az önáltatásokból
madárrajzolatokba kapaszkodott
felhőtrapézokon szédült
szelekkel fészülködött
hiszékenyen
elsöpröm magam a levelekben
levélidóm
a málladozó egész
az eltékozolt számadás
s a föld közelsége immár
a kéz az ujjak horizontján
a markolás

Czigány Zoltán

Az utolsó dióverés

A pap nem hitt nekem. Hiába mondtam, hogy Budapesten, a Bakáts téri templomban, az után, hogy elhangzik, hogy engesztelődjünk ki egymással, megölelik a mellettük állót a hívők, vagy megfogják egymás kezét, és azt se hitte el, hogy a ministránsok nem összekulcsolt, hanem karba tett kézzel állnak az oltár körül. Márpedig így volt, és mindig meséltem is neki erről hajnalonta, mikor tizenévesen Győrbe jöttem nagyapám hűgához, Bözsi nénihez nyaralni. Hatkor keltem, mentem a templomba ministrálni, ahol alig voltak hívők, és még a plébános se hitt nekem, a mise után aztán a boltba indultam vásárolni, végigpattogtattam a járdán egy zöldessárga teniszlabdát, erről aztán már a sarkon túl tudták, hogy érkezem, keksz- és vízszag volt, jött a nagy gyárból és a három folyóból, bár egy hét múlva már külön-külön is ismertem a Rábca, a Rába és a Duna szagát, visszafelé, a trafik előtt mindig találkoztam azzal a bottal járó nénival, akit végül tízforintos néninek neveztem el, mert minden reggel adott nekem tíz forintot, vettem valami édességet magamnak a pénzből, aztán befordultam a virágos udvarba, amiben vagy négy-öt egymáshoz épített lakás állt, és Bözsi néni mellett éppen Yvette mamája lakott, a kisgyerekével magára hagyott fiatal lány, nekem néni, akibe szerelmes lettem, és talán ő sem vetett meg engem, hiszen, mikor a ferde pincelejáró átforrósodott faajtaján feküdtem, sokszor odajött hozzám, diót vagy barackot hozott, csak, mikor föltápászkodtam, és a gyönyörű szemébe néztem, akkor ugrott föl, hogy sietnie kell a kicsijéhez vissza. Láttam, hogy a diófa figyel minket. Ekkor aztán visszafeküdtem a ferde deszkaajtóra, rágtam a diót, néztem az udvar virágait, és a lábam alatt gurigáztam az ezerkiláncszázhetvennyolcas, argentinai foci világbajnokság hivatalos emblémájával ellátott gumilabdát, aminek még nem sok hasznát vettem, mert a templom melletti iskolához tartozó focipályán csak egyedül rugdostam, a világbajnokság pedig még nem is kezdődött meg, még nem tudtam, hogy milyen lassan fog lesétálni a pályáról Törőcsik András, és néhány perccel később Nyilasi Tibor, azt sem, hogy Kesét aztán sokszor látom majd ballagni Pasaréten, ugyanúgy, mint Argentínában, mintha azóta sánta maradt volna. Akkor még én is csak készültem a világbajnokságra, persze volt, ami megszakította ezt a hanyatt fekvé való készülést, például, amikor kimentem a templom, az iskola és a park mellé, és egyedül rugdostam a labdát, vagy ha jöttek Bözsi néni, azaz az én rokonaim, és elmentünk horgászni a Rábcára, de előbb legyet fogtunk Bözsi néni konyhájában, dobozba zártuk őket, aztán a kekszgyáron és a gáton túl, a parton a szemük között fölfűztük őket a horogra, és öklüket fogtunk velük, akiket a Balatonnál később sneciknek neveztek, de hiába, akkor már jól megismertem őket, vagy Pista bácsival sétáltunk Győr utcáin, aki aztán a Rába-hídon egészen elvörösödött, pedig addig is elég vörös volt, és azt mondta, hogy ezt a kioszkot a szemét szovjetek gyűjtötták fel, de nem ez a baj, hanem, amit a püspökségre menekült nőkkel csináltak, ahol lelőtték Apor Vilmost, mert azt mondta, hogy takarodjanak innen, néztem a sárga Rábát a lábunk alatt, aztán a vörös Pista bácsit, akinek elkezdtek csorogni a könnyei, és ha nem is értettem meg, de megéreztem valamit, ez volt az első igazi történelemórám. Vagy, ha Yvette mamája kijött a szomszéd lakásból, pelenkákat teregetett, és néha rám mosolygott, tizenhárom évesen még reménytelennek tűnt ez a körülbelül hét év korkülönbség, kár, jóval később ugyanilyen korkülönbséggel szerettük meg egymást gyermekeim édesanyjával, de akkor már mi teregettünk, mi küszködtünk, hogy hol lakjunk, miből élünk, nem is várhattam, hogy a deszkán fekvé rám borul egy hét évvel idősebb nő, aztán hazamegy, és mégis vártam, holott tudtam, hogy nem fog megtörténni, fél ettől a néni, csak a szemével játszik, és úgy kapja el a tekintetemet, mint én Zsolttal, vagyis Zsolttól tanulva a legyeket a viaszosvásznon. A pap néha áthívott a lakásába, és a diavetítőjéről kegyhelyek képeit vetítette, eléggé untam, a miséit jobban élveztem, a három hívőnek szóló hajnali prédikációit is, meg maga a szertartás, a csengetés, a ministránsruha is nagyobb élmény volt, mint a lefüggönyözött szobában, félsötétben ülni, a pincelejáró verőfényessége helyett, állandóan Yvette mamája látásának reményben és eredményében, de azért jutott erre is, arra is idő, a baj csak az, hogy ezt az egész területet mára ledózerolták, és Bözsi néni is meghalt már régen.

Sose vertek meg úgy, mint ott, a parkban, a templom mellett. Az argentinás labdámmal játszottam, mikor egy kisebb csapat fiú jelent meg a tér szélén. Egy darabig ácsorogtak, aztán elindultak felém. Az egyik fiú zsákot cipelt a vállán, de annál nagyobb elszántsággal lépkedett. Megkérdezték, hogy megnézhetik-e a labdámot, aztán azt, hogy mért gondoltam én, hogy ők el akarják lopni, mit képzelek róluk? Aztán nekem ugrottak, elkezdtek verni, különösen jól sikerült a zsákos fiúnak, aki a háta mögé lendítette a zsákot, és azzal csapott rám. Hallottam a zörgésből, hogy dió van benne. A kezem is belemélyedt, ha védekezni próbáltam. Üldögéltek a parkban néhányan, néha feljűk pillantottam, de ők nem néztek rám. Futni is próbáltam, de a fiúk lefogtak, hogy a diózsákkal tovább lehessen verni. Jött egy házaspár, babakocsit toltak, és csak nagyon lassan közeledtek hozzánk a kavicsos úton, aztán a nő hirtelen futni kezdett felénk, és kiabálni, hogy mit képzelsz, már megint elcsavarogtál? Még egy-két csapást kaptam, közben vártam, hogy melyik fiút rángatja el a nő, de egyiket sem, hozzám lépett, fölhúzott a földről, talán még a nadrágomat is leporolta, és kézen fogva elvitt a babakocsiig. Semmi baj, mondta halkán, megvárjuk míg elmennek. Ácsorogtunk

a parkban hármásban, a negyedik feküdt, közben a labdámat is odarúgta az egyik fiú, aztán tényleg elmentek. Akkor a babakocsis nő megsimogatta a fejemet, és azt mondta megint, hogy nem baj, az ilyen dolgokat túl kell élni, el fog múlni. A férje megkérdezte, hazakísérenék-e, de mondtam, hogy nem kell, itt lakom, vagyis itt nyaralok a templommal szembeni házban. A nő még egyszer megsimította a fejemet, aztán tovább tolták a babakocsit. Bözsi néni kapubejárója előtt épp a plébánossal találkoztam. Láthatta, hogy kissé össze vagyok zúzva, mert azonnal megfogta a kezem, és megkérdezte, hogy mi történt. Elmondtam neki, igaz, nehezen, mert én sem tudtam pontosan, mi történt: ha a labdát akarták volna elvenni, rég megtehették volna, engem teljesen fölösleges volt püfölni. Aztán mondtam az ismeretlen babakocsisokat, akik úgy tettek, mintha hozzájuk tartoznék, és így mentettek ki a fiúk közül. A Jóisten segítségével, mondta a pap, aztán még azt is hozzátette, hogy vannak ilyen megpróbáltatások, túl kell őket élni, el fog múlni. Bözsi néni borogatást tett a fejemre, és azt mondta, semmi baj, el fog múlni, a fő az, hogy túléltem. Zsolti is ott volt, mondta, hogy minden elmúlik, holnap pedig megint megyünk öklére. Mikor kifeküdtem a pincedeszkára, Yvette mamája már mindent tudott Bözsi nénitől. Odajött hozzám, lehajolt, és megpuszilta a homlokomat, úgy, hogy közben mindkét mellét láttam a blúza kivágása alatt. Minden elmúlik, gondoltam én is, és így lett.

Nyírfalvi Károly

Vigasz

A veszteségből visszanyerhető, mit eddig elszórtál, nem hagyja lankadni pillantásod, tekinteted egy már-már elhagyott, elfeledett tárgy, mozdulat iránt. Ott akkor azután csomagolni kezdesz, nem hagyod el a tájat, a vidéket, magadba vonulsz vissza, félsz minden mások által feltett kérdéstől. Immár egy éve alig szólsz. Beszélsz, de az is elsiklik szavaim mellett. Tudom én, hogy működik ez. Dolgok, melyek csak magukban, egyedül végezhetők. Bárki szerethet jól, legjobban, előtte is szégyelled magad. Beburkolózol ruháidba, kis motyód magadhoz szorítva indulsz.

Négy fal között asztal, szék és ágy, lavór, lámpa, a megszokott fordulatok réseiben reménykedsz még.

Vakokhoz hasonlatos ez az elvonulás, ahogy bőröd alá rejtőznél, elvermelnéd magad. A téboly valami más. Valami, ami nem volt még, valójában sosem történik meg.

Lelked otthona felbolydult méhkas. Levelekre nem válaszolsz. Elébe mész a percnek, egy csendes hajnalon kilépsz a tájba, hogy bizonyos idő múlva visszatérj, helyébe lépve a lopva összegyűjtött tárgyi emlékeknek.

Így lesz:... mint hazug filmekben, s akkorra már enyészet és penész lepi az időt.

Peron

Nagybátyám emlékének

Itt állok ólomnehéz léptekkel mérhetetlen közelségben, hogy már látni sem bírtok, nincs erőm indulni. Szavakra szakad a hosszú fonál, az előszobára gondolok, ahogy ajtót nyit, a hihetetlen rendre, a porszívóra a kezében.

Aztán a kalapácsra, a szögekre, valamit mindig megjavít velük, jó sokat belever, hogy már örökös darab, miképp a jelenléte.

Hétvégén töltött paprika, mellé madártej, üvegből sör a forró nyárban, a műhelyben két biciklijavítás között .

A majré emléke is meglegyint a hátsó ülésen, miközben levágja a kanyarokat vidáman a hegyi utakon hazafelé.

Ezekre gondolok, szívemből szögek állnak ki, mert ő elment, én meg indulni nem tudván, nem engedem el oda, honnan nincs visszaút...

Itt állok ólomnehéz léptekkel mérhetetlen közelségben, hogy már látni sem bírtok, nincs erőm indulni.

Varga Zoltán

Ragaszkodom buszom ablakához

Ragaszkodom buszom sötét ablakához,
Ha már a sofőr is leszállt, még ott ülök
A széken, és magammal viszem, mit látok.
Hiszen mozaikból én-világot szülök.

Csak pár cent bor a szájban

Csak pár cent bor a szájban
A pillanat boldogság násza
Az ablakpárkányon az apró
Föld szemek tűnő szervei
A bádogon nem találják társra
Csak kis csokoládé falat
Melynek illata az orrhoz szalad
A gitáron épphogy megpendült húr
Halk élet torzított zsvaj
Ami a pórusokba száll
Pici biccentés az ajtó felé
Hogy lehessen látni az erkély
Járólapjain az élő s holt nyomokat
Melyeket az elemi erők s talpak alkottak
Csak pár cent bor a szájban
A másodperc öröm tánca
A falakra visszatért színek
Miket a nap csekély
Villanásai hagytak ott
Csak pár kedves szó neki
Mely miatt a napot újra kezdi
Csak egy vékony elnyűtt kabát
alatt igenis fázik a hát
S elég mert valami bent feszít
Csak pár cent bor a szájban
Mégis a pillanat boldog násza
Mert a nagyság csak üres arany tábla

Csontos János

Késleltetett feltámadás

*Zala György szobrászművész
születésének 150. évfordulójára*

Elsuhantak a bajor erdők.
Idővel minden elmarad.
Kimerevülnek tájak, delnók:
Alsólendva, Zugló, Arad.

Csak az érc, ami maradandó.
Csak a márvány, a mozdulat.
Csak a szabadság, nem az ordó.
Csak a kőbe zárt öntudat.

Keresztény Vénusz és Heléna
Mária s véle Magdaléna –
szilánk, fölösleg bármi más.

Van, ki elsüllyeszt; s aki áthoz.
Lábjegyzet széphistóriánkhöz:
késleltetett feltámadás.

A formagyűjtő

*Fekete György belsőépítésznek,
a Tárgyak természetrajza – Tapasztalásaim könyve
szerzőjének*

Ember volnék. Nem mai. Patinás.
Szépen avulok, mint egy ó kredenc.
Pattog rólam a lakk. Szívemig ás
alagutat a szű. Csuhas Ferenc

módján a tárgyak prédikátora
lennék, ha volna modern Assisi.
Megrészegít a formák mámora:
gyűjtő vagyok. Vagy aki azt hiszi.

Másnap: másnap jön. Kijózanít
fennkölt ideákból a parlagi hit,
elméletből a szent tapasztalat.

Mert mi lehel a létbe életet?
Még halálunk is formatervezett,
kiállítási tárgy. Expódarab.

A 75 éves Kabdebó Tamás köszöntése

Kabdebó Tamás

Gizella és Ingrid

Tarpa Imre jókötésű gyerek volt. Középmagas, izmos, arányos testű, az átlagosnál könnyebb csontú. Ez alkalmassá tette a versenyzésre és 1954-ben eljutott a válogatottságig. Ekkor volt húszéves és edzője figyelmeztetését komolyan vette: „Ha a brügölőben egyes engedékeny lányok tapizásával foglalkozol, soha nem éred el az olimpiai szintet.” Imre tehát leúszta a napi ötezret, a lányokra csak mosolygott, korán feküdt, korán kelt és a TF-en is jól teljesített. Testnevelő tanárnak készült. Egyébként az olvasás volt a szerelme.

Az osztrák-magyar úszóviadalra – az enyhült politikai viszonyokra való tekintettel – Bécsben került sor. Imre nem a legjobb magyar pillangós volt – Tumpeket sosem verte meg –, csupán a második. De a magyar bajnok történetesen beteg lett.

A csapatot a Prater hotelben szállásolták el, a Prater Strassen: odalátszott a Práter óriás kereke. Kimenő nem volt, Imre csupán áhítozhatott a bécsi vurstli csodáira, edzeni kellett az uszodában, súlyozni a tornateremben. Nyár volt, Imre az utolsó évére gondolt és arra, hogy vajon hol alkalmazzák, ha elvégezte a Testnevelési Főiskolát. Az osztrák fővárosban egy lazább napjuk volt a vasárnap délutáni verseny előtt, s a szombat délelőtti kettős tréning után a mesteredzőhöz tapadó túravezető (többen találgatták, hogy a belügy embere-e) kegyesen megengedte győri buszuk csalinkázását Bécs utcáin. Végigpöfögtek a Ringen – egy percre megálltak a kivilágított Opera előtt – „ha bemehetnék megnézni a Varázsfuvolát” – sóhajtott Imre, mert mamája zenetanárnő volt és otthon, lemezen megvolt nekik Mozart operája, Thomas Beecham dirigálta rajta a bécsi operazenekart. Ám kiszállásról szó sem lehetett. Minden úszó és tisztségviselő agyában fölillant Szilárd Zoli, a sprinter esete, aki egy hajókiránduláson fejest ugrott a fedélzetről és osztrák felségterületen kötött ki.

Aztán ott volt a Kunsthistorisches Museum impozáns saroképülete. Imre apja némettanár volt (a szükség évében orosz tanárrá képezték át), aki rajongott a művészetekért, Imrét megtanította németül beszélni, és lelkébe oltotta a festészet szeretetét.

Az estébe hajló várostúra utolsó állomása Schönbrunn volt, a kastély csillogott, sziporkázott, a jovialis Ferenc császárra és a betolakodó Napóleonra emlékezett, de a túravezető az ülésükről felemelkedőknek bejelentette: „Ilyenkor amúgy is zárva van a kastély.”

No és a verseny, Imre első (és történetesen utolsó) nemzetközi viadala. Osztrák ellenfele, Franz Fischer, kesekesekes, kefefrizurás srác volt, vele talán egykorú és olyan széles, mint amilyen hosszú. Karjának rövidegét kompenzálta delfin tüdeje, széles mancsa és lába kurtábbra teremtődött, s ami a lábszára hosszából hiányzott, azt pótolta az erős rüsztyje, a két széles tappancs talpa. Franz kedélyes fiú volt, a tribünön köpenyben várták számukat, hármásban, mert a csávó mellett ott ült, csicsergett egy kis csaj is: Ingrid, Franz tizenöt éves húga. „Aztán meg ne verd a bátyámat” – mondta a kislány, és mutatóujjával Imre oldalába bökött kedvesen.

Ingrid száma már lezajlott, ez nem a verseny része, hanem bemutató volt, a kislány gyönyörűen pillangózott, elsajátítva a delfin lábtempót, habár ezzel elég kényelmesen hajtott. Imre jól megnézte: bár még fejlődőben volt a lány teste, annak minden része izmokkal formált rajzos alakot mutatott. A két mell izmosan kerek volt, fűrdőruha takarta bimbóiról cseppent-csurrant a víz, vállának szélességével párhuzamban állt szép, arányos csípője. Imrének jót tett a lány látványa, levezette versenyizgalmát, inai rugalmasak lettek, vizet szelő testének minden mozdulatára készségesen engedelmesskedtek. Már ő is delfinezett, mert Zsolt kezdeményezésére ez a stílus elterjedt.

Ötvennél együtt fordult Franzcal, de feje a víz alól egy hajszálnyival előbb bukkant fel, s ahogy célozta a szemben lévő falat („buta faltól falig úszók” – mondták rájuk a pólósok), úgy növelte a hajszálnyi előnyt ujjnyivá, majd tenyérnyivé. A harsanó vízben is jól hallotta ellenfele ziháló lélegzetét. Az utolsó három csapás mindig a legnehezebb: a megfeszített véghajrá közben ki kell számítani, felül üssön be az ember vagy az utolsó vízre ütés nyomán becsúszzon a célba. Imre felülről támadt és oldalra sandított. Franz ugyanakkor ért célba, becsúszva érte el a falat. Az időmérők fölöttük behajoltak a stopperekkel. Aztán kihozták, hogy a két versenyző azonos időt úszott a tizedekkel is. Századmásodperceket 1954-ben még nem mértek. Mikor eredményhirdetésre került sor, kettejüknek mutatták a dobogó felső fokát. Imre azonban a második hely alacsonyabb lépcsőjére lépett.

A verseny után a közös vacsorán Ingrid Imre mellé ültette magát s a koccintásnál se szó, se beszéd jobbról

balra arcon csókolta Imrét. A puszi a száj átprésztázásával sikerült, Imrében megmozdult egy izom, aztán fesztelenül beszélgettek. „Az csodaszép volt tőled” – mondta a sötétszőke lány, aki közben megszártotta enyhén hullámos haját. A búcsúzásnál Imre hosszan parolázott Franzcal, hátra veregették egymást, majd Ingridhez fordult: „Isten áldjon kislány, valószínűleg most látlak utoljára az életben.”. Megsimogatta a lány haját.

Másnap reggel indult a busz vissza, Budapestre. Imre a bécsi városkalauzt lapozgatta, amelyet az uszoda előcsarnokában vásárolt. Ki tudja, talán mégis eljutok ide ismét. A mellette lévő ülésen Kunsági, a mellúszó megrángatta a vállát. „Haver, a tegnapi kis pulyka ott toporog lent, nyújtogatja a mancsát feléd.” De már indult is a busz. Annyi ideje még maradt Ingridnek, hogy egy dobozkát adjon a buszsofőrnek e felirattal: „für Imre Tarpa”. Már túl voltak a magyar határon, mikor a pillangóúszó kinyitotta a dobozkát, mely Ingrid egy hajtincsét tartalmazta.

Teltek az évek. Imre elvégezte a főiskolát, állást kapott a budai volt Szent Imre Gimnáziumban, édesapja hirtelen meghalt, különmunkát kellett vállalnia, hogy segítsen Lujzi mamának felnevelni, etetni-ruházni a kisebbik Tarpát, Imre középiskolás öccsét. Hősünk úszást oktatott, a versenyzést abbahagyta. Egyébként sem tudtam volna megúszni az olimpiai szintet, hogy kivigyenek Melbourne-be, vigasztalta önmagát.

Az 1955-ös karácsonyi koncerten, a konzervatóriumba édesanyja társaságába keveredett egy fiatal, feltűnően szép arcú, de kissé aránytalan zongorista, Telepi Gizella. A lány keskeny vállal, széles csípővel rendelkezett. Mint kiderült, beszélt franciául is. Megtalálni és megkívánni pillanat műve volt. A nő halkán bűgő alt hangja, mint a cselló megannyi húrja játszott a férfi érzékein, bőre fehér volt, mintha napot sohasem látott volna, sötét haja a válláig ért, barna szemének pillantása egyszerre volt szelíd, szende és precízen provokáló.

Gizella a szüleivel élt egy testre szabott lakásban Pesten, Imre hármásban egy kétszobás lakásban és bár Gizellával hamar eldöntötték, hogy dűlőre viszik a dolgot, tehát volt kivel és volt mivel, de nem volt hol. Aztán egy verőfényes májusi nap koraestjén a fogaskerekűvel felvillamosoztak a Svábhegyre, ott egy kis védett lugast kerestek maguknak – és nehéz volt abbahagyni. Igen ám, de mindaz, ami a testiekben stimmelt, lelkieknek nem. Imre vallásos, katolikus családból jött, Gizelláék meggyőződéses ateisták voltak. Imre szerette a halat, kedvelte a vadat – a húst általában -, Gizelláék bicsérdisták voltak, szigorú növényevők. Mindez nem akadályozta meg őket abban, hogy bolsevisták legyenek, Telepi egy szerszámgyár párttitkára lett, Gizella is párttag. Imrének gyomorgörcse támadt, ha Rákosira, a kis kócosra kellett gondolnia és kesergett, ha Nagy Imre félreállítására jutott eszébe. Egyszer, '56 júniusában egy hetet tölthettek együtt Balatonlellén, Imre korán feküdt, korán kelt, Gizella délig aludta az éjszakai összeborulások fáradalmait. Az utolsó előtti napon egy kóbor macska surrant be a nyitott ajtón, és a déli szendvicsét majszoló Imre bal lábához dörgölődött. Gizi fölült az ágyban, mert a macskákat igen kedvelte, otthon, az Úllői úti lakásban is volt nekik egy nősténycicájuk. Imre azonban utálta a macskákat. A sündörgő jövevényt lerázta bal lábáról, majd jobb csukája spicccel fej berúgta az állatot úgy, hogy az az ajtónak csapódott, megfordult a tengelye körül, kisomfordált. Gizi kiugrott az ágyból, s mint a párduc, Imre fejének esett, fülébe harapott, arcát karmolta és kiáltozta: „Szörnyeteg! Szörnyeteg! Egy percnél tovább sem maradok veled!”. Sebteben felöltözött, táskájába csapta motyóját, kiszaladt és meg sem állt a lellei vonatállomásig. Imre tagjai ledermedtek, s bár idővel eszébe jutott, hogy a lány után szaladjon, ehelyett fölvetve fecskéjét és vagy két kilométert úszott a Balatonban, jó ütemben.

A nyár munkával telt el, de akármennyit is melózott, hogy dögre fárassza magát, lefekvéskor estéről estére megkísértette Gizi puha árnya. Levelet írt neki: „Gyakran gondolok rád, és álmomban öllek. Olykor rajzos csípőd látom, olykor csak bőröd finomságát érzem, finom bársonyt. Az örömből talán többet kaptam, mint adtam, de alig hinném, hogy hangod bűgőcsiga zenéje tettetés lett volna; mélyhegedű voltál, amikor megengedted, hogy legyek a vonód. Látom szabályos arcod, s amint nyíló szemed fényét ellepi a fátyol, várom keskeny kezed, hogy távozzék a zongorától és megsimogasson. Várom nyíló szádát, amint megnyílik a számtól. Látom bokrodat, simogatom, majd a köldök alatti két kis domb völgyében botorkál az ujjam, hallom halk sikolyodat, amikor rügyed fölött áldozni készülök. Rebeg madár szíved és dobog az enyém, vonakodsz, majd megnyílsz, mint méhnek a virágkehely; néhány perc az enyém, röppen a gond, a kéjek mustjával áldozok tenéked, ki két combod között hordod az éked. Oldd fel a tiltást Gizella, hallass magadról.”

E nyárvégi üzenetre október végén érkezett válasz. Csöngettek a Fillér utcai ház negyedik emeletén, Imre nyitott ajtót, Gizi a két karjába esett. Lélegzethez jutva elmondta, hogy apját lelőtték – de nem a felkelők, akikhez meglepetésszerűen csatlakozott -, hanem az őket tankágyúval ostromló oroszok.

Nem vártak a november negyedik második fordulójig, Gizi és Imre fölkapaszkodtak egy Ausztriába induló teherautóra és Bécsben kötöttek ki. Imre takarékkönyvében volt néhány ezer forint, azt Lujza mamának adta, ruháit az öccsére testálta. Bécsben a segélyközpontban tárt karokkal fogadták őket. A kezdeti tömegszállítás sem volt kényelmetlen, de egy hét után egyenesen az Édenbe kerültek. Egy Frau Schmidt nevű élemedett asszonyság fiatal házaspárt keresett, akik a háztartás teendőit ellátnák. Így kerültek az Ungargasse 23-ba („éveim száma” – mondta Imre), ahol a négyszobás lakásban az öregasszony egyedül lakott, mivel korábbi ellátója is kiöregedett már. Gizi mosott, takarított, főzött, a Bösendorfer zongorán délutánonként gyakorolt, Imre napi pár órás úszóleckéket adott az uszodában, majd

felvették a hadapródiskolába, mint testnevelő tanárt. Aztán Frau Rosamund Schmidt megkérdezte Gizit – aki rohamosan haladt előre a német nyelvben –, miért hívja ő magát Gizella Telepinek, ahelyett, hogy felvenné férje tisztos nevét. „Nem vagyunk megesküdvé” – nyögte ki Gizella. „Na, ezen változtatni kell” – mondta az öreg hölgy, és kapcsolatba lépett a Szent István templom esperesével, kibérelte a Demel kávéház egyik termét, összegyűjtötte a magyar pár barátainak és saját agg ismerőseinek apró csapatát, és esküvő, majd lakodalom kerekedett. De ekkorra már Schmidt néni csupán tolószékekben közlekedett, mert ballábát elütötte a szél. Nászajándékkul négyszobás lakását a fiatal magyar házaspárra hagyta végrendeletében.

1958. november 21-én megszületett Kisetti. Szóke baba volt, apjára ütött. Schmidt nénit még eltolták a keresztelőre, erre a Votivkirchében került sor, de talán a nagy örvendezés ártott meg neki, mivel jött egy nagyobb szél, és elütötte őt a másvilágra.

Imre derekasan dolgozott, szépen keresett, Gizi elvitte Kisettit egy jótékonyági koncertre, ahol ő maga is zongorázott. A lánygyerek szépen fejlődött, már-már gyeplőre fogva sétált a Kärtner Strassén. „Bennem több tehetség szorult, mint hogy csak jótékonyági koncerteken zongorázzak” – mondta Gizi férjének dohogva.

Egy nap Imre úszóleckét adott elemistáknak, az uszoda legelső lépcsőjén ülve figyelte tanítványai igyekezetét. Hátulról befogták a szemét. Megfordult. Ingrid állt mögötte fürdőruhában. Megölelték egymást. Ingrid mosolya olyan volt, mint amikor egy ablak két szárnyát kitérik. Imre megtartotta formáját, Ingrid kitelt, asszonyosabb lett, szép teniszlabda keblekkel, jó formájú tomporral. Mosolyában most is, mint 1953-ban, két gribedli keletkezett az arca két oldalán, egy az álla közepén.

- Hogy van a bátyád? – tapogatózott Imre.
- Ügyvéd lett belőle, egy munkaközösségben bojtárkodik. És a te öcséd, akit fényképről ismerek?
- Állatorvosnak készül. És te, látom, úszol még...
- A tanítványaimmal. Oktatok.
- Magam is. Nincs gyűrű az ujjadon...
- Nincs, de kellene. Menyasszony vagyok.
- Én pedig nős ember.

Jöttek a tanítványok, egyesek ki a vízből, mások be a vízbe, Ingrid és Imre azért kicserélték telefonszámaikat.

Történt 1961-ben, hogy Kisetti elveszett a Stadtparkban. Gizi egy hársfa alatti padon ült, és francia regényt olvasott, francia szótár segítségével, míg a hároméves kislány látótávolságban hintázott. Uzsonnaidőben anyja érte ment, de Kisetti nem volt sehol. Gizi rémülten szaladgált le-fel, kiáltozott, minden ott lévőt kikérdezett: sehol semmi jel. Rohant, hogy értesítse a rendőrséget. Útközben akarta felvenni a francia regényt. A könyv a padon hevert, Kisetti a pad alatt ült, majszolta az uzsonnáját. 1962-ben Gizi csatlakozott az Állatvédő Ligához, szabadidejét azzal töltve, hogy összegereblyézett kóbormacskáknak szerezzen gazdát. Imrét beválasztották az Osztrák Úszószövetségbe, mint vezetőségi tagot, úszóversenyeken indító volt, versenybíró és túravezető. Franciaország, Olaszhon, Belgium voltak a kitűzött állomások, Gizi irigyen vette saját helyzettől kötöttségét. „Egy nap nekiindulok, és meg sem állok az Óperenciás tengerig” – mondogatta. Előbb azonban hazahozott egy gazdáját, aki nem akadt kóbormacskát. Ebből parázs veszekedés lett, minekutána Gizella hóna alá csapta a macskát és kirohant a lakásból, mint néhai Zrínyi az egykori szigeti várból, gondolta Imre.

- Kész a gyerek vacsorája? – kiáltott neje után Imre, de válasz nélkül maradt.

Kisetti sírva fakadt, apja megvigasztalta. Jött a vacsoraidő, az éjszaka, a másnap, a novemberi születésnap, Gizellának se híre, se hamva. Imre a rendőrséggel kerestette. Újsághírt adott le, interjút, a lapok Frau Gizella Tarpa fényképét közölték.

Senki nem látta, senki nem tudott róla, de a fénykép láttán Ingrid felhívta Imrét.

- Szeretnék segíteni – szólta Ingrid a telefonba.
- Hát erre neked valószínűleg sem időd, sem módod – reagált Imre egy nagy sóhajtással, majd hozzátette – Ideiglenesen felfogadtam egy pesztonkát, reggel jön, mielőtt elmegyek, este megy, miután hazaérek.
- Megnézhetem a hadszínteret? – Ingrid hangjában jókedv, szeretet bujkált.

Másnap ott termett az Ungargassén. Egy hét múlva már nem volt szükség a pesztonkára, Ingrid odaköltözött. Elmesélte, hogy vőlegénye, egy buzgómócsing színész, s otthagya őt egy bizonyos hollywoodi szerepért.

- Mikor látjuk a filmet? – kérdezte Imre.
- Nem érdemes megnézni. Karl egy házmestert játszik benne és punktum. Már szerepet nem kapott, most hordár az egyik Los Angeles-i állomáson.

Ingrid szülei – divatárú üzletük volt a Volkstheater mögött, a Burggassén – eleinte ferde szemmel nézték lányuk nekibuzdulását. Aztán megismerték Imrét, kinek édesanyját Kádárék kiengedték Bécsbe két hétre. A kilós lesütött libamáját, melyet ő hozott a fiának, Imre egy hirtelen mozdulattal Fischerékhez juttatta. A következő vasárnapi ebédén, a Josefstädler Strasse első emeleti lakosztályának ebédlőasztala mellett már Imre is szerepelt, továbbá Kisetti (olykor a

gyerekszéken ülve, olykor Ingrid ölében) és egy nagyfejű játékkutya. Herr Fischer és Frau Fischer engesztelődött.

Az ungargassei lakást hétről-hétre, hónapról-hónapra felújítgatta, csinosítgatta Ingrid. Reggel és este az úszóleckék előtt és után zúgott a porszívó, spricceltek a tisztítószeresek, a harmatcseppek nyomán fényesedtek a bútorok, a vendégszoba drámai rendetlenségének helyén újjászületett a tüchtig rend. Ingrid leváltotta az elnyűtt – jobbára még Schmidt nénitől maradt – ágyneműket, a szeszes üvegeket a földről egy új üvegszekrénybe rakta, Gizella ruháit felvitte a padlásra. Ingrid Elvis Presley dalait szerette, vett belőlük vagy harmincat, de kedvelte Bing Crosbyt és Nat King Cole-t is. Kisetit hozta-vitte az óvodába, majd a helybéli elemibe, hétvégeken a Wienerwaldba mentek, ha Imre is ráért, a közösen vett Volkswagen bogárban, és a szabadban Ingrid lepkéket gyűjtött. Otthon a lepkék spirituszba, majd lapos üvegszekrényekbe kerültek, latin és német nevük fémjelezték fajtájukat.

Aztán már 1966-ot írunk, történt valami, amire nem számítottak. Mármost Imre nem, de Ingrid? Az asszony terhes lett. Frau Marika Fischer, a leendő nagymama sürgette a házasságot. Imre elment az esperes úrhoz tanácsot kérni. Az úgy vélekedett, hogy meg kell ismét hirdetni az elveszett keresését, s ha nem jelentkezik, akkor Imre nőszülő képes özvegynek nyilváníttatik. Így is lett. Az egyházi esküvőre a Peterskirchében került sor, ahol annak idején, 1939-ben Ingridet keresztelték. Nagy pocakhoz nem illik a fehér túllfátyol, mókusgalléros koszorúslányként lépett az oltárhoz az egykori úszólány, de nevelt lánya, Etti ugyanazt a fehér csipkés ruhát viselte koszorúslányként, amit egy évvel korábban, első áldozásra kapott. A sima terhességet otthoni szülés követte, a kis jövevény három kilós volt, és ugyancsak kislány.

- Mi legyen a neve? – kérdezte Imre.
- Az, amit te akarsz – felelte Ingrid.
- Hát akkor legyen Lujza.

A keresztelőre is a Peterskirchében került sor. Imre, aki sohasem volt boldogtalan, még elégedetlen sem, most igazán boldog volt. Aztán elmúlt egy év, Lujzika már totyogott a lakásban, Kiseti tizedik születésnapjára készült. Kétnyelvű volt, noha Ingrid nemigen beszélt (még) magyarul. Imre, ha időben jött, rendszeresen tanítgatta Ettit, kapott osztrák, kapott magyar mesekönyvet, lemezeket, kisfilmeket is. Ingrid, ha dolga engedte, részt vett ezeken az oktatásokon, részint a férje kedvéért, részint azért, hogy a magyar rokonokkal beszélni tudjon. Egy nap Ócsi is felbukkant, két napig maradt, aztán ment vissza Pestre, végezni az egyetemet.

Etti tizedik születésnapját ünneplő szombati gyerekszúr maradványait Ingrid gondosan eltakarította. A szendvicsmorzsa az erkélyre kerültek a madáretetőbe, a torta maradványai a jégszekrénybe, a derékig égett gyertyacsonkok egy dobozba, a karácsonyi holmik közé. Korán lefeküdtek, hamar elaludtak mindannyian, a baba a babaágyban, Etti a gyerekágyban, a kettő együtt a gyerekszobában, Ingrid és Imre a kihúzható duplaágyban, ami nappal barna bőrpamlag volt. Az előszoba hozzájuk volt közelebb, csöngetésre ébredtek ketten. Imre a bejárati ajtóhoz ment, hálóingben – mit apjától örökölt – és kiszólt:

- Ki az?
- Én vagyok, Gizi – felelte egy rekedtes, noha félreérthetetlenül ismerős hang.

Eddigre már Ingrid is kiugrott az ágyból. A kinyíló ajtóban egy kopott, kövérkés, talán középkorú nőt látott, kezében útitáskával, melyet letett a küszöbre. Mindkét nő szívét ellepte a félelem. Ingrid egy korábbi rettegett álmát látta megvalósulni: visszajött; Gizi attól tartott, hogy ennyi év távollét után rögtön kiteszik a szűrét. Imre azt gondolta: nagy piktor az idő.

Kint eshetett az eső, mert Gizi köpenye vizes volt, táskája nedves.

- Megalhatok a kishálószobában éjszaka?
- Persze – mondta kissé bizonytalanul Imre és hunyorgott az előszobalámpa fényében. – Honnan jössz?
- A strassbourgi idegklinikáról, ott ápoltak, kezeltek éveig. Gyógyultam távoztam.
- Most ne karattyoljunk többet, mert felébrednek a gyerekek – mondta Ingrid, majd sebtében előkészítette a vendégszobát, megágyazott. – Van háló holmid? – kérdezte.

Gizi a táskájára mutatott:

- Van.

Azt gondolta, majd kora reggel a villám-reggelineél, hogy amennyire tud, beszámol a vele történekről. Sok évvel ezelőtt, mikor a macskával a hóna alatt kirohant, vonatjegyet váltott Svájcba, ahol egyik unokatestvére lakott. Azonban Strassbourgan leszállt, hogy megigyon egy kávét, retiküljét a vonatban hagyta. Az állomáson a fejére dőlt egy állvány, nem csak az eszméletét vesztette el, de emlékezőtehetségét is. Mint ismeretlen személyt kezelték jótékonyan éveig. A nevét sem tudta megmondani. Aztán hetekkel ezelőtt jött egy új ápolónő, akit Ettinek hívtak. Villanylámpa gyúlt az agyában, majd napról napra egyre több.

- Honnan volt pénzed? – kérdezte Imre, aki bele-belekukkantott egy könyvbe, amit akkor olvasott. Bethlen Miklós Életírása volt az.
- Horgoltam – felelte Gizi és végigsimított a még mindig csapzott haján. A kézimunkázást nem felejtettem el és készítményeimet eladták a klinika boltjában.

- Megmoshatod a hajad – szólta Ingrid. – Adok sampont.

A hajmosás soká tartott. Ez alatt Imre, tőle telhetően végig gondolta a helyzetet. Gizi egy darabig itt maradhat a kis szobában. Mihamarább elmegyek először az ügyvédhez és megkérdezem, mi a jogi helyzet, majd az esperes úrral konzultálok, hogy megtudakoljam az egyház álláspontját. Ő talán a püspökhöz fordul, a püspök pedig a pápai legátushoz... Volt egyszer két bibliai asszony, Ráchel és Lea – egymás után jöttek, de maradtak mindketten. Viszont nekik nem voltak svájci rokonaik. És mit szól majd az egészhez Etti? Már ébredezik.

Bethlen Miklós Életírása így zárul: „A házasságban az ember négyféle: vagy Primo: politicus, azaz nemzetre, ipa, sógor által való szerencsére néz; secundo: physicus, a szépséget, a bujaságot nézi; terzo: oeconomus, gazdagot keres; vagy quarto: theologus, jó feleségre, az Isten magvára vágyódik.”.

Sobor Antal

Emlékképek Kabdebó Tamással

Néhányan, régi bölcsészek, a múlt század ötvenes éveinek elején úgy játszottunk végtelen kollégiumi estéken vagy ösztöndíjosztás idején a budai kiskocsmákban, ahol fantáziát ültünk körül, hogy majdani tanárként Toporcra képeltük magunkat, tréfásan ugratva egymást, bizonyos irodalmi színezetet kölcsönözve a dolognak. Hogy miért éppen Toporcot választottuk leendő tanárságunk színhelyül, nem tudom már (hiszen Toporc már régen nem tartozott az országhoz, mintegy letöröltetett a magyar térképről), de szemünkben a messzi Toporc volt maga a *vidék*, ama kisváros az Isten háta mögött, ahol majd eltanítgatunk a helyi patinás gimnáziumban, hallgatjuk május éjszakákon a maturandus diákok szerenádját; üveges verandánkról elnézegetjük a bukolikus kertet, vagy merengve ülünk a tükrös kávéházban, s írjuk rendületlenül a helyi lapba szánt vasárnap versünket, novellánkat, s majd egyszer gyűjteményes kötetbe rendezve kiadatjuk *A toporci hársak alatt* címmel; továbbá lesz közöttünk, aki vaskos könyvet szentel a törtérianak: *Adalékok Toporc történetéhez – különös tekintettel a Görgey-családra*.

Néha-néha Kabdebó Tamás is közénk ült, bár ő nem volt kollégista, ám szeretett közénk jönni, és rögtön vette a lapot: ő is toporci lett. És ahogy Budapest sűrűjében, Toporcon is föl-föl bukkant, hogy aztán nyomtalanul eltűnjön egy időre.

A történet egyre kerekedett: már a toporci dalárdában énekelünk, irodalmi élményekre vágyó hölgykoszorú előtt fölolvassuk a kaszinóban, lányos házaknál udvarolunk, alkonyat után pedig gyakorta látogatjuk a magányos és vig özvegyeket. Farsangi időben szorgalmasan bálozzunk, s majd innen házassodunk, valamelyik tanárkolléga vagy orvos, esetleg patikus lányát kérve hitvesül. Szép gyerekeink lesznek, akiket zenés jégpályán korcsolyáztatunk, és bizonyára akad köztük, aki dísnótául, szőlőt művel, zöld zsalugáteres présháza előtt terebélyes diófával, kő asztallal, ahol is vidám kompániákban kóstoltatnak meg az ó- és újborok.

Ez a toporciság elkísérte egyetemi éveinket; minden Toporcot idézte szemünkben, télen és nyáron; a Himffy-lépcső fagyos bokrain ugráncoló cinkék és poszáták természetesen toporciak voltak, és Toporcra visszhangzott át Budára, a Ménesi úti kollégium kertjébe a rigófűtty, miközben nyelvészeti szigorlatra készültünk a fűre terített pokrócon. Menzai kosztos korgó, örökké éhes gyomorral nagy toporci ebédeket képeltünk, roskadozó asztallal, aranylós húslevessel, kacsasülttel, kiadós töltött káposztával, almás és meggyes réteszel; dísnótoros vacsorákról is ábrándoztunk, májas hurkával, sercegő serpenyőből villára tűzött, ropogós kolbásszal, kristálypohárban csillogó nemes rizlinggel...

Aztán eljött 1956... November 4-dike után mindennek vége szakadt, egy csapásra. Legtöbbünk friss diplomával a zsebében odahagyta Pestet; a régi bölcsészek szétszéledtek, világga mentek, és – mi tagadás – Toporc nosztalgikus ábrándja szertefoszlott gyorsan; a toporci mesék afféle stílusgyakorlatokká változtak, még az is meglehet, hogy ma már csak én emlékszem rájuk. Volt persze olyan is, aki helyben maradt, Pesten lett idővel kiadói főszerkesztő, sorra írta remek esszéköteteit (itt sorakoznak a polcomon). Aztán volt, aki meg sem állt Bécsig, ahol régi vágya vált valóra, orvos lett. Másvalaki Pozsonyban lett egyetemi tanár; volt, akit elnyelt Amerika, Kanada (vagy talán Ausztrália?), és azóta sem hallatott magáról.

Kabdebó Tamás hosszú európai útja (sőt, tengerentúli kitérője) után megtelepedett Newcastle-ban (Dublin mellett), s lett-ír magyar író, ma már több mint negyven könyvvel a háta mögött – ezek is itt sorakoznak javarészt a polcomon. Évente feltűnik itthon, szorgosan röpköd Dublin, London és Budapest között, járja autós útját Baja és Fehérvár, a Balaton és a Hargita között.

Akik pedig itthon maradtunk, ama toporciak közül, vidéki értelmiségiek lettünk, Győrött, Sopronban vagy Fehérváron. Én ez utóbbi városban élek, több mint ötven éve, s írom hűségesen és rendületlenül régi-régi könyvemet: *A toporci hársak alatt*.

***

Az Erzsébet-híd roncsai közelében, „a rakodópart alsó kövén ültem”, némi töpörtyűvel, darabka kenyérrrel, papírzacskóban szilvával. Falatozáshoz kezdtem volna, amikor hirtelen megjelent és mellém telepedett Kabdebó Tamás – azzal az ötletével, hogy fordítsuk le Wordsworth *The rainy day* (Esős nap) című versét, és rendezzünk a fordításból szelíd versenyt. A fordítók között persze többnyire toporciak voltunk. Megettük akkor Tamással a töpörtyűt meg a szilvát, hátat fordítottunk a Dunának, ment ki-ki a maga útjára, verset fordítani.

Néhány hét múlva előállt mindenki a magáéval. Nem tudom már, ki nyerte a versenyt, arról sem tudok, hogy egyetlen fordítás is fönmaradt volna az időben. A magamé is elkallódott, pedig most milyen jó lenne idemácsolnom az emlékező sorok közé. Szövegére sem emlékszem, mindössze egy foszlánya maradt meg bennem, egy jellegzetes rímpárja: *síri – sír-ri*.

Akkor még nem gondolhattuk, hogy a Wordsworth-pályázatot „kiíró” K. T. az angol irodalomban is számon tartott műfordító lesz, „bejáratos” a Buckingham-palotába, hivatalos vendég a királynő születésnapj ünnepségén.

***

K. T. újabb felbukkanása szintén a legmélyebb ötvenes években esett, amikor is azzal az ötletével rukkolt elő, alapítsunk lapot. Megint a „toporciak” közé jött, felkérve néhányunkat munkatársnak. Már a cím is megvolt: *Sanda-hanta*. Ez ugyan nem valami bizalom-gerjesztően hangzik – de hát üsse kő! Kézzel másolt néhány példányban jelentünk meg, az első és egyben az utolsó számunkkal. Ez az egyetlen szám illetéktelenek, pontosabban: illetékesek kezébe került, botrány lett belőle, még az is megeshetett volna, hogy röpülünk miatta az egyetemről.

„Úgy eszmeileg, mind művészileg” csupa elítélendő írás jelent meg benne, tévelygésünk súlyosnak minősült: az üres formalizmus, a l’art pour l’art, a dekadencia mély mocsarába süllyedtünk. Valamiképp Pándi Pál tartotta értünk a hátát, baljós arccal, nyomtatékosan figyelmeztetett bennünket, hogy kár hülyéskedni, kár a tűzzel játszani.

Nem hülyéskedtünk, csak diákos rakoncátlansággal afféle avangárdot játszottunk. Mindenesetre megelőztük korunkat: még egy jó évtized, és Magyarországon is megjelent, és virágzásnak (másodvirágzásnak) indul az avangárd.

***

Fönt a Mátyás-templom csipkés tornya dereng a sűrű hóhullásban. Ide hívott magával K. T., hogy vegyünk át egy időre egy zöldségboltot, keresnénk vele valami kis pénzmagot. Fogalmam sem volt, miként tett szert erre a boltocskára, talán a tulaj volt rokona, közeli ismerőse. Jobbára én ültem, álltam és toporogtam a jéghideg boltban, mert Tamás napestig üzletelt, valahonnan árut szerzett be. Fagyos zöldséget, sárgarépát hozott, gyatra krumplit, fonnyadt céklát, peccsés tojást vett valamelyik közértben, néhány szem vackort, aszott körtét, ráncos almát. Majd javítjuk a készletet – mondogatta –, mert ide jobb emberek járnak, főként úri lányok, asszonyok, szemrevalók, bánjak velük kedvesen. Vártam is őket, de nemigen jöttek, aki jött, erősen fitymálta az árut. A nyitva tartás alatt télikabátban, fagyos kézzel körmölgettem egyetemi jegyzeteimet, és vártam a vevőket. Éppen a pulton könyököltem megint, amikor kopottas eleganciával öltözött, csinos asszonyka nyitotta rám az ajtót. Fénylő, nagy szemeket meresztett, csóválta a fejét a gyenge árukészlet láttán. – Melegebb helyet is találhatna magának – mondta, és összehúzta magán fázósan a bundáját. Főlemelt egy-egy körtét, almát, aztán visszadobta a ládába. – Egyébbel nem szolgálhat? – kérdezte, és elibém állt, egészen közel. Látni való volt, mi egyébre gondolt, s nem éppen a zöldáru érdeklő. Én mégis azt mondtam neki (mintegy szigorúan a szakmánál maradva), hogy hamarosan javul a készlet, lesz banán, datolya, narancs, ananász és füge. – Maga honnan tudja, hogy ilyesmi is létezik a világon? – kérdezte kedvesen. – Inkább csak olvasmányaimból tudok a déligyümölcsökről, asszonyom. Mosolygott, és gyengéden megveregette az arcomat. Ekkor rontott be a boltba egy medvenagy ember, megragadta karjánál az asszonyt, és elpenderítette tőlem. – Takarodj haza, te céda! – ripakodott rá, és kitérte előtte az ajtót. Az asszony keserű fintorral nézett vissza rám: – De ugye lesz majd déligyümölcs? – búgta karádsyan mély hangon. – Majd adok én neked déligyümölcsöt, hogy belefeketedsz! – mondta a medve, és rám emelte figyelmeztetőleg a mutatóujját: – Teszek róla, hogy a barátjával együtt eltakarodjanak ebből az üzletből.

– Húzzuk le a rolót, és gyerünk innen! – mondta Tamás, amikor megjött egy tasak hatóságai tojással, és előadtam neki a történeteket.

Elhagytuk tehát a boltot, véget vetve várbeli (nem éppen vérbeli) üzleti tevékenységünknek; a beígért déligyümölcsre pedig még legalább tíz évet kellett várni.

***

Utolsó budapesti találkozásunk lett volna 1956. nov. 4-dike után, ha ez egyáltalán létrejött volna. A kijárási tilalmat már valamelyest enyhítették, itt-ott már tejért és kenyérért lehetett sorba állni, amikor már kiléphetünk az utcára, elindulhattunk szétnézni a városban. Innen-onnan még szórványos lövöldözés hallatszott, egy-egy halott is hevert a kövezeten. Egyikük különösen emlékezetes marad: fiatal férfi volt, szürke felöltőt viselt, melynek szövete finom, afféle békebeli anyag, valószínű örökölt darab. Még így, földön fektében is elegáns volt, mint aki az imént könyvtárból vagy uszodából tért volna haza. De valahonnan lelőtték útközben. Megálltunk mellette; a lány, aki velem volt, hirtelen belém karolt és sírva fakadt. Aztán mentünk tovább, romhalmazt romhalmaz után kerülgetve; kiegészített tank sötétlett előttünk vagy földöntött villamoskocsi, barikád szétlőtt maradványa, kórákással, gerendákkal. Fölnéztünk a belövések házakra, a leomlott oromfalakra, az egymás mellett sorakozó, póré lakásokra, melyekben asztalok, ágyak, szekrények dőltek halomra, rézcsillárok lógtak alá, erkélyek díszes vaskorlátai csüngtek a levegőben. Hirtelen a nevémet hallottam. Diáktársam szólított, közölte, hogy éppen most vált el Kabdebó Tamástól. – Most hol van? – kérdeztem mohón. Romos mellékutcára mutatott: ha kilépünk, talán még utolérhetjük. Futva fordultunk be, de egy teremtett lelket sem láttunk. Jobbra is, balra is újabb mellékutcák nyíltak, szaladtunk egyik saroktól a másikig, ám Tamás nem került elő. A romok között csak az éhes macskák csatangoltak. Így hát nem találkozhattunk utoljára. Most is úgy tűnt el, ahogy szokott. Jóval később, karácsony után tudtam meg, hogy külföldre ment a menekülővel. És felbukkasására jó pár évtizedet várni kellett.

***

1993... Volt egyszer egy régi *Árgus*...

Mivel írást kértünk Kabdebótól, megérkezik a küldeménye Írországból; színes fényképet is küld magáról; meglep, hogy bajuszt visel.

Amikor művei kezdtek itthon fölűnevezni, két kötetben is rájuk találtam: a *Vándorének és a Két dióhéj* (nyugat-európai és tengerentúli magyar költők, illetve prózaírók antológiái). Az utóbbian így mutatja be Rónay László: „*Kabdebó Tamás (1934) Budapesten, majd 1956 után Cardiffban és Londonban végezte egyetemi tanulmányait. 1969-ben megalapította a Guyanai Egyetem könyvtárát. 1973-ban Manchesterben könyvtárosként dolgozik, majd Írországból lett könyvtárigazgató. Maynoothban él.*” Bólintottam rá, mert egyáltalán nem lepett meg, hogy tudós könyvtáros, mellette költő és író lett. Egy „kinti” könyvét már a hetvenes években eljuttatta hozzám, Sík Csabával küldte Angliából. (Sík Csaba egyébként szintén „toporci” volt, sőt alighanem Toporcot is ő találta ki.)

Aztán sűrű levelezésbe kezdtünk, s hamarosan kiderült, hogy öreg tanára is Fehérváron él. Az egykori bajai ciszterci tanárt persze én is ismerem: Sulyok János, Ignác atya, a tudós könyvész, püspöki levéltáros.

Az *Árgus*-beli közlés után elhatároztuk, hogy Kabdebót meghívjuk Fehérvárra, szerzői estre. A kiadóval megküldeti friss könyvét az: *A for Attila* kétnyelvű kötetben ad válogatást József Attila verseiből. Aztán további kötetek: József Attiláról írt angol nyelvű könyve, majd a többedmagával fordított versválogatás szintén angol kötet.

Szívesen vállalja a júniusra tervezett szerzői estet, hogy hívjam meg a nevében Ignác atyát, aki akkor már Zircen élt, apátsági szolgálatban.

***

Találkozás – csaknem négy és fél évtized után az *Árgus* szerkesztőségében. Ölelés, kézfogás: Tamás a régi, tartása kissé mackós, de az egykori sportember élénkségével mozog, arcán mosoly, a bajusza most is meglep. (Azt hittem, futó hóbortnak hódol vele, de komolyan gondolja: máig viseli.) Úgy beszélgetünk rögvest, mintha tegnap hagytuk volna abba. Fesztelen és kedves mindenkivel, azonnal otthon, azaz itthon érzi magát köztünk. Péntek Imrével is ekkor születik barátsága.

Az est „lemegy”, én kérdezek, Tamás válaszol, közben egy Angliában élő erdélyi színész nő olvas fel a frissen megjelent regényből, az *Árapályból*, Bobory Zoli pedig verset mond.

Vacsora az Albában, a régi dolgokat emlegetjük, sokat nevetünk, főként egykori magunkon, szóba kerülnek a hajdani bölcsészek, természetesen a „toporciak” is. Még egy kis séta az éjféli utáni városban, hogy aztán a szállásra térjünk, a múzeum vendégházába.

***

Ettől kezdve évente érkeznek: hol Fehérváron, hol Akarattyan tűnik föl, családostól is, fiatal feleségével és eleven kislával. Anna muzsikos, a dublini szimfonikusok hegedűse; szépen ejti a magyar szót, szinte mindent ért, amit beszélünk.

Isti is bírja a magyart, ahogy kiugrik az autóból, és meglátja a játszóteret, magyarul kiált föl: Hinta! És már rohan is feléje.

Hosszan ebédelünk, természetesen magyaros ételt, töltött paprikát, bécsinek nevezett rántott szeletet uborkasalátával, máskor paprikás csirkét. Van úgy, hogy Akarattyára jönnek, a kertben ebédelünk, megint magyaros fogásokat: talán bablevest, túros, diós, lekváros palacsintával, hozzá dinnyét. Máskor Péntekéknél vagyunk, még lábteniszezünk is a kertben.

Egyszer aztán felkerekedünk Fehérvárról: irány Baja!

Szekszárd után kicsúszik a számon, hogy én még bizony nem jártam Mohácson. Akkor most elmegyünk – vágja rá rögtön Tamás.

„Hősvértől pirosult gyásztér, sóhajtva köszöntlek,
Nemzeti nagylétünk nagy temetője, Mohács!”

Egyszerre skandáljuk a temetőhöz vezető úton, ahogy a Volkswagen suhan velünk a betegen és korán rozsdálló vadgesztenyesoron. Odabent, a síkon egymás után megkondítjuk a haragokat, kegyelettel emlékezünk a porladó ősökre. Kompon kelünk át a Dunán, s várom, hogy feltűnjön a gyönyörű Baja, Tamás számos írásának helyszíne. Ezen az útszakaszon meséli el menekülésének történetét, remek elbeszélést rögtönöz, mozgalmas regényrészletet.

Hugáéknál, Marikáéknál nagy családi trakta közepében találok magam, tizenketten üljük körül a családi asztalt. A hosszú ebéd után Tamás öccse, Péter följánlja motorcsónakját: menjünk Veránka szigetére! Egyébként jövetelem célja, hogy megnézzem, lefényképezzem Veránkát, ahol valaha Kabdebóéknak nagy nyaralóházuk volt (kibővítve ma állami üdülő), Érsekcsanáddal szemben. Motorosunk a Duna közepén repeszi velünk a vizet, jó tíz kilométer hosszan. Négyen száguldunk benne, velünk van Péter kamasz fia. Elragad a látvány, a jobb és bal part édeni szépsége, a kis hajó iramlása, ahogy hánnya a vizet, nagy V betűt szántva a folyam felszínén, a szikrázó napfényben.

A sziget szelíd fövenyén kötünk ki, Kabdebóék megfürödnek, én addig szétnézek, készítek néhány felvételt. Aztán négyfelé vágunk egy görögdinnyét, kanállal vágjuk ki édes belét.

Lecsorgunk a sziget egyik zugába, ahol a nagy fák között a villa áll; fölkapaszkodunk a part köves meredekén. Aranyló gyepen a lenyugvó nap hosszú fénypásztái szelik át a tisztást, a nyílegyenes fasor sétányát.

Este érünk haza a bőséges vacsorára.

Másnap a várost járjuk; bosszant, hogy nem láthatom Nagy István képeit, hétfő lévén a múzeum zárva tart. Tamás horgokat vásárol, csalit, mert *pecálni* készül, nagy szakértelemmel sokáig válogat a boltban. Aztán meglátogatjuk a ciszterci rendházban Tamás egykori diáktársát, Keve atyát, aki ez idő tájt a város egyetlen szerzetes paptanára; rögtön közös fehérvári ismerősöket emlegetünk, mások mellett Sulyok atyát. Aztán a festőkre terelődik a szó, Keve atya bizat bennünket, hogy lépünk át a templomba, nézzük meg idős és ifjabb Éber Sándor freskóit; van ott festmény Prokop Pétertől is, aki sokáig Rómában élt, és Tamás atyai jó barátja.

Még gyors leruccanás a Sugovicára, és az elmaradhatatlan látvány: a város főtere a hajdani kaszinóval, ahol Ranódy László *Pacsirta*-filmjének jelenetei készültek Tolnay Kláival és Páger Antallal.

Ebéd után búcsú, Tamás Kecskemétre tart. Elvisz Dunaföldvárra, innen busszal megyek tovább. A földvári állomáson elbúcsúzunk, holnap Erdélybe indul, Kolozsváron rendeznek estet neki.

***

1998 ünnepi könyvhetére újabb Kabdebó-estet tervezünk a nagy folyamregény (regényfolyam), a Danubius Danubia megjelenése alkalmából.

De májusban döbbenetes hír érkezik: Tamás szívkoszorúér-műtéten esett át, elmarad a fehérvári bemutató.

***

Ugyanebben az esztendőben háromszori angina pectoris után szeptemberben én is műtétre várok a budai klinikán, két koszorúéremmel kell operálni.

A műtét előtti napokban Tamás fut be a klinikára. Ahogy a kórterembe lép, széttárja az ingét, mutatja mellén a hatalmas műtési heget. A sorstárs bizalmasságával közli: – Látod, öreg, túl lehet élni! Neki négy koszorúérét cserélték májusban.

Táskájából – mint a bűvész a kalapjából a nyulat – előkapja vaskos Duna-regényét, az ágyam szélére helyezi. Borítóján pasztelképem, a *Veránka*.

***

Szakadó esőben érkezünk Bobory Zolival a budai Várba. Oldalpillantást vetek a mi valahai zöldségboltunkra, melynek ablaküvegén át – botcsinálta boltosként – a hóföregtetegben derengő Mátyás-templom csipkés tornyát néztem. Most a sűrű eső fátylazza előlem.

A *Litea* könyvesházba érkezünk a 75 éves Kabdebó Tamást köszönteni, s egyben 75 novellából álló kötetének bemutatójára. Péntek Imre fogad bennünket, aki a könyv zalaegerszegi kiadásának ügyeit intézte. Mint valami üvegbúra alatt, sűrűn teleüljük a boltot. Tamás feltűnik a sokaságban, látom, kissé fáradt, hajlottan mozog, de arcán öröm röpköd. Kezet rázunk, megöleljük egymást, de szót alig válthatunk, mert még százan kapnak keze után, százan tárják karjukat ölelésre. Ültömben szép arcú, többnyire idős hölgyekre látok, kajánul találgatom, vajon köztük van-e a hajdan kacér, villogó szemű asszonyság, zöldséges bolti „vevőm”, és megvan-e még a dühöngő férj, aki megcsöndesedve itt ülhet valahol a könyvespolcok alatt.

Pomogáts Béla méltatja az író munkásságát, Kabdebó műfaji sokoldalúsága neki az öttusát idézi – lírával, novellával, regénnyel, tanulmánnyal, műfordítással. Jellemzésül azt mondja, hogy K. T. úgy hazafi, hogy egyben világpolgár, és úgy világpolgár, hogy megmarad hazafinak. Egy kitűnő zalaegerszegi együttes (*Énekmondó*) megzenésített Kabdebó-verseket ad elő, majd a színészbarát, Mécs Károly olvas fel egy, a kötetben szereplő novellát. Tamás is szólásra emelkedik, szellemesen tízéves periódusokban fut végig életén, a múlt század harmincas éveitől máig. Megdöbbentő az időnek ez a maroknyi foglalata...

A hivatalos „műsor” után pezsgőkínálás és tortaszegés, tülekedés és tumultus a szűk helyen; köszöntés, gratuláció, dedikálás zajlik vég nélkül, ölelések, csókváltások közepette. Tamás föl-, fölbukkan, meg eltűnik, mint a fuldokló a hullámverésben. Bágyadtan nyújtja poharát koccintásra, de azért mosolyog, tréfálkozik.

Nehezen férnek a közelébe, le is mondok róla, hogy bármit megbeszéljünk. Majd levélben elintézzük mindent, ódivatú kézírással; még boldog karácsonyt, húsvétot és újévet is így köszöntünk egymásra, ahogy nagyapáink tették. Majd otthon szépen meggyújtom asztali lámpámat, papírt teszek magam elé, verset kérek tőle, mint régen az *Árgus*nak, most új folyóiratunk, a Vár részére. Mert köszönteni akarjuk mi is, fotóportrét is kérünk hozzá – mára őszes, gondosan nyírt bajuszával...

Péntek Imre

Egy „kétszívű”, ír-magyar író születésnapjára

A magyar irodalom legújabb képződménye, a 45 után kialakult „ötödik síp”, az emigráns, eufemisztikusan „nyugati magyar” irodalom a rendszerváltás után elveszítette küldetését, hanyatlásnak indult. Fórumai, intézményei (legalábbis a jelentősek, gondolok itt az *Irodalmi Újságra*, az *Új Látóhatárra*, a *Szivárványra*, a *Magyar Műhelyre*) megszűntek, vagy itthon próbáltak közönséget találni, az alkotók többsége hazatelepült. A kint született jelentős életművek azonban csak részben épültek be az önmagát öntudatosan „egyetemes magyar irodalomnak” tekintő, hazai irodalmi közegbe, köztudatba. (Pedig az a gyanúm, néhány évtized múlva az ötvenestől a nyolcvanas évekig létrejött irodalmi „termés” nagyobb része sülyesztőbe kerül, s helyét felváltja a ma gyakran gyanakvással kezelt, mellőzésre ítélt „nyugati ág” java termése.) Hiányoznak az átfogó tanulmánykötetek, tisztelet a kivételnek, Pomogáts Béla, Rónay László, G. Komoróczy Emőke vagy Szakolczay Lajos szakmailag magas fokú, elkötelezett munkásságának. S ne feledjük megemlíteni Gülch Csaba nevét, akinek két interjúkötete (*Az idő fénylő nyoma* és *Túl a nosztalgián*) a klasszikus íróportrét műfajával hozta élet közelbe a világ minden táján élő írókat-költőket, esszéistákat.

Mindez Kabdebó Tamás 75. születésnapja kapcsán jutott eszembe. Ő is azok közé tartozott, akinek a művei csak szórványosan kerültek a hazai olvasók kezébe a rendszerváltás előtt.

Sokoldalúsága, műveinek száma már-már zavarba ejtő. Költő, író, esszéista, műfordító, szerkesztő. Versei – ahogy írja a *Summa summárum* című kötetében – „természetesen lettek kétnyelvűek”. (Egyszer majd komoly tanulmányt érdemel összevetni a magyar és az angol változatot.) Angol költőket „toboroz” József Attila fordításához. Könyvtárosként a maga szakterületén is számos tudományos dolgozatot publikált, angolul és magyarul. Történelmi bűvárokodása eredményeként a lehető legmélyebben feltárta – előbb tudományos monográfiában, majd „regényesen” – az angol Blackwell diplomata és titkos ügynök nyilvános és csak levéltárakból kideríthető ténykedését a reformkortól a szabadságharc bukásáig. Ő foglalkozott azzal, milyen hatással volt a kiegyezés előtt a Deák által meghirdetett passzív ellenállás az „ifjú Írország” mozgalomra, s különösen Arthur Griffith-re, a meghatározó ír politikusra. (*Az Ireland and Hungary: A Study in Parallels with an Arthur Griffith Bibliography* című, angol nyelvű kötete mindmáig lefordításra vár.)

S persze, mindenek fölött született prózaíró, akinek számos regénye – mint például a *Minden idők* és a *Danubius Danubia* – megkerülhetetlen az újabb kori magyar prózában.

(Én csak hálával tartozom a sorsnak, hogy megismerhettem. Nyitottsága, műveltsége, karakánsága – gondolom, nemcsak engem – lenyűgözött. S persze, hogy ő is a „vizek szerelmese”, még inkább összehozott bennünket. A *Magyar Odüsszeuszok* című novellafüzér – darabjai közül néhány olvasható a 75 című kötetben – nem csak egzotikus színeivel bővölt el, hanem a horgászélmények hihetetlen változatosságával is. S ehhez még hozzájárul a „közép-európai folyó”, a Duna halállományának változatos és élménydús – fogással egybekötött – bemutatása.)

Még két dolgot emelnék ki, ami talán nem mellékes szempont.

Az egyik: mennyire hiányzott az elmúlt évtizedek magyar irodalmából ez az írótypus. Aki egyszerre precíz hivatalnok és bármilyen kihívásra kész, kíváncsi ember, aki sokszor veszélyes vállalkozásokra is képes, hogy írói tapasztalatait gyarapítsa. Pomogáts Béla írta róla az új, gyűjteményes jellegű novelláskötetének előszavában, hogy a „kaland és nosztalgia írója”. Hát igen, tudós és kalandor, s ráadásul nemcsak a Nyírségig vagy az Őrségig jutott el, hanem Londonig, Manchesterig, Dublinig, hogy végül „megalkossa” a maga írói identitását is. (Írói novelláinak változatos témája, feldolgozása kivételes írói bravúr.) Tájékozottsága, otthonos mozgása a világ értelmiségi színpadán – főként az emigráció körében – eddig ismeretlen térenumokat fedez fel az egyetemes irodalom számára. Kalandjai folytatódnak a szociális rétegek között is, az angol főrendek életmódjáról épp úgy érzékletes képet tud rajzolni, mint a karibi szigetvilág piti kis tolvajairól, vagy nagystílű bűnözőiről. Persze lehet vádolni azzal, hogy nem elég kidolgozottak szövegei, vagy éppen nem felelnek meg a posztmodern kánonnak. Írásaiban éppen az a legérdekesebb, hogy képes visszahozni az „elveszett epikumot”, a mesét. Ha eddig csak célozgtam rá, mai prózánkra igencsak jellemző az élményszegénység. (Az ismert írók többsége csupán „elmélyíteni” tudja szűk körű, belterjes (belvárosi) élményeit. Az olvasók elriasztására.) Kabdebót nem fenyegeti ez a veszély, még mindig vannak „tartalékai”. (Szívükből kívánjuk, hogy legyen ideje és energiája ezek feldolgozásához.)

A másik: az ötvenhatos örökség őrzése. Számos művében találkozunk a budapesti felkelés hőseivel, áruolóival, áldozataival. A *Danubius Danubia* forradalmár hőseinek szökése, menekülése a fogságból, beugrása az életet jelentő folyóba, a természeti erők, védő-óvó nemtők működésének panteisztikus-költői leírása a magyar irodalom legszebb fejezetei közé tartozik. S amiről rendkívül keveset tudtunk, az 56-os forradalom utóélete az, amiről írásaiból hiteles képet kaphatunk. A forradalom eszményeinek őrzése, jelentőségének megértetése a különböző nyugati – egyetemi és politikai – fórumokon, ez is szerves része életművének. Ha áttekintem a róla szóló, meglehetősen vérszegény és hiányos kritikái irodalmát, bizony el kell gondolkodnom: az a bizonyos regnáló kánon – mely ítél elevenek és holtak fölött – nem elfogult és alulinformált-e? Csak remélni tudom, jön egy fiatal nemzedék, amely rangján és valódi teljesítményén értékeli ezt a szinte áttekinthetetlen (kétnyelvű), évtizedek alatt felhalmozódott, hatalmas írói termést.

S még valami, amiről nem lenne illő megfeledkezni. Több évtizedes barátságunk és munkakapcsolatunk 2003-ban sem szakadt meg, amikor Zalaegerszegen megújult gárdával a Pannon Tükör szerkesztésébe fogtam. Az első közt kértem fel, legyen munkatársunk. Vállalta. Számos remek novellája, esszéje és tanulmánya jelent meg nálunk az elmúlt öt évben. 2005-ben ő nyitotta meg a megyeszékhelyen – dr. Gyimesi Endre polgármesterrel együtt – az Ünnepi Könyvhét programjait. 2006-ban, az 1956-os forradalom 50. évfordulóján bemutattuk a *Köpölyözés* című drámáját. S szakmai együttműködésünk csúcsa, hogy ránk bízta 75 című novelláskötetének kiadását, szerkesztői munkáit. Nem csak én mondom: a jeles alkalomra kivételesen szép könyv született! Még az idén áprilisban itt, Zalaegerszegen is bemutatathatjuk, a szerző jelenlétében.

Pomogáts Béla írta vele kapcsolatban: „létezik irodalmi nemzet, amibe csak azzal lehet beleszületni, amit az ember ír”. Nos, Kabdebó Tamás ezt a „beleszületést” – sok évtizedes kirekesztettség után – többszörösen teljesítette. Munkásságával kapcsolatos elmaradt (elmaszatolt) adósságunk, amivel tartozunk neki, teljesítésre vár. S addig? Kívánjuk neki, írja még sokáig, továbbra is a „hűség könyveit”, „kétszívú”, magyar-ír íróként.

Fürtös Ilka tálcája

Kelemen Gyula

Pannon Lant

Kabdebó Tamás megzenésített versei

Az Énekmondó együttes a fenti címmel jelentette meg hatodik hanghordozó anyagát. A CD-n Kabdebó Tamás „regényíró, csak ünnepnapokon költő” megzenésített versei hallhatók. Nehéz feladat a vers és a zene által megteremtett hangulatról írni. Inkább a dalok hallgatása közben alakul ki a befogadóban a kritikai vélemény. A vers, mint tömören megfogalmazott észrevétel, mindenkiben érzelmeket indukál. A zene szerepe, hogy a költő által papírra vetett, gyönyörű képekkel, apró finomságokkal leírt gondolatokat a muzsika eszköztárával gazdagítsa. A versmegzenésítésnél a költemény sugallja a dallamot, adja a ritmust és alakítja az előadás formáját. Ezért is körülményes a versmegzenésítés műfaját behatárolni, pedig már többen próbálkoztak vele. Neveztek szanzonnak - ez a rádióban elfogadott kategória -, volt már városi zene, míg az utóbbi időben egyre inkább a világzenebe sorolják ezt a műfajt. A fennálló irányzatok sohasem fedték le a trubadúrok, a bárdok és az igricek énekmondását.

A „Pannon Lant” is többféle stílust hordoz, hiszen az Énekmondó együttes zenei munkássága is széles skálán mozog. A népi ihletésű feldolgozástól, a dzsesszbe hajló hangzásig szinte valamennyi irányzat fellelhető a dalokban. A zenekar tevékenysége több évtizedes szakmai munkára tekint vissza. Az együttes a hetvenes évek óta foglalkozik versmegzenésítéssel. A kezdetben Kelemen-duó, majd Énekmondó együttes néven működő csoport számos fesztiválon lépett fel sikeresen. Munkánk egyik fontos célkitűzése, hogy a költemények megzenésített formában minél szélesebb körhöz, minél több korosztályhoz jussanak el.

A Kabdebó-CD elkészültének története a következő. Együttesünk 2008-ban a Költészet napja alkalmából *Pannon Szószedet* című hanghordozón gyűjtötte össze azon költők verseit, akik a Pannon Tükrözéshez kapcsolódnak. A 20 dal tartalmazó vers között voltak olyan szerzemények, melyeket a hetvenes évek végén készítettünk (*Keresztury Dezső: Bölcsen*), de felkerültek a CD-re azon költemények közül is, melyeket csak néhány hónapja zenésítettünk meg (*Saáry Éva: Lépegető*). A CD-bemutató koncertje után több költő is megfogalmazta kérését, hogy saját verseiből készüdjön önálló zenei anyag. A műsoron Kabdebó Tamás nem tudott részt venni, így postai úton jutott hozzá a lemezhez. Köszönő levelében jelezte ő is kérését az önálló hanghordozó elkészítésére. 14 vers feldolgozását ekkor kezdtük el; közülük 11 került rögzítésre, hogy a decemberi, születésnapra köszöntőre átadhassuk. A zenei munka végzése során, illetve a költők felvételei továbbvitelének eredményeként született meg a terv, hogy Pannon Lant címmel sorozatot indítsunk, ahol egy-egy költő munkáit dolgozzuk fel. - A következő CD-n Pék Pál verseit énekeljük.

A verséneklés, mint műfaj már évezredekkel ezelőtt kialakult. A vers és a zene egymást segítették. Zenei feldolgozás által napjainkban olyan emberek is találkoznak a költők gondolataival, akik ritkán olvasnak verseket. Kabdebó Tamás költeményei „ünnepnap” alkotások. A megzenésítés és a hangszerelés során egyre mélyebb kapcsolatba kerültünk a művekkel. A stúdiófelvételek alatt igyekeztünk az „aha”-érzést megragadni, amely az „ah”, a katarzis során felszabaduló sóhajából és a „haha” pajkos játékából ered. Keveréke az emberi szellem diadalának, azzal kecsegtet, hogy van mit megérteni, hogy szellemünkkel legyőzhetjük a gonoszság erőit. Kabdebó Tamás versei megfelelő inspirációs alapot adtak ehhez. A megfelelés vágya vezetett bennünket ezen az úton. A „végeredmény” rögzítésre került. A vélemények megfogalmazásához csak egy CD lejátszó kell (esetleg még fejhallgató), 42 percnyi idő, és ekkor részesévé válhat a hallgató a vers és a zene kapcsolatából adódó élménynek.

A Kabdebó Tamás verseit tartalmazó CD 11 művet mutat be. Valamennyi egy-egy új világot nyit a hallgatóság előtt. Képzletünkkel szárnyalhatunk a világmindenségben (*Sírató-részlet*), de szembesülhetünk a mindennapok groteszk valóságával is (*Szózetű*). Áhítat (*Könyörgés a nyugalomért*) és borzongás (*Végrendelet*), ami egyaránt megtalálható a „kabdebós” humor (*Mikroszkóp alatt, Janicsár induló*) mellett. A Magyarországtól távol élő költő versei közül nem hiányoznak a hazaszeretetet, az erős honvágyat tükröző költemények sem (*Vidd az irhád, Künnhalász bedudolgotója*). Zenénkkel a költő által nyitott ablakot igyekeztünk nagyobbra tárni. A művek utat mutatnak a hallgatónak, ahol nem a „múltban élő őseket kell követni, hanem azt az értékrendet, melyet ők is követtek”. A zenés-vers meghallgatása más szempontból terápiának is tekinthető. A mindennapok rohanását félretéve, a néhány perces zenehallgatás olyan kikapcsolódás, mely növeli kreativitásunkat, szellemi erőnket, alkotó készségünket. És kivételes, semmilyen máshoz nem hasonlítható élményt kínál. Kabdebó Tamás tud valamit lírájában is, amire érdemes odafigyelni...

PANNON LANT I.
Kabdebó Tamás megzenésített versei
Zene: Énekmondó együttes

Török Gábor: basszusgitár
Kaszás Bernadett: ének,
ritmusdob, szintetizátor
Kelemen Béla: ének, gitár,
fuvola, nádtyú
Kelemen Gyula: ének, gitár
Major Erzsébet: ének,
ritmusdob

Közreműködők:
Bácskay Péter: basszusgitár

Belvitelt készítette:
Ifj. Bácskay Péter, Bácskay Péter
BP 1044 Stádó
Zalágeriszty, Landerbergi u. 21.

Borítótér:
Kaszás Bernadett

ÉNEKMONDÓ EGYÜTTES
PANNON LANT I.
KABDEBÓ TAMÁS
megzenésített versei

ÉNEKMONDÓ EGYÜTTES
PANNON LANT I:
Kabdebó Tamás
megzenésített versei

1. Vissz az ifjúság 3:00
2. Máj 4:30
3. Eljössz-e egy hajóva velem 1:30
4. Janicsár induló 2:38
5. Miférszély alatt 3:30
6. A szőretű 3:46
7. Kétszertől 3:44
8. Síróné (részlet) 4:40
9. Végrendelet 4:30
10. Köröndrás a nyugalmiért 3:20
11. Kármisülés beindulójátja 2:30

A hangfelvétel 2008 novemberében készült a BP 1044 Stádóban (Zalágeriszty).
Kiadó: KELE - MIND BET.
E-mail: zene@kelemengyula.hu
Nyomda: Gera Nyomda (Zalágeriszty)

KELE
MIND BET.

KELEMEN GYULA

„Rajongók vagyok, csak összemegyekem
lélek” – jelenti le Kabdebó Tamás a **Személyes** című versekötetét előszavában. Valóban,
a prózai műfajában otthonosan mozog: szerző - többé-
kevesebb változatban református szerzetesi létmódo-
zatát mutatja, hogy lélek és érzés, eleven szellem, a
leghatározottabb értelem beáramlása lélek. Többé-
kevesebb azokat is tartalmazza, akik nem kérték a
személyeség nyilvános közlését. Személyes, delek, szöve-
zesek költemények prózai és képzettől is az olvasó,
hisz - leggyakrabban - lemond a felfelé forduló a szöveg-
meléppel. S az is kérték - Kelemen Gyula és társai szöve-
vel képviselték - hogy bizonyos műveit magán is alkalmazzák
megzenésítve. Ez a dallamokkal szerzett
CD-vezeték a kötet 30 prózából 75, szöve-
gképzésére készült, ajándék és megajándé-
kozás és hasonlóan használat, tiszteltetés,
díjazás.

Péteri Zoltán

Az **Énekmondó együttes** tevékenysége több évtizedes szakmai
munkára támaszkodik. A csoport a kezdetek óta
foglalkozik versmegzenésítéssel. A kezdet-
ben Kelemen-dal, majd Énekmondó együttes
néven működő zenekar számos koncerten
lépett fel sikeresen.

Az **Énekmondó együttes** egyik fontos cél-
kitűzése, hogy a költemények megzenésített
formában eljussanak valószínűleg korosztály-
hoz. Az absztrakt hangszereken kívül
bemutatók dalokban igyekeznek a vers
szövegétől elszakadni.

Az **Énekmondó együttes** zenéjé-
ről szólni szeretne. A régi életrajzi feljegyzéseket,
a komoly és szellemi hang-
vezetési munkáját érkező zenei repertoárunk.

Kelemen Gyula
zenekarvezető

Tömöry Péter

Időpróba (Emlékkörök a Hevesi Sándor Színház fölött)

Emlékezni veszélyesen kockázatos. Hiszen az emlékezés szelektív. Végletesen fókuszáló, szelektív ösztön, akár a szelem. Önző, mert szeszélyesen sűrít. Sűrít? Nem. Kihagy és átszerkeszt. Érdekek mentén? Igen, a személyes érdekek mentén.

Bizonyos történések olyannyira beágyazódnak megélt létedbe, hogy időnek, valós térnek és terepnek fittyet hányva, saját életüket élik. És nem csupán tapasztalatból merített hozzáadványokkal dúsulnak. Hanem alakítják önmagukat. Önállósítják magukat. Szuverénne sűrűsödnek. Nem keretezik, hanem összefogják a megélt létet. Úgy, ahogyan csak te, egyedül te élted meg. Ideológiát teremtenek maguknak s meg nem valósult vágyak zománca merevül rájuk. Retrospektíve? Nem. Folyamatosan. Átbuknak magukon, majd anekdotává egyszerűsödnek. Felidézhetőek lesznek? Inkább elővehetőek.

A vég küszöbére érkezett ember visszafele él: előveszi az emlékeit. Nem felidézi, nem minősíti, csak egyszerűen előveszi őket, akár könyvespolcáról a régi könyveket. Kocsmasztalnál, vagy családi körben, papír fölé hajolva vagy csupán éjszakai, álmatlan órákon. Haszon és tanulság nélkül? Csak úgy. És nem törődik azzal, hogy valaki másképpen emlékezik ugyanarra az eseményre. Hogy valami mások szerint máskor és máshol történt. Más érdek szerint, másmiként. Az életvég közelségében az emlék már nem korrigálható. Kész van. Teljes. Jelen idejű múlt. Önmaga teljességében végződik el. Benned. Üzenete nem használható távlatnyitogatásra. Bölcsességeit önkörébe zárja.

Az emlékek, mint üveggolyók, egymáshoz koccanva interferálnak, és szertekocogják egész életedet. Ezért kell elővenned őket, ezért kell beléjük meredned. Azért, hogy elodázzák annak a félelmetes csendnek mézgáját, amely onnan *túlról* suhan feléd.

Azért, hogy megrázhasd a zsákot, lelkes testedet, és a beléje merevült volt-valóság képeit, hangjait fölmutasd a Közelgőknek – talán az eljövendőknek is –: lám, ennyi begyűlt, ennyi ellenszegült az időnek és a világ forgandó szélejeinek.

Mint ellenállt az a kovácsoltvasból készült rózsza, amely maga köré vonja zalaegerszegi létem emlékeit.

Ennek a rózsának megszületése nem az én érdemem. Gyökere mégis az én emléktelevényembe kapaszkodik és onnan már soha ki nem téphető. Csak elővehető.

Ez a vasrózsza, tárgyi valóságában, egy semmitmondó dolog: kellék. Mégsem porosodik a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház kelléktárában, ahová kiszolgált társai az előadások lejárta után kerülnek.

Úgy tudom, hogy Farkas Ignác színművész magához vette, kimenekítette a kelléktárban rá váró elfekvőből és lakásán, mint ereklyét őrizi.

Hogy miért? Hogy mi közöm nekem ehhez? És, hogy mi köze ennek a vacaknak tűnő vasdarabnak Halasi Imre igazgató-főrendezőhöz, Ruszt József igazgató-főrendezőhöz, Füzy Sári díszlet- és jelmeztervezőhöz, Bischof Sándor scenikus, műszaki vezetőhöz, dr. Tucsni Andráshoz, egy Singer varrógéphez vagy Sztálinhoz és Aczél Györgyhöz, no meg Jaltához, Ljubljánához, Grazhoz, Ceausescuhoz, de elsősorban Zalaegerszeghez és még sok minden másához, annak története van.

Nyílj meg bennem üveggolyó, múlt távolából előgördülő, pattintsd föl magad, add ide magad, hadd próbáljalak, értelemet hordozóan, fölmutatni. Most, amikor egy színház negyedszázados születésnapot ül, gördülj elő és adj tehetséget, hogy leplezetlenül legyek képes téged pörgetni. Koccants egyet a múlt falán, vigy' vissza oda, ahol a tér és idő csak az enyém, az „agyagos” Zala megyeszékhelyére, a nyolcvanas-kilencvenes évek egerszegi színpadára.

És megjelenik a kovácsolt rózsza Farkas Ignác, alias Nyerzsin mérnök kezében, s varázsütéssel hasít bele az időbe.

Nyerzsin mérnök, Szoltsenyicin színművének főszereplője. Egyetlen és legelőször Zalaegerszegen bemutatott drá-

májának, a Kopasz és a lágerkurva címűnek, amelybe, Nyerzsin mérnök szerelmi történetén keresztül, a Nobel-díjas, disszidens orosz író, saját maga lágeréveinek emlékeit szövi bele.

Mint azt a Nagykanizsán élő Rózsás Jánostól megtudtuk, a mérnököt saját magáról mintázta az író. Rózsás János, aki később két vastkos kötetben írta meg GULAG-„élményeit”, a háború után egyazon lágerben raboskodott Szolzsenyicinnel, együtt robotoltak egy rabüzemben, valahol Szibériában. Amikor tudomást szerzett arról, hogy Egerszegen a színház Szolzsenyicin-művet mutat be, tudatta erről az akkor már az Egyesült Államokba kiűzött író, aki nem kis kétellyel fogadta a hírt, hiszen Szolzsenyicin, a szocialista táborban, több mint tabu volt. A hatalom rettegett tőle, mert a világhír és a Nobel-díj menedékéből leplezetlen nyersséggel mutatta be, a lágeréleten keresztül, nem csupán a rácsok mögötti raboskodást, hanem az egész kommunista rendszer, a kollektív gengszterizmus, képtelen embertelenségét. Szolzsenyicin arról érdeklődött, bemutatónk kapcsán, miképpen került hozzánk a darabja, hogyan volt lehetséges műsorra tűzni, nincs-e valamiféle politika, propaganda-huncutság az engedélyezés mögött. Tényleg, tolakodik elő a kérdés, hogy-hogy éppen az „agyagos” Zalában, egy „vidéki” színházban történhet meg a várhatóan világnak szóló s talán világraszóló művészi esemény a nyolcvanas években?

Talán azért, mert az a bizonyos Zala nem is volt annyira agyagos és a Hevesi Sándor Színház sem olybá vidéki, amint azt előszeretettel hangoztatták az operettfővárosban.

Arról, mint csodáról, beszéltek, országszerte, a színházi büfékben, hogy Ruszt „színházásította” a várost, hogy egy időben négy szintéren játszott a színház, hogy színészházat szerzett művészeinek, hogy nemcsak társulatot alapított, hanem társulatot is nevelt, nem pénzzel és anyagi csábokkal, hanem eszmét és eszményt alkotva vonzerejűvé. És hogy ezeknek rendelt alá mindent, kivéve eléggé ellentmondásos személyes életét.

De arról már érdemlegesen kevesebbet, hogy mit és milyen színvonalon produkál a Jóska vezette társulat.

Arról igen, hogy milyen kitűnő – Molière-i – érzékel és kompromisszumkészséggel állította maga mellé a város és a megye vezetőit. De arról szinte semmit, hogy miképpen távlatosította színházi eszményét, ami minden nyilatkozata ellenére, nem volt más, mint egy népszerű művész-színház kialakítása, hogy miként toborozta maga köré az ennek az eszménynek elkötelezetteket, s miként elegyítette a szükséges hasznost az értékteremtéssel, a kiszolgálást a szolgálattal. Arról igen, hogy közönséget nevel, amin a kultúrpolitika természetesen nem azt értette, amit ő, de arról kevesebbet, hogy milyen következetesen érvényesíti a mindegyre, a közönség igényeire hivatkozással fel-felhíguló magyar színházi világban a klasszikus és magyar értékeket. Azt elismerték - még díjazták is -, hogy egy vidéki városban színházat alapított, de arról már nem szól máig a fáma, hogy távlatos európai terepet hozott létre a nyüglődő, lustaságában vidékiesre hízott magyarországi színi világban, amelyben a legfontosabb hír a botrány, az igazgatók, főrendezők váltakoztatása, a közönségsikert arató silány góg volt általános. Félreértés ne essék: Ruszt színházszemléletében nem nézte le a közönséget, de méltóságába helyezte a teljes színházat, amelybe természetesen beletartozott a közönség is. Ám ezt a megfoghatatlannak tűnő, általánosított közeget megkísérelte - látható sikerrel - konkretizálni.

Rétegszínházat teremtett, de nem réteg-igény, hanem kulturális közérdek szerint.

A szakszervezeti Művelődési Ház színpadán, a Kecskeméten már kipróbált és sikerre vitt „beavató előadásokat” honosította meg, amelyek elsősorban a tizen-, húszéves fiataloknak szóltak.

A házi színpadon az a műhelymunka folyt, amely mindenfajta kísérletnek adott lehetőséget. A Városi Művelődési Központban (VMK) olyan térszínházat nyitott, amely szinte agresszív határozottsággal zárta ki az olcsó szórakoztatás, az „ügynevezett közönségsiker” igényét, mind alkotókból, mind nézőkből azzal, hogy a túlkínálatot, rászervezést megszüntette. A hatalmas térben olyan tematikájú és olyan formanyelvezetű előadások születését tette lehetővé, amelyek sem anyagi, sem esztétikai vonatkozásban nem függték a közönség létszámától, az ehhez kapcsolódó bevételtől, a bulvár kritikától. A hatalmas teremben csupán kilencvenkilenc helyet engedélyezett, miközben az itt alkotott előadások kivitelezésének költségeit nem korlátozta merkantil szempontok szerint. Ezzel méltóságába helyezte azt az elvet, amely a művészetek szubvencionálásának alapja: az értékteremtést, mint társadalmi szükségszerűséget, amelyre és amelyért mind a közösségnek, mind a hatalomnak áldozni kell, mert folyamatban, távlatban, műveltségben és életminőségben térül meg, közhasznúlag.

A nagyszínpadra sem a népszerű, szórakoztató előadások kerültek, hanem - mekkora különbség! - az irodalmi és színművészeti értéket képviselő, népszerűsítésre érdemes alkotások.

Egyszóval a város és a megye európai szemléletű és rangú, elit intézményévé, kulturális központjává tette a SZÍNHÁZAT.

Számomra itt és ekkor kezdődött el ahhoz a bizonyos kovácsoltvas rózsához vezető időszak.

Ruszt József alkalmazott a színházában.

Két házirendező társam, Halasi Imre és Merő Béla a kezdetektől Ruszt tanítványának vallotta magát. Mindketten alapító tagjai voltak a színháznak és nem kis mértékben járultak hozzá a fentebb említett eszmeiségű intézmény kialakulásához.

Merő az amatőr színházi mozgalomban akkoriban tapasztalt lelkesültséggel vetette bele magát a színházalapításba. Halasi Ruszt debreceni éveitől kezdve mellette volt, tőle tanult, nem csupán rendezést, hanem színházvezetési szemléletet is.

Sokan vallják, vallották magukat Jóska tanítványának - legtöbben attól kezdve, hogy Ruszt neve misztifikálódott a hazai színházi terepen -, de valójában egyetlen olyan rendező tanítványa volt, aki a kezdetektől hozzá kötődött, aki asszisztense, később rendezőtársa, főrendezője lett, majd utóda az igazgatói székben, és ez Halasi Imre.

Az *Állandó*, majd *Hevesi Sándor* nevét felvett színháznak volt még egy olyan alapító tagja, aki talán az egyetlen, önzetlen és maga feladásáig odaadó barátja volt Jóskának: Dr. Tucsni András.

Első találkozásuk Kecskeméten történt, Ruszt akkori főrendezőisége alatt. Tucsni, aki Pécssett végezte a jogot - s ezáltal diplomája megszerzésével a doktori cím viselésére is jogot szerzett -, minekutána kellőképpen megcsömörlött a kádári rendszer igazságügyi, mint mondanók ma: erkölcsi-etikai „infrastruktúrájának” szocialista jogrendjétől, ahelyett, hogy jogászként keresett volna magának lehetőséget, elment segédmunkásnak a pécsi uránbányába. Egy évet kibírt a föld alatt, aztán fölkerekedett és egy szép napon megjelent a kecskeméti Katona József Színház igazgatói irodájában és kereste a főrendezőt. Hogy éppen a színházat és éppen a kecskeméti kereste fel, az nem véletlen. Pécssett, egyetemi évei alatt, lelkes színjátszó volt, és az akkori amatőr együttesekben Rusztnak a budapesti Egyetemi Színpadon elért átütő sikerei mintegy a hivatalos-hivatásos, behódolt színházi tunyaság elleni szimbólumként éltek.

Egyszóval, András barátunk gondolt egyet, hátat fordított a szovjet-magyar barátságot olyannyira erősítő uránérc kitermelésnek, kopott bőrtáskájába becsomagolta diplomáját és bekopogott a kecskeméti színház igazgatóságára, mondván, hogy ő a főrendezőt keresi. Eléje kerülvén, szűkszavúan előadta, hogy neki eltökélt szándéka ebben az intézményben dolgozni. A kérdésre, hol és milyen minőségben volt eddig tevékeny, ugyancsak szűkszavú volt a válasz: „bányában, segédmunkásként”.

Mivel a színháznak éppen szüksége volt díszletezőre, fölvettek. Papírjait leadta a személyzeti osztályon és beállt a munkába. Kötelességtudó szorgalommal tologatta a díszleteket, és ha csak tehette, ott ült minden próbán, szerényen meghúzódva a színpad sötétjében vagy a világosítók fülkéjében. Ha társai az előadásokról kérdezgették, mindig furcsa, meglepő, szóval intellektuális válaszokat adott. Ezért a díszítők között a beceneve „Doktor” lett.

Teltek, múltak a hetek, mígnem egy napon Dudás Misi, a személyzetis, akinek a biciklijén akkora nyereg volt, hogy két segg is elfért volna rajta, minekutána időt szakított magának, bokros szervezői ténykedése mellett, hogy rendezze és kartotékolja az újan felvett díszítő okmányait, felgyötörte a testét az igazgatói irodába, odaállt Sajtos Géza igazgató elé - akiről azt tartották, Ruszt azért tetette meg igazgatónak, maga fölé, hogy eljárjon poharazni és bokázni a város és megye hatalmasaihoz - és rákérdezett. „Mi legyön a doktorral?” „Milyen doktorral, Misikém?” „Hát azzal a fiúval, akit a Jóska felvött. A Tucsnikkal. Mert annak felsőoktatásija van. Van valami politikajija is, hogy csak díszítő lehet?” Előkerült Ruszt, tisztázódott, hogy az a „Doktor” nem csak becenév, hanem valódi „Dr.”, amelynek használata jog szerint megilleti, viselője pedig nem csupán a jogban, hanem az irodalomban, komolyzenében is igen jártas és több éves amatőr színházi múlttal rendelkezik.

Így avanszált asszisztenssé Tucsni, akit természetesen továbbra is Doktornak becézett az egész színház, kivéve Rusztot, aki munkatársának és kebelbéli jó barátjának fogadta, és Andriskának szólította.

Amikor Rusztnak odavetették koncként a Jancsó-Gyurkó-Hernádi keverte-kavarta Népszínház főrendezői székét (a Huszonötödik Színház és a Józsefvárosi Színház összevonásával hozták létre), akkor mindenki megütközésére Jóska szűk munkatársi köréből csak Tucsnit nem vitte magával Budapestre.

Az én szerencsémre.

Mert 1979-től, amikor Kecskemétre kerültem, a Doktor lett legjobb barátom, Füzy Sári kiváló díszlet- és jelmeztervező mellett legodaadóbb munkatársam.

Emlékezetes előadásokat hoztunk létre azokban az esztendőkből. Gogol: Házasság, Csiki László: Nagypapa látni akar benneteket, Görgey: A fátoly titkai, Hunyady: Feketeszarú cseresznye, Dale Wassermann: La Mancha lovagja és a legkedvesebb, Tolnai Ottó: Végeladás.

Ezeknek az előadásoknak rendezőasszisztense, zenei vezetője (kivéve a La Mancha lovagját, amelyben ezt a tisztet Kerényi G. Miklós látta el) a Doktor volt. A Végeladásban mint színész is fellépett, egy epizódszerepben, vörös hajú és szakállú cigányzenészt alakított. Vállalta, hogy megfesti haját és szakállát, s mivel az előadást két évadon keresztül játszottuk, így, rőt szőrzettel élt hónapokon keresztül, mintegy az előadás élő reklámfigurájaként. Ma is fűlembe cseng eseten-kedves két mondata az előadásból: „Jettem a bedenért... Én művész vagyok, disznózsírral járok.”. Kabinetalakítása a két főszereplővel (Kiss Jenő és Balogh Tamás) egyenrangú minősítésre ragadtatta a szerzőt, Tolnai Ottót, a vajdasági író, akihez - közvetve bár - kötődik Szoltsenyicin A kopasz és a lágerkurva című darabjának hozzám kerülése, mondhatnám: zsebembe csusszanása és implicite az a bizonyos kovácsoltvas rózsza, amelyet Farkas Ignác, a darab főszereplője maga csináltatott a zalaegerszegi színház lakatosüzemében, egyedi és időtálló kelléknek.

Az egyik Végeladás-előadás után egy harminc év körüli nő várakozott rám a kecskeméti Kelemen László stúdiószínház előcsarnokában (amely ma Ruszt József nevét viseli) és - se szó, se beszéd - a nyakamba ugrott, megölelt, arcon csókolt, háromszor, ahogyan az a szláv embereknél szokás és csak annyit mondott: *kjőszönöm*. Ezenközben egy újságpapírba csomagolt füzetecskét csúsztatott zakóm zsebébe. Majd hirtelen megfordult és mielőtt bármit kérdezhettem volna tőle, már ki is szaladt a színházból. Elviharzott, mintha attól félt volna, hogy főbenjáró bűn elkövetése közben leplezik le. Az újságpapírba csomagolt „bűnjel” egy rossz minőségű, cirill betűs, xeroxon sokszorosított füzetecske volt, Szoltsenyicin színdarabja: Olényi salasovká címmel, mely börtönszleng szavakat a fordító A kopasz és a lágerkurva címre magyaráított..

A füzetet a londoni Flegon Press kiadó adta ki, 1968-ban. Lapjain látszott, hogy sokan és sokat olvashatták a nyolcvanas évek kezdetéig, amikor is ilyen furcsa módon, hozzám került. Andrással sokáig tanakodtunk, ki lehetett a titokzatos ismeretlen s arra az eredményre jutottunk, hogy valószínűleg orosz, s nem kizárt, hogy valamelyik Kecskeméten állomásozó tisztnek a felesége. Konspirációs ijedtsége minden esetre erre vallott.

A darabot nem tudtuk elolvasni, de mint egy ereklyét őriztem könyveim között. Hiszen igazolta azt a sikert, amelyet a Végeladás vállalásával elértünk. De még inkább annak a taktikának a járhatóságát, amelyet még romániai időszakomból hoztam magammal: a cenzúra átverését. A Tolnai-darabot tudniillik minisztériumi elfogadásra csalafinta szöveghezűzőkkel küldtettem fel. Minden olyan mondatot, amelyben Sztálin és Trockij neve szerepelt, amely a kommunizmusra általánosította a börtönélet borzalmait, kihúztam. Aztán, az engedélyezés után, szépen visszaemltem az előadásba. Mindezekről, mint tudatos, *félrevezető taktikáról*, csak Tucsni tudott. És csak ő tudta azt is, hogy hozzám került - a Végeladás szovjet- és kommunistaellenes előadása ajándékképpen Szoltsenyicin darabja.

Ez még szorosabbra fűzte barátságunkat.

Együtt béreltünk lakást Budapesten, együtt „vezettük győzelemre” a szabadszállási páncélos ezred előfelvételis hadfiainak amatőr együttesét, együtt jártuk a Vajdaságot és Erdélyt, együtt lelkesedtünk, együtt búslakodtunk és forrongtunk, együtt írtunk alá tiltakozó politikai levelet, együtt jártunk ki Lakitelekre a „veszélyes” irodalmi estekre... Egyszóval nyakra-főre, akár a testvérek egymáson lógtunk...

Ennek ellenére a Ruszttal való baráti kapcsolata nem szűnt meg. Ezáltal Ruszt is tudott rólunk, kecskemétiéről, mi is tudtunk minderről, ami vele és körötte történik a kulisszák mögött.

És amikor engem kineveztek vezető rendezőnek Szőnyi G. Sándor művészeti jogára alatt, annak ellenére, hogy rendezői státust kínáltak föl neki, a Jancsóék által kiakolbóltott Ruszt hívó szavára, otthagytott bennünket és mester-barátja mellé szegődött, alapító mindenek Zalaegerszegre.

Ettől kezdve folyamatosan követte Rusztot.

Együtt alapították a másik jelentős Ruszt-színházat, a Független Színpadot, amelyet Szalóky B. Dániel rendező-minde-nessel közösen *ministráltak*. Ez a kis elütési hiba, melynek folytán az adminisztrálás szóból, a véletlen krampusza kiugratta a *ministrálást*, pontosan fogalmaztatja meg velem, Tucsni András színházi tevékenységének jelentőségét. Igen, András ministrált, nem akarta soha vállalni a szuverén (hogy az egyházi rituálé terepén maradjak) paposkodást. Nem akarta vagy nem tudta? Ezt rajta kívül soha senki sem válaszolhatja meg. Azt ellenben igen, hogy milyen hasznosnak bizonyult „ministránsi” szolgálata mindenik színházban, ahol elhivatottan gyakorolta azt.

Védőangyala vezette vissza Ruszthoz, mert kecskeméti regnálásunk pünkösdi királyságnak bizonyult. Gyurkó László, Hernádi Gyula, Jancsó Miklós, minekutána megbuktatták a Népszínházat, Aczél elvtárstól kiudvarolták a Budapesthez legközelebb fekvő kecskeméti játékszínt, minket pedig, akik sikeresen építettünk társulatot és korszerű, hasznos színházi eszmét, a társulat, a közönség, az országos szakma tiltakozása ellenére (Petrovics Emil zeneszerző, operaházi igazgató, aki a kommunista parlamentnek is tagja volt - a nyolcvanas évek elején szinte hihetetlen! -, az ügyben még interpellált is) egyszerűen, lapátra tettek.

Ma már tudom, volt valami szükségszerűség abban, hogy Tucsni nem maradt rendezőnek Kecskeméten. Az én perspektívámból nézve azért, mert akkor valószínű, hogy én sem kerülök soha Zalaegerszegre. Ám, két év veszprémi kitérővel, mégis oda szerződtek. Tucsni ezt soha nem emlegette föl, de én tudom, az ő jóvoltából.

Hiszen már Veszprémbe menekésem éveiben is kötődtem Zalaegerszeghez. Hasonlóan Ruszthoz, de nem hatalmi pozícióból, anyaszínházi működésem mellett megszerveztem a Harag György irodalmi színpadot, és egy elemi iskolásokból álló csoportot. Túlaktivizált színházi és irodalmi működésemet, no meg előadásaim sikereit, nem nézte jó szemmel a színház vezetése és a politika. A színházban Karnyónét, Iván, a rettegettet, a Bethlen Gábort, a Különös délutánt, az Úrnő és komornát rendeztem, a Harag György színpadon pedig klasszikus meseelőadásokat, amelyeket harmincas szériában játszottunk, telt házakkal az akkori Uttörőház színpadán. A díszletet, jelmezeket, hangfelvételeket a zalaegerszegi színházról kaptuk kölcsön, ingyen. Előadásain kiállítása ezért gazdag és színes volt, profi produkcióként értek el sikereket, nem csupán Veszprémben, hanem a Felvidéken, Galánta környékén, ahova rendszeresen kijártunk turnézni, és a minden nemű és rangú amatőr színjátszó fesztiválokon.

Íróként a hozzám legközelebb álló országos folyóiratokban, a Mozgó Világban és a Forrásban publikáltam, olyan lapokban, amelyeket a politikai hatalom nem nézett jó szemmel.

Mindezek után nem ért meglepetésként, hogy kipenderítettek a Petőfi Színházból.

„Ott, ahol mindenki csak nagy nehezen ugorja meg a százötven centimétert, az, aki, csak úgy, ugrál a két méterre emelt lécz fölé, az összeférhetetlen, kedves Tömörly elvtárs” - hangzott a cinikus indoklás a félelmetes Papp elvtárs legbenső munkatársa, Imre Miklós megyei agitprop titkár szájából. Ellenvettem, tudja-e, Imre elvtárs, hogy mekkora az éppen érvényes világcúcs magasugrásban? Ezzel teljesen elástam magam, hiszen az üstöktől előrangot hasonlathoz menekedett megyei „ideológus” kérdésemet vizsgáztató szándékoltásának vette s kikérte magának. Mert valóban nem ismerte a világcúcsokat sem sportban, sem művészetben, s kérdésemből azt vette ki, hogy fajnukónak tartom. Hát annak tartottam! De ennek ellenére - vagy éppen ezért! - állás nélkül maradtam.

Ám valamiből meg kellett élnem. Írószövetségi tagságom szavatolta a minden állampolgárra nézve kötelező állandó munkaviszonyt, ebből azonban egy lyukas fillényi sem csurrant.

Jóllehet fiókomban egy bölcsész- és egy színházrendezői diploma kuksolt, és jóllehet tízéves újságírói múlttal rendelkeztem, Veszprémben senkinek sem kellettem. És akkor kezembe került a harmadik főiskolai diplomám, egy sisedzői, amelyet még romániai élsportolóként szereztem, de amelyet Magyarországon nem is honosítottam. Ennek birtokában jelentkeztem a budapesti Panoráma GMK-nál, ahol kaptam egy síoktatói állást. A Bystra-patak völgye fölé magasodó Chopok lejtőin okítottam a magyarországi turistákat a hóeke, krisztiáner s egyéb, a hegyen való lesikláshoz szükséges technikákra. Közben honosítottam „mesterleveletem” és kitanultam a Gmk (Gazdasági Munkaközösség) csinját-bínját, olyannyira, hogy a következő idényben már a magam vezette és Gyopárra keresztelt síoktató és oktatószervező Gmk vezetőjeként léptem a gulyásszocializmus, bizonyos fokú szabad vállalkozói tevékenységet engedélyező, hónál-jégnél síkosabb pályájára.

Ezen a pályán csusszantam bele a valutával való üzérkedés gyanújába. Hogy mit értsek ezen a gyanúsításon, azt a kihallgatások során voltam kénytelen megtudni.

Fiatalabb nemzedékek számára írom ide a körmönfont és nyakatekert magyarázatot: a szocialista tábor pénznemeit, nevezetesen a forintot, lejít, zlotyit és az én esetemben az elkövetés tárgyát képező csehszlovák koronát is valutaként kezelték annak ellenére, hogy nem voltak konvertibilisek, tehát bevallottan nem értek semmit a világ pénzpiacain.

De ennek ellenére valutának minősültek. Valutát azonban senki nem tarthatott magánál sem itthon, sem külföldön, nagyobb összegben, mint amelyet személyére kiszabott a hatalom és amennyit a bank által kiadott bizonylattal igazolni tudott.

„Tehát, ha magának, Péterke - a nyomozóknak bizonyára előírták az effajta bizalmaskodást, mert másképpen egyikőjük sem szólított - elromlik a Zsigulija, kint Csehben és a javításhoz nem elegendő a saját valutakerete, és a magával utazó barátja kisegíti magát cseh koronával, máris elkövette a valutával való üzérkedés, nyolc évig terjedő tömlöccel sújtható, bűncselekményét” - mondta a büntetőtörvénykönyv fölé hajolva Csizmadia úr, a nyomozó, aki mellesleg családjával éppen az én lakásom fölé lakott a Felszabadulás úti lakótelep egyik tízemeletes panelházában.

Mi bizony vastagon elköveltük ezt a fenti példába ágyazott értelmezés szerinti főbenjáró bünt, hiszen, amikor egy csoport turistánk megérkezett Bystrára, az általunk előre megszervezett szálláshelyre, szolgáltatásképpen a síoktatók mindenkitől összegyűjtötték a szállás, étkezés, síbérlet díját és azt egy összegben, még aznap, befizették a vendéglátónak. Ezért aztán én mint fő-, az összes oktató, mint gyanúsított került bele a „Tömörly és társai” aktacsomóba és szenvedte el a majd nem két évig tartó kutakodás, kihallgatások, stb. hercehurcáját.

Addig, amíg az első házkutatás meg nem történt, egyszerűen nem értettem a dolgot, hiszen az országban még működött néhány hasonló Gmk és mindeniknél ez volt a gyakorlat. Mi több pedáns, germán beütéseim okán nagyon

precízen vezettem a főkönyvet, az oktatásért forintban befizetett összegből, fillért le nem tagadva, fizettem be a közterheket.

Ám a házkutatás során nem a Gmk papírjait vitték el, hanem leveleimet, verseimet, novelláimat, feljegyzéseket, s több ezres könyvtáramból a nyugatról beszerzett folyóiratokat, s olyan írók, költők műveit, akik - mint később megtudtam - tiltottnak minősültek Aczél György hűbértokán, a vörös magyar ugaron.

Más állásom nem volt, bevonták útlevelemet és emígyen kicsúszatták alólam utolsó pénzkeresési lehetőségemet: az Alacsony Tátra sípályáit.

Kilátástalan helyzetemben Egerszegről jött a segítő gesztus: Tucsni felhívott, Ruszt nevében, hogy vállalom-e, mint vendég, Kisfaludy A kérők-jének beavató-színházi rendezését.

Hát hogyné vállaltam volna!

Rusztal nem voltam mester és tanítvány viszonyban, de színházi eszményével azonosultam.

Mert tudtam, hogy ő és legbenső munkatársai is tudják, mi több, meggyőződéssel hiszik annak az igazságnak az érvényesítését, amelyet a román klasszikus költő, Mihai Eminescu így fogalmaz meg, kritikusaikhoz írott versének utolsó soraiban, az olcsó sikerre vadászó művészi alkotásról: „E usor a scrie versuri, / când nimic nu ai a spune.”, vagyis: „Könnyű verset írni, hogyha / semmi sincs, mit mondanod.”

És a módszer - Ceusescu nacionalista igája alatt sejtjeimbe ivódott -, amivel a mondandókat minden áron át kell vinned, és közösségivé kell tenned - a cél érdekében vállalt kompromisszum, az átbúvás a tú fokán -, fontosabb mindenfajta ugribugri hepciáskodásnál, hősködésnél, mondom, a módszer és az elv szétválasztása nem állott távol Ruszt furfangos, ma már talán sokak által megmosolygott „politizálásától”.

Ez annak a túlélési állapotnak volt egyetlen cselekvést lehetővé tevő ideológiája, amelyet Sütő András az Anyám könnyű álmat ígér című könyvében így fogalmaz meg: a fűszál a viharos szélben földhöz simul és megmarad, míg a fát megtépázza, kitépi a vihar.

Ami persze nem más, mint a Bethlen Gábor-i, mondhatnám erdélyi, a romantikus hősködéssel, hivalkodással szembenálló, az érték fennmaradásáért vállalt „immoralitás”.

És ezt az elvet Ruszt is vallotta, a mondanivaló közvetítésének érdekében. Nagy és kis - de minden esetben jelentős - játszmái közepette.

Soha nem fogom feledni Csehov Három nővéreinek bemutatóját, amelyen a szovjet kultúrattasé is jelen volt. Az előadás végére a rendező, ki más, mint Ruszt József, az Internacionálé zenéjét vágta be. Mint krampusz (volt benne egy kis démoni keveréke a cinizmusnak és a résen álló furfangnak), ott állt a nézőtéri feljáró függőnye mögött és miközben zakója hajtókájára feltűzte - für alle Fälle - a szovjet diplomátától ajándékba kapott vörös, Lenin-arcképes jelvényecskét, kajánkodva bökött oldalba: „Most nagy bajban vannak: tapsoljanak vagy felálljanak? Lássuk ki a győztes? Ők vagy mi?”

Ehhez tudni kell, hogy a kommunizmus éveiben minden gyűlés, hivatalos ünnepély az Internacionálé eléneklésével végződött, aminek alatta, a párt-rituálé szerint, moccanatlan vigyázzállásba kellett vágnia magát mindenkinek. Aki ismeri a Három nővér cselekményét és látta a Jóska által rendezett előadást, annak egyértelmű volt a kihívás, hiszen a darab a lepusztultságról, a totális csődről tudósított, a művészet erejével, vagyis a nyolcvanas évek közepének magyar kilátástalanságáról, lelki és sorsbéli nyomoráról.

A közönség nem állt föl, a közönség a színházi rituálét választotta: tapsolt - mert pontosan értette, miről van szó. És ebből a szovjet diplomata is megértette, hogy mit illik, és mit kell, megértenie.

Azokban az években történtek ezek, amikor a Lenin szobor keletre kinyújtott kezébe darab száraz kenyeret helyeztek valamely, proletárok lakta városban, s a félreértések elkerülése végett, mellékeltek hozzá egy levélkét is: „Ne félj ljics, nem tart ez örökké, százötven év alatt sem váltunk törökké!”

Valami ilyen tartalmú üzenete volt az előadás „Internacionálé-fináléjának” is. És erről szólt az Ördögök, a Rekvium, a Jeruzsálem pusztulása, A bölcs Náthán, a Húsvét, az Egmont és sok más Ruszt-produkció.

Zalaegerszegen a beavató színházban, a Móricz színpadán mutatkoztam be, Kisfaludy A kérők című darabjával. Ennek sikere után avanszáltam házi rendezővé és első feladatul ugyancsak magyar klasszikus szerző, Bródy Sándor A tanítónő-jét kaptam, Szoboszlai Évával a címszerepben.

A Tanító szerepében Wellmann György debütált első magyarországi jelentős szerepében. Két esztendeje hagyta ott a nagyváradi színházat és, egy kis debreceni kitérő után, az én közvetítemmel került Zalaegerszegre. Felesége a Vereingte Bühnen Graz gazdasági igazgatója, Thomas Tarjan, azaz Tarján Tamás volt operaénekes révén jutott egy

magánénekesi szerződéshez Stájerország fővárosában. Ruszt ezért, „Gyurika” érdekében, kijárta a hatóságoknál, hogy állandó határátlépő engedélyt kapjon, s így a társulat leg irigylésre méltóbb „világpolgára” lett. Autóstoppal járt ki a határra, ahol átsétált a vasfüggönyön, s már röptette is Ildikó autója a fényes, nyugati világba. És ezt tehetette bármikor, amikor kedve szottyant rá és ideje megengedte. Ő azonban megmaradt „nagyváradinak”, a Nyugat csábjai nem pörgették meg. Idős szülei Erdélyben maradtak, és örökké azon bánkódott, hogy őket nem tudja olyan szaporasággal meglátogatni, mint Ildikót, a nejét.

A Tanító szerepében megformált, a kiszolgáltatott, mindennemű megaláztatást és igaztalanságot elszenvedni ítéltett értelmiségi sorsát nem csupán pontosan értette, de érzékemlékezetében még elevenen őrizte.

A darab legmeggrázóbb jelenete, amikor a falusi iskolaszék összeül, hogy elítélje a fiatal, hivatástudatában és erkölcsi tisztaságában példás magatartású tanítónőt, akinek egyetlen „bűne”, hogy nem feküdt le, a szó semelyik értelmében, a perverz hatalomnak. Az iskolaszék tagjai, miközben a Tanítónő és ezen keresztül a felnövekvő nemzedék sorsáról döntenek, egy frissen levágott hízó zsíros hurkáival, kolbászával, tepertőjével tömik a belüket, oda sem figyelnek a kiszolgáltatott lány védőbeszédére. Ezt még a jámbor és eleddig állását féltő, meghunyászkodó Tanító sem képes elvisselni, kirobban belőle az égre kiáltó igazságtalanság elleni indulat és védelmébe veszi sorsát.

Wellmann pontosan értette, megértette, hogy itt többről van szó, mint egy századeleji történésnek a felidézéséről és hitelesen építette föl, mind színpadi helyzetéből adódó szerepét, mind azt az áttételesen érvényesülő üzenetet, amiért tulajdonképpen a darabot éppen akkor, a gulyásszocializmus jövőt és lelkeket fölzabáló időszakában tűzte műsorára a színház.

Én, a darab rendezője, csak annyit kértem tőle, indulatos védőbeszédének úgy adjon nyomatékot, hogy ugorjon a dúsán megterített, mindenfajta étkekkel elhalmozott asztalhoz, rántsa le róla a terítőt, és miközben előperzselődik belőle a vádoló megbotránkozás, tapossa bele a földbe az érdemtelen kiváltságokat, cinikus hatalmat jelentő húsokat, hurkákat és egyéb szem s száj ingerét.

Amíg a különböző ételeket a színpadi terülj asztalkán csupán kellékekkel jeleztük, ment minden, mint a karikacsapás. Ám, amint a fogyó kellékek, kosár friss, fehér kenyér, a felvágottak és sonkák fölkerültek az asztalra, az első próbákon csupán ímmel-ámmal húzigálta azt a fránya aszalterítőt. Ilyenkor a rendező arra gondol, hogy koncepcióját nem akceptálja a színész, hogy valamiféle ellenézés, talán ellenségeskedés húzódik meg a csökönyösség mögött és következik a magyarázatok végeláthatatlan sora, a színpadi helyzetről, az élet realitásaival való viszonyokról, a hatás-elemekről, példázatokkal, hivatkozásokkal fűszerezve. Én sem tettem mást. Mindenik beszélgetés során - úgy tűnt - meggyőztem a gesztus színpadi igazságának valós, életben gyökerező erejéről és jelentőségéről. Teljes volt közöttünk az egyetértés, de amikor cselekvésre került volna sor, Gyurika mindegyre csupán megrándította az aszalterítőt. Olybá tűnt, mintha kínosan figyelmezne arra, hogy egy morzsányi étel se kerüljön a földre. Ettől aztán a monológja is erőtlenné vált, a jelenet egyre gyöngébb lett, én egyre indulatosabb, ő egyre elszántabb, mígnem egy próbán egyenesen megtagadta a rendezői utasítást. Még mielőtt egymást kölcsönösen sértegető szóváltásra került volna sor, könnyel a szemében kifakadt: „Értsd meg, neked meg kell értened, mert te is onnan jöttél! Hogy taposhatnék rá a kenyérré, sonkákra, amikor Nagyváradon idős apám kora hajnaltól sorban áll az élelmiszerbolt előtt, hogy szerezzen tíz deka párizsit! Mondd, ilyen gondolatokkal, miként gyalázhatnék meg bármilyen ételt? Én akarom, meg is tenném, de az utolsó pillanatban rájuk gondolok, és képtelen vagyok rá... Érted? Ennyi! Vedd el tőlem a szerepet, add oda másnak, rúgjatok ki, de én nem fogok kenyéren ugrálni, amikor anyámék éheznek!”

Nem vettem el tőle a szerepet, nem kényszergettem többé a lelkét.

Aztán az egyik próbán olyan keserűen ugrott az asztalhoz, véletlenül úgy megrántotta az aszalterítőt, hogy maga a vaskos bútor darab is szinte felborult. Természetesen minden rajta lévő étel a földre zuhant, szétszóródott a színpad deszkáin. És miközben - tettétől szinte megrettenve - kezdte összegyűjteni, fölszedni a földről a szertesét heverő kenyeret, húsokat, lélekbe vágó hitelességgel mondta, a megalázottság súlyától összegörnyedve, szinte felköhögte indulata mélyéről a Tanító, a kiszolgáltatott értelmiségi, védő-vádoló szavait...

A döbbenet csendje ülte meg a színháztermet. Amint a vékonydongájú Tanító, hol guggolva, hol négykézláb kecmergve, mint nyüszítő eb, rángatta lelke pórázait, majd összeszedvén az ételeket, önmaga tettétől is megzavarodva, torokszorító szolgál-gesztussal helyezte vissza azokat a csupaszon maradt asztallapra. Nem egy ember, nem egy elnyomított egyed, hanem egy népnyi-nemzetnyi sárba tiport sors elevenedett meg, akkor, ott, a Hevesi Sándor színpadán, egy Erdélyből elmenekedett színész lelki tusáján keresztül.

Hogy kit és miként érintett meg a jelenet, nem tudom. De Ruszt Józsefet igen.

Mert, anélkül, hogy tudtam volna, ott a nézőtér legutolsó sorában végigülte a próbát és utána megkért, hogy kísérjem el. Mint később megtudtam, nem azért ült be a próbára, mintha különösképpen érdekelt volna, hanem mert

Wellmannal való szövéltásainkról tudomást szerezve, amit mindenki a maga módján értékelt és minősített a színházban, személyesen szeretett volna meggyőződni, mi is a dolgok állapota. És közbelépni - ha szükséges - a konfliktust feloldandó. És közös sétára sem azzal a céllal invitált, hogy a próbáról beszélgessem velem. Arról csak annyit mondott, hogy szerinte problémamentes próba volt és nem érti, milyen gondja lehetett Wellmannak, hiszen kiválóan csinálta, amit csinált.

A próba utáni, hajnalba nyúló közös sétánk, amelyet később „a zalaegerszegi tizenhat háztömb körüli kör” magán-címkevel mentettem el magamnak, nem alkalmi, peripatetikus eszmecserének bizonyult, hanem egy megszerkesztett, szellemi tempó-ritmusban felépített kompozíciónak, Ruszt József rendezésében.

Az első körök alatt magáról mesélt. Olyan őszintén és olyan dolgokról, amelyekről, gondolom, talán még a hithű katolikusok sem beszélnek a gyóntatószék homályában. Apjáról, az isaszegi borbélymesterről, gyerekkoráról, operaénekesi vágyairól, homoszexualitása miatti megaláztatásairól. Olyan intimításokba avatott be, hogy arra gondoltam, jelenlétem csak ürügy számára, hogy összefoglaljon magában és magának valamit, amivel szembe szeretne nézni. Vagy csupán azért invitált sétára, nehogy az arra vetődő éjszakai járókelők közül valaki is azt gondolhatná, éjnek szakán beszeszelten lődörög, és magában beszél, körözve a színház körül, Zalaegerszeg központjában.

Tudtam, hogy aznap este nem ivott, nem ült be a színház büféjének csak számára és néhányunk számára (Tucsni, Halasi, Bartha Mária, Böhm Gyuri, Máriaassy Jozsó, a vendég művészek) fenntartott kis boxba, ahol minden este megjelent és ahonnan jelenlétének aurájával tulajdonképpen lényegileg irányította a színházat, miközben iszogatta a kisfröccsöket, anekdotázott, filozofálgatott és hallgatózott. Igen, hallgatózott, és a teremben zsongó, pörgő hangzavarból kihallotta mindazt, ami számára fontos volt, amiből tudta, milyen a hangulat a társulatban, hol kell közbelépnie, kinek kell néhány jó szót mondania, kit kell megintenie. Nem akkor és ott, hanem alkalmas időben, alkalmas helyen, alkalmas helyzetben...

Mindezek tudatában arra gondoltam, hogy a velem való sáfakálásával is valamiféle ilyen célja lehet.

A hatodik körtől kezdve színházi pályájának kezdeteiről, Nádasdy Kálmánról, rendezőhallgató kollégáiról, a zenéről, operáról beszélt. Fanyar humorral, nosztalgiával, olykor keserűen.

Várakozóan róttam mellette a köröket, és lassan eltűnt gyomromból az aggályos remegés, magával ragadott az önvalómásos mese. Mert Ruszt élvezetesen tudott mesélni.

Sok mindent ismertem a történetből korábbról is, hiszen a nyolcvanas évek elején a Kossuth rádióban volt egyórás műsorom, amelyben tapasztalt, érdekes rendezőkkel beszélgettem. Vele is felvettünk bent a stúdióban egy beszélgetést, de nem engedték adásba. Egyszerű, technikai okok miatt. Az a Ruszt József, aki amúgy nagyon kötött mondatokban fogalmazott, a stúdió idegen közegében motyogott, akadozott, mindegyre visszaismételt szavakat, mondatokat korigált és ettől összevághatatlanná vált a szövege. Egy változatot így is elkészítettem belőle, de a szerkesztő, Benkő Tibor, aki igen nagy tisztelője volt Rusztnak - elmondása szerint egy nála készült beszélgetés volt a kiinduló mozzanata Ruszt és Gábor Miklós barátságának -, arra kért, hogy tekintettel a sok dadogásra, ne adjuk le, mert azzal kompromittálnánk a mestert. Nem értettem vele egyet, de beleegyeztem.

Azért nem értettem egyet, mert attól, hogy nem steril, közhelyeket félkész áruként előrángatott beszélgetés volt, hanem egy gondolkodó, az igazságokhoz a fogalmazás gyötrelmes bűvópatakjain törekvő, az ideális szóhasználatot kereső művészt, a mondandó állandósulásának kockázatával küszködő gondolkodót mutatta meg. Ellentétben a mindenkor, mindenütt, mindenről slágfertigen nyilatkozó és ideologizáló cserfesekkel. A beszélgetés teljes anyagát - úgy tudom - Tucsni András őrzi, nem a legjobb minőségű ORWO hangkassetákon, valahol Zalaszentgróton a családi házukban, ahová Ruszt József a fővárosból nyugdíjasként visszamenedkedett, majd ahonnan, élete utolsó éveiben el is menekült. E menekedésben jobbára nekem jutott a kiváltó szerep, de ez már egy későbbi (színház)történet, amelyről alkalmasint megkísérellek teljes őszinteségben megnyilatkozni...

Mert most még csak a színház körüli séta hatodikától tizedik körénél tartunk, és Ruszt éppen arról mesél, hogy milyen lelkesen dalolta évfolyamtársa, Molnár Gál Péter - a később másmi nemű szolgálatokkal is bebetonozva kritikusi Pilátus-szerepét -, a vérmes „emdzsipi” egy foszladozó futballkapu-hálót fonogatva a népdalt: „Hej, halászok, halászok, mit fogott a hálótok? Nem fogott az egyebet, mint szerelem gyökeret...”. És arról, hogy miképpen próbálták kihagyni őt a szolgálatos körök a magyar színházi terepről, jóllehet ott volt már az Egyetemi Színpad, és készen volt a magyar rítus is, Csokonai és a Passió és Párizs...

Ruszt színházát rituális színházként címkézték már akkor. Ez annyiban igaz csupán, hogy minden színházi előadás egy profán rituálé. Ruszt rendezései inkább *operáknak* mondhatók. Nagyoperai képeket szerkesztett, többnyire a fény és klasszikus zene hatóerejére támaszkodva és ennek a látványegységnek középpontjába állította a meztelen, krisztusi ágyékkötőjében misztikus tisztaságot és ezáltal operai heroizmust sugalló férfitestet. Ha valaki vette volna a fáradsá-

got és nem zsurnaliszta felületességgel ír - sokszor csupán lelkesült áhítattal - az előadásairól és elemez, belehelyezve ezeket az akkori, éppen Peter Brookot utánzó magyar színházba, nem kerülhette volna el ezt kimondani. Hiszen az opera, mint műfaj, nem volt éppen divatosan népszerű a szelektíven nyugatot majmoló budapesti színházi világban.

Tudni kell, hogy Peter Brook a Royal Shakespeare Company Szentivánéji álom című előadásával nagy sikerű és még nagyobb hatású kelet-európai turnéja nyomán (1972), megindult a kelet-európai színházak reteatralizálása. Hogy mit jelentett ez? Egyfelől az orosz realista színjátszás, a Sztanyiszlavszkij-elvek és -metódusok megideologizált konvencióinak a szétfeszítését. Másfelől a sajátos hazai drámairodalom felé fordulást. Bizonyos országokban, mint Románia, vagy Jugoszlávia, ahol az operettnek, orfeumszínháznak nem volt akkora hagyománya, mint a Monarchia két fővárosában, saját játékkultúrájukhoz nyúltak vissza, saját és sajátos színműirodalmukhoz, népi játékaiknak hagyományához. A verbalitás mögötti *játékhöz*. Brook hatására? Nem csupán. Inkább Párizsra vetették vigyázó szemüket, ahol Paul Sartre, Bob Wilson és Maurice Béjart működött. Az egzisztencializmussal, kommunisztikus lelkesültséggel, korlátlan művészi szabadsággal átítatott terepre. (Milyen érdekes, hogy később, a királyi társulattól megvált Peter Brook is francia nyelvterületre húzódtott vissza a nagymusicalek és angolszász bornírtság tömjénfüstje elől és Lausanne-ban működteti színházát, ahol bizony operákat is rendez.)

Brook csupán felületi nyomot hagyott a budapesti - értsd *magyarországi* - színházi világban: a bőrruhák és a gyertyák áhítatát.

És a Nagykörúton ragadt hírhedt-híres megállapítását, amivel az operát eltemette, mondván és leírván az Üres tér című könyvében, hogy az opera a halott színházat jelenti.

„Nosza rajta, lóra magyar” - elkezdődött a kis Brookok elébúvása. Lám, a nagy angol mágus felszabadított bennünket az opera láncrabságából, Sztanyiszlavszkij ruszki megszállottságából, nosza neki!, szaladgáljunk, rockosítsuk a színházat, játsszunk anglo-amerikát, kis operett-rítussal keverve, népszerűen, érthetően, lehetőleg orfeum manírban, bőrruhákban, gyertyafénnyel - szóval eltökélt -, „modernül”.

Jóllehet az opera monumentalitása máshol az úgynevezett látványszínházat gerjesztette, amelyben a képiség és a képeket szerkezetileg összefogó muzikalitás egyenrangú szerephez jutott a verbalitással és pszichologizálással, és a kép középpontjába, a többszörös viszonyrendszerbe komponált Színhész került, ezt a fajta színházat Magyarországon rendezői színháznak kezdték el - pejoratíve - nevezni és kezelni. Ebből következően pedig közönség-idegennek, a valóság feltárásától elzárkózó, öncélú kísérletezésnek tartották, amelyet természetesen el kell zárni a nagyközönség elől, hiszen érthetetlen, és akár a „holt színház”: az opera, csupán egy szellemi elitnek szól, egyszóval nem illeszkedik bele a tömegek kulturalizációs folyamatába. Őket a nagyoperett és zenés vígjáték, és az orfeumkabaré érdekli csupán, nem érettek még a magas kultúra befogására.

Ilyen közegben alkotta meg Jóska Zalaegerszegen próza- és mozgásoperáit, amelyek közül a Via Crucis egyértelműen az európai színház csúcsteljesítményének számít.

Színházi sétánk ezen köreiben, fittyet hányva az időnek, ilyen dolgokról cseréltünk gondolatot, álmódzva, keseregve, indulatosan olykor. És irigykedve is, hiszen szóba került Harag György, aki a kolozsvári és az újvidéki társulatokkal turnézott már Magyarországon, példáit mutatván be a sajátos, magyar üzeneteket éppen a látványszínház és a játék eszközeivel egyetemessé tágitott előadásain keresztül (A lócsiszár virágvasárnapja, Csillag a máglyán, a híres újvidéki Csehov-ciklus).

Szóba került természetesen áttelepülésem is. Ha mindezt ilyen világosan látom, miért hagytam oda a színházi világvárost, Bukarestet? Ő egy olyan közegből nem menekedett volna el, mi több, azért nem utazik Erdélybe, mert fél, hogy soha nem térne onnan vissza az anyaországba. Mert ő is tudatában van annak, hogy valódi színházat csak kisebbségben lehet létrehozni, mert a színházcsináláshoz nem csupán a színházi közösség, de az őt körülvevő emberi közösség egyenrangúan fontos. Ezért volt az Egyetemi Színpad, Kecskemét, és ezért van Zalaegerszeg...

És itt következett a meglepetés.

A pirkadat halovány napszürkéjétől kissé sápatag arccal felém fordult és beavatott elhatározásába: mindezen elvek és tények ellenére eltökélt szándéka, hogy lemond a zalaegerszegi színház igazgatói funkciójáról.

Megjijedtem: bevallom az önzés okán, mert nekem ez azt jelentette, hogy innen is el kell mennem, ki tudja hová, ki tudja, kinek a keze alá. De fel sem ocsúdtam lélekmélyre zuhantamból, mert következett a folytatás:

„Az akarom, hogy te legyél itt utánam az igazgató. Gondold át, majd megbeszéljük. Jó reggelt.”

Kezet fogott velem és hazaindult. Én ott álltam még sokáig a színház előtt.

Másnap beszámoltam a beszélgetésről Tucsninak, kétkedve, mintegy tréfának állítva be a dolgot. Nem tréfa, világosított fel András, Jóskának tervei vannak, nem akarja teljesen feladni Egerszeget, bennem látja szavatolni a folytonosságot.

Aztán Jóskával is beszélgettünk. És folytattam A tanítónő próbáit. És két héttel színház-tömb körüli beszélgetésünk után, A tanítónő egyik főpróbájáról vitt el a rendőrség, mint gyanúsítottat a „Tömörty és társai” üzérkedési ügyben.

És innen kezdődik az a történet, amire sokszor és sokan rákérdeztek már, igazgatóvá nem válásom története, annak a szerencsés véletlennek a története, amely által igaz barátot, társat és eddigi életem színházi álmainak valóra válthatóságát szereztem meg.

Mert annak a bizonyos házkutatásnak, mint már említettem, csak ürügye volt a Gyopár síiskolában elkövetett állítólagos úzerkedés. Könyveket, kéziratokat, verset, novellát, naplójegyzeteket, nyugati és belhoni levelezésemet vitték magukkal a panellakást szép számmal megszálló nyomozók. Ruszt mindent elkövetett, hogy elhárítsa fejem fölül a veszélyt. Megkérte Avar Istvánt - aki akkor országgyűlési képviselő volt, s mint ilyen, személyes kapcsolatban állott magával Aczél elvtárral is -, hogy próbáljon segíteni. Személyesen beszélt Barnasin Annával, az Írószövetség pártbizottságának titkárával, a Tükör főszerkesztőjével, Fekete Sándorral, aki állítólag Aczéllal ült együtt a Kádár-per után. Mindenki készséges volt, de a nyomozást nem hagyták abba. Abban bizonyos voltam, hogy Ruszt utódlási terveinek semmi köze nincsen az én gyanúsított státusomhoz, és nyugtalan voltam felette, mert nem tudtam, mire megy ki a játék. Őszintén szólva, az, hogy igazgató leszek vagy sem, a legkevésbé érdekelt. Jóllehet Ruszt nem adta fel. Bízott, hogy minden ötletemet írjam fel, gondolkodjak műsorterveken, rávett, hogy elvállaljak Kecskeméten egy bábrendezést, mert nagyon tetszett neki az ötletem, hogy a bábszínházat bevigyük a nagyszínházba, az általam javasolt színészpallántákat se szó se beszéd felvette a stúdióba, egyszóval mindent megpróbált, hogy elfogadható utódot faragjon belőlem... Én pedig megpróbáltam megfelelni ennek a bizalomnak. De a Gyopár-ügy nem hagyott nyugton. Egyre ingerültebb, a szorongástól egyre bizonytalanabb voltam... Erre még rápakolt az a bizalmatlanság, amelyet a társulattól éreztem elő-elősütni. Móricz Fortunátusát rendeztem, egy klasszikus darab ősbemutatóját, amelyet, valószínű azért negligált hosszú évtizedekig, rendszerváltozások ellenére a magyar színház, mert egy konfliktusos magyar-zsidó sorsot írt meg benne Móricz Zsigmond. A próbák alatt néhány, a társulatban is hangadó, nem éppen legkiválóbb színész ellenállt a koncepciómnak. Megérezték, hogy hajszolt, zaklatott vagyok és olykor kegyetlenül martak belém. Olyannyira, hogy Rusztnak kellett beavatkozni, neki kellett néhányukat helyre billentenie. Persze, ez úgy terjedt el a társulatban, hogy erőtlenségem volt. Volt, aki tehetségemet is megkérdőjelezte. (Emlékszik még valaki is arra a névre, hogy K. Nagy László?!) Téma lettem a büfé aljának bugyraiban... Színházi nyelven: a tunya színésznek, és azok közül is a legostobábbak fúrtak. Nem egyszer leoláhoztak, a hátam mögött, de úgy, hogy azért halljam, voltam kis erdélyi zsidó, nagy magyar művészek szájsarokba préselt gyűlölködésében, és persze nacionalista is, ha alkohommélyről éppen ezt találta alkalmasnak kibőfenteni a haszon nélküli intrika március 15.-ei kokárda-viselésem miatt.

Ebben az időszakban, a Fortunátus próbái alatt, két verset írtam. Eddig nem közöltem őket, de most ideírom, mert személyes indítatásuk mögött ma már korrajzot, kórismét vélek kihallani belőlük. Egy ciklusnak, amelyet sem be nem fejeztem, sem be nem fogok fejezni, a *Szememben visszanéző képeslapok*-nak egerszegi darabjai ezek, sepsiszentgyörgyi, kolozsvári, bukaresti, debreceni, kecskeméti, budapesti, veszprémi, Bühl-Neusatz-i, bonni társaik mellett.

Fortunátusnak Zalaegerszegre

Magányos ölyvek kopasz ágon,
varjakkal túlhavazott égre
szoborulunk a rácsos fákön.
A fagy csontunkban mintha égne:

Hogy valamikor fénycsapásban,
felizzó lázak egén éltünk?!
Belefagyott a láz a szárnyba,
szegett nyoma lelkünkön kékül...

Lakunk hát hópuha sötétben
szürke fagyöngyként téli ágon.
Csöndbe zártan, károgó télben:
védtelen vád a pusztaságon.

Tél tavaszban

Bartha Máriaénak

havas márciusban
nem fehérlik semmi
zöldnek és pirosnak
nehéz zászlót lengni

jégre csikorduló
nyomainkon fátyol
dermedő szabadság
döng a pocsolókból

napba már nem nézünk
nem nézünk a földre
döbbszent pillantásunk
belénk fagy örökre

1987. márc. 15., Zalaegerszeg

Igen, március 15.-én írtam a verseket. Mindkettő útközben született, mint sok-sok írásom. Nem csoda, hiszen tulajdonképpen szinte egész életemben útközben voltam s vagyok otthon.

Az egyik még február végén, amikor Kemendollár előtt, az útmenti fákban, a héják - amiként székelőföldi odahazámban nevezték őket: ülük - ólomgolyók gyanánt, a szibériai vetési varjak károkozására mit sem reagálva, a télbe zárt, kilátástalan magány szomorúságát ébresztették föl bennem.

Egy fa, egy madár. Egy fa, egy madár. Egy fa. Egy madár.

Mintegy súlyos hangjegyekként, kottázták le bennem a vers alapritmusát. És az idegen, az áttelepült, az áttelepült hazátlanságából fakadó keserűségét. Egy csupasz fa, egy gubbasztó madár. Egy idegen tér, egy idegen ember. Én és ők. És azt szerettem volna érezni, hogy mi és ők, szerettem volna valósnak hinni, hogy a zalaegerszegi színházhoz menekített erdélyi színészek, az országban kószáló immár több tucat hazámfia, egy közös *mi* vagyunk, hasznosak, szeretetre és elismerésre méltóak... De tudtam, hogy ez áltatás. A tájkép nyújtotta hasonlat, a varjúcsapat és a magányos ölyvek, az egymás közelségében megkapaszkodott, de egymástól lélettérnyit kényszerekkel távortartott sorstársak példája, az egy fa, egy falatnyi lélettér, pontosan képezte le mostoha „anyamagyarországi” állapotunkat, amit akár sorsnak is lehetne nevezni.

A másik vers a nemzeti ünnep napján serkent föl bennem, a színészház és a színház közötti rövidítésen, a szeméttárolók melletti pocsolóra bámulván, amelyet a fagy koszos jégkörömmel volt be. Belebámultam és arcom torz tükörmásától megriadva ráléptem. Reccsenve fröccsent a sárga lé. Szétnéztem. Körülöttem sehol egy zászló, egy falásnyi ünnepi jel, kormos levegő, penészes zúzmara, hóperemes durva lábnyomok: belefagyva, odafagyva a sárba. Aztán a színházban a lesajnáló pillantások kokárdám láttán. Vészjóslóan sunyi pillantások. Elszaladtam volna, de ösztöneim nem tudták eldönteni, hogy kint vagy itt bent sikongatóbb a héja-magány. Csak azt, hogy szégyenteljesebben vagyok kiszolgáltatott, magyarságom okán, mint ahonnan elmenekedtem, ott, ahol magyarnak lenni méltóság volt a románok között. Kokárda nélkül.

Délután, színészházi szobámban megírtam a két verset.

A Fortunátus sikeres előadás volt. Ezt onnan is tudhattam, hogy nem sokat foglalkozott vele a színikritika. Jóllehet ősbemutató volt és Móricz. A magyarországi színikritika a legjelesebb abban, hogy van, amit megnéz, de eleve azzal az eltökéltséggel, hogy nem látja meg. És amit „Ő” nem lát meg, az nem is létezik. Ezt az előadást megnézték, hiszen Budapestre is felkerült, a színházi találkozónak nevezett cselédvizsgára. Elismerésben is részesült, amelyet Ruszt József harcolt ki: Bartha Mária alakításáért a legjobb mellékszereplőnek kijáró díjat kapta meg. De nem ezért ajánlottam neki a fenti versemet. Hanem azért, mert ő volt az egyetlen, aki értette, megértette, hogy miért vette elő a színház éppen ezt a Móricz-darabot, miért éppen nekem adta Ruszt megrendezni. Mert sorsszerűségében értette meg Fortunátus, a sikeres zsidó bukásának mélymagyar televényben burjánzó gyökereit. Végső soron engem és rendezői koncepciómat. A színházi előadással kinyilvánított európai magatartást. És egy olyan színházi formanyelvezetet, amely analitikusan értelmezett, de kinetikus látványban reteatralizált. Amellyel szemben mindmáig vak a magyarországi színikritika. És

amelytől, mint ördög a szenteltvíztől, retteg a rest színházi szakma. Illetve azok, akik ezt a szakmát eltulajdonították. A mindenfajta csepűragóg színészekből, menedzserekből, táncosokból, hajóskapitányokból verbuvált direktorok, művészeti vezetők, fő- és mellékrendezők. Mindmáig.

A Fortunátus bemutatója után a televíziónak rendeztem egy karácsonyi filmet. Móra Ferenc Szép Karácsony szép zöld fája című novelláját írtam át filmre, s ennek a megrendezésére kaptam felkérést a televíziós gyermekműsorok szerkesztőségétől. A filmben szinte kizárólagosan a zalaegerszegi színészekre osztottam a felnőtt szerepeket. Bartha Mária, Hetényi Pál, Marosi Péter, Rácz Tibor, Baracsi Ferenc, Farkas Ignác, Deák Éva, Schäfer Andrea, Wellmann György, Egervári Klára, Borhy Gergely, Falvy Klára, Farádi István, és a dramaturgunk, Böhm György játszották Széles Imre, Borbiczki Ferenc volt veszprémi színészeim mellett a főszerepeket. És szép számmal játszottak a filmben a Hevesi Sándor Színház stúdiósai, a veszprémi Harag György amatőr együttesem színjátszói, a veszprémi Úttörőházban vezetett kisiskolás színjátszó csoportom gyerekszínészei. A főszereplő, Janicsek Péter is ezek közül került ki. Bármilyen furcsán hangzik, a „vidéki, zalai” szereposztásért meg kellett küzdenem a televízió szerkesztőségével. Ők mindenáron „neveket” szerettek volna, én pedig tehetséges színészeket, érdekes kifejező arckokat, olyanokat, akik nem rutinból, elismertségük és álságos népszerűségük maszkját akarják „fővárosi sztárallóval” eladni. És erősíteni szerettem volna a zalaegerszegi társulat önbecsülését. Ruszt eltávózása után a színház új vezetője iránti bizalmat. Mert ekkor már Halasi Imre volt az igazgató, aki szándékkal nem csupán egyetértett, hanem maga is azonosult vele. Munkatársi barátságunk innen kezdődött. Tartóssá vált, hiszen nem személyes érdek, hanem egy művészi közösség valódi értéket teremtő távlatához kötődött. Úgy szeretnénk volna mind a ketten megvalósítani magunkat, hogy egymásnak és a közösségnek lépcsőfokai legyünk. Néhány évre ez sikerült is.

Ez volt az egerszegi Halasi-éra, amelyről - nem tudom, mi oknál fogva - hallgatnak az évfordulós megemlékezések, jóllehet ez volt a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház legeredményesebb és legsikeresebb időszaka. Ekkor érett be, és működött kivételes nézői látogatottsággal, azóta sem tapasztalt nemzetközi sikerességgel egy felnőtt, művészi értéket létrehozó társulat. A ruszti hőskorszak, a színházalapítás rajongó lelkesültsége beérett. Színházi beharcok nélkül érvényesült egy vidéki színház összes funkcióját teljesítő koncepció. A műsortervek, akár egy legyező széttárt lapjai mind a színházművészet, mind a közösségi igényeknek megfelelték. Ilyen alkalmakkor mindenkit, aki a művészeti intézményekről beszél, megkísért a „kiszolgálás” szóhasználata. Mi több, a közönség kiszolgálásának - mint sikernek - érdemként való felelgetése. (Mikor ezeket a sorokat írom, e nemtelen elv szinte kizárólagossá vált Magyarországon. Színházdirectorokat, művészeti vezetőket neveznek ki ennek az álságos és hihetetlenül káros elvárásnak megfelelően. Mi több, pejorációnak számít a színházművészet fogalma. A bulvár-, revü- és orfeum-szórakoztatás, a legalpáríbb szövegek és zenei silányságok a „siker” egyedüli letéteményesei. A színház a kulturálatlan politikusok és az őket hatalomra segítő legigénytelenebb ízlésű társadalmi rétegek misztifikálódott hatalmába került és ennek megfelelően irányított. A helyzet nem különbözik a legvadabb kommunista kizárólagosságtól, ha csak abban nem, hogy a hatalmi, bornírt arrogancia demokratikusnak álcázott, rejtett cenzúragépezetet alakított ki, amelyet nem is kell felülről irányítani, hiszen kontraszelektív „kulturpolitikája” által introvertálja a művészeti menedzsereknek nevezett, színház-analfabéta, amúgy jó önhaszon-érzékű szakikat. Vannak, akik pártkatonáknak nevezik ökelmüket, ám sajnos még csak azok sem, hiszen pártállástól függetlenül bunkók, gyávák, tanulatlanok és mindenfajta eszmeiségtől vagy akár ideológiától mentesek. Egyetlen „rögeszményük” van, hogy minden, aminek tartalma, netán társadalmi vagy esztétikai üzenete, van, értelmetlen, hiszen nem „termel” azonnali és számokban kifejezhető sikert. Ezért gyűlölnék mindenfajta művészetet, önmaguk törpe gondolkodásának és igencsak mocsaras erkölcsének szintjére aljasítják le a művészi közösségeket. A színházkultúrát. És azokat, akikre oly szívesen hivatkoznak: a nézőket.

Halasi Imre igazgató-főrendezői időszakában a Hevesi Sándor Színház olyan színház volt, amely komolyan vette szubvencionált státusából eredő feladatait. És tette ezt hivalkodás nélkül, a kritika szélcsendjében, méltósággal és elhivatottan.

Ennek a színházvezetésnek lettem - voltam - szürke eminenciása.

Bence Lajos

A Lehetetlen meghódítása a Szép gyorsaságával

Pandur Caligulája Lendván

Majdhogynem „pozitív” figuraként álmodja színpadra a hírhedt római diktátor-művész és filozófus Tomaž Pandur Caligula című darabjában, melyet Szlovéniában először Lendván láthatott a közönség, november 23-án és 24-én. A szlovén színházi élet fenegyereke 1989-ben debütált a Seherezádéval a ljubljanoi Maldinsko gledališče (ifjúsági színház) színházban. 90-ben a maribori „Drama SNG”-be szerződik, s itt olyan nagy, „archetipikus” projekteket állít színpadra, mint a Faust, a Hamlet, a Carmen vagy Dante Isteni színjátékának Purgatóriuma. A siker lenyűgöző, Európa színházi közvéleménye Mariborra figyel, az előadások teltházak, a nagy volumenű darabok híre a szomszédos Ausztriából (Grazból) gyorsan terjed. A kritika a „merészséget”, az „esztétikailag és dramaturgiailag is komplex mitikus projektumok” színpadra állítását, valamint Pandur „rendezői álmainak kompromisszummentes és bizarr megvalósítását” dicséri, egy, a színházi élet központjától távol eső „tartományban”, amilyenek Maribor eddig számított. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy Madách: Az ember tragédiája is a következő évadok tervei között szerepelt, a kitűnő Zichy Mária, belatinci grófnő mecenatúrája révén.) A sikertörténetnek azonban váratlanul vége szakadt. A színházi vezetés és a rendező, valamint a dramaturg (Livija Pandur) közötti nézeteltérések miatt a színház a következő évadban nem szerződtette a rendezőt, aki a tengerentúlon bukkant fel újra. Az utóbbi években pedig a délszláv államalakulatokban, partneri kapcsolatok alapján működő nemzetközi színházi projektet hozott létre, mely öt ország, öt színházi fesztivál és öt színház együttműködésén alapszik. A lendvai Caligula bemutató előtt elmondta: - Nagy sikernek könyvelem el a projekt létrehozását, az „egyetlen mű érdekében” létrehozott színházi közösség abban a hitben erősít meg, hogy még mindig érdemes teátrumot „csinálni”.

Közben Spanyolországba hívják rendezni, itt állítja januárban színpadra a Hamletet, mely egy „nagyvonalú” világszínházi projekt részét képezi.

A kortárs színházi események Pandur értelmezésében reményt ébresztőek, hogy a színház „nem halt meg”. A modern színházról vallja: azért tudott megmaradni, mert rendkívülien gyors médium, így sem a film, sem a tévé, s az internet sem tudta megingatni népszerűségét. A színház naponta változó intézmény, állandó alkotás/

teremtés színhelye.

A Camus-dráma (Caligula) adaptációja – mert a mai valamire való színházi produkciók mind azok, világosított fel az előadás előtt maga a rendező – alapvetően a gyilkosság és a szeretet, illetve a „szeretetből gyilkolás” összeférhetetlenek látszó archetípusait állítja egymással szembe. S mint ahogy azt már a modern drámában megszokhattuk, a fikció „valóságának” folytatásaként, a színészek a valóságba való visszazuhanás pillanatában – a színházi produkció végét jelző taps felcsattanásakor –, egymás cirógató érintésével, a darab végkicsengéseként a szeretet viszi el a „pálmát”.

Pandur a darab előtt hosszasan taglalta a mai, „élő” színházi követelményeket, mely semmi esetre sem jelenti az irodalmi szöveg-interpretálást. Legtöbb esetben, mint ahogy tette eddig is, a drámai művet szabadon kezeli, a szerzőnek „társ szerzőjévé szegődve” olyan dramaturgiát alkalmaz, amely a darabnak nem is sajátja.

A rendezői utasítások között éppen a Hold meghódítását-birtoklását jelöli ki az imperátor álmai megvalósulása tetőpontjának. A rendező „kutatási” területe is a Holdhoz kötődik, illetve az egyén álmai megvalósíthatóságához. – Caligula megszerezte saját „Holdját”; az előadás „túllépve” színházi keretein arra szeretné ösztönözni a nézőt, hogy gondolja át, mi van a saját „Holdjával”, milyen álmokat kerget az emberiség, milyen álmokat álmodunk ma – magyarázza a rendező.

Az előadás a szabadság korlátlan lehetőségeiről is szól, ahogy az egyén saját maga állította határaitól is. Caligula arról beszél, hogy a szabadság korlátait az ember maga állítja fel. Továbbá arról is, hogy mi történik a „beteljesült” álmokkal.

Magáról az előadásról. Mivel kollektív színházi teljesítményről van szó, a színészi produkcióról külön nemigen érdemes beszélni. Caligula, aki habzsolja az élvezeteket, aki eljut arra a pontra is, amikor kéjből öl, valódi ókori „művészfigura”. A hanyatló Róma diktátor cézárjai közül egy a sok közül, de voltaképpen több is amazoknál, filozófus és az „önsztárolás” folytán színész is. S lényegében a darab erről szól. Egy mindent legyűző „egyetemesség” teátrumról, de már nem a „bűnös-áldozat” sokak által megfogalmazott drámai relációjában mozog a cselekmény. Nem is a diktátornak és kiszolgálóinak, illetve titkos ellenszegülőinek a mechanizmusát kívánja feltárni, bár ilyen irányt is vehetne a drámai folyamat, amely Caligula megjelenésével mindig szertefoszlik, vagy el sem indul. „A művészet azért van, hogy ne haljunk bele az igazságba” – ez a caligulai szentencia, mely idézet a szépség és a szerelem által mozgatott világ illúziójának „reményéről” szól.

Camus-Pandur nem a diktatórikus hatalom természetrajzát kívánja megrajzolni, a diktátor sokkal inkább egy történelmi – egész uralkodásáról csak annyit tudunk, hogy 4 éves tartamát egy éles kard szakítja meg –, történelmen „túli”, valódi archetipikus figurává „nemesül”.

Szenvedélyesen „vad” igazságszeretetével, a hazugság és a képmutatás elleni harcával, a szervilis viselkedés elleni ellenszenvével ma is a „szépség” szószólójává válik...

A kellékeket illetően Pandur ezúttal sem fukarkodik a látványtól, jobbra a már tőle megszokott „vizes” (a Faustból ismert) elemeket alkalmazza, azokat, amelyeket már a 90-es évek maribori „Teátrumában” is. Ily módon is hangsúlyozva: a színházi „show” folytatódik, illetve folytatódnia kell (show must go on...)! Kapóra jön a Nemorenzis-tó megidézése azon a mitológiai „utolsó éjszakán”, melyet „utolsó előttivé” szublimál a rendező egy ügyes színpadi trükkkel, mely a produkció végét is jelzi.

A Pandur.Theaters és fióktársulatai a két lendvai előadást „ugródeszkának” használva Izrael és Dél-Korea meghódítására indulnak. A rendező pedig bokros teendők mellett is érdemesnek találta megnézni az előadást, az állandóan fejlődő és átalakuló premier-sorozat újabb epizódját. Nem is annyira a színészi teljesítmény és a mozgó színpad ígézetét keltő, tektonikus erőknél is ellenszegülő, az égolt súlyát viselő atlaszi helytállást és teherbírást jelképező „szcéna” miatt. Hanem pusztán a közös alkotás, ha úgy tetszik a színészek miatt, akik az inspiráció „forrását” jelentik. A rendező feladata is egyszerű: „bebújni” a szí-

nészbe, körültapogatni, a megfelelő gombot megnyomni. Ez néha nagyon fájdalmas, de szép processzus.

S még valami: minden előadás interaktív, minden színpadi sikert vagy bukást a társulatban végbemenő „vegyi” folyamatok határoznak meg. Ezért is igényel hosszadalmas munkát, lemondást és erőfeszítést, míg a megfelelő, jól működő társulat feláll. A többi „néma csend”...

Jelenetek az előadásból.

Németh János

Borsos Miklóstra emlékezem

Ha megkérdeznék tőlem, ki az, aki munkásságomnak egész életre szóló emberi tartást adott, azt válaszolnám: Borsos Miklós.

Már akkor a - növendékei - „öregnek” hívtuk az élete teljében lévő, szép szál embert. Sugárzott belőle az a szellemi erő, amely valaha a nagy reneszánsz mestereket jellemezte. Igazi humanista szemlélettel vallotta: a társzművészetek szeretete nélkül nem lehet senki igazán művész. A zene egész életét végig kísérte. Ő maga rendszeresen játszott hegedűjén, délutánonként Vivaldi koncertói hallatszottak ki műterméből, tihanyi villájából.

2006-ban lett volna száz éves. Életműve gyökerekre épülő, a ma emberét is megszólító művészet. Rá emlékeztünk 2006 augusztusában, a tihanyi apátságban megrendezett kiállításával. Kőszobrok, portrék, érmek, lavírozott tusrajzok, ha nem is teljességében, de azokból válogatva, érzékeny, nagyszerű művész és ember gondolatait tolmácsolták világunkról, a természet szépségéről. Egyszerűen, tisztán a csak rá jellemző formákkal, az időtlenség erejével. Forrás bármikor és példa számunkra. Alkotásainak a lelkét is mintázták. Szerencsém és az élet nagy ajándéka, hogy növendéke lehettem. Manieros leábrázolásaim láttán többször megjegyezte: „Jó kérem, de a lelkét nem mintázták meg.” Akkor még nem éreztük annyira, de tudtuk szavainak igazságát. Amikor kék, rövid, reneszánsz köpenyében belépett hozzánk, a „zöldfülűek” műhelyébe, erőteljes léptei koppantak az

olajos padlón, ahol érdemlegesnek találta, meg-megállt. Egy-két gondolata, szava vitt bennünket előre az újra találkozásig. Nem iskola volt ez, hanem műhely. Nem csak tanárunk volt, de a mesterünk. Szinte velünk élt és dolgozott, és nem csak a tanórákon. Útravalót kaptunk tőle a művészet felé vezető úton. Rá gondolok, amikor szeretném önökkel megosztani emlékeimet.

Egyik szép emlékem: érmeket véstünk, mindenki próbálkozott, hiszen annyira csodáltuk mives, szép rajzos érmeit. Magam Tiziano portréját véstem. Az asztalomon hagytam. Észrevette, hogy határozott vésőnyomokkal igyekeztem összerakni a formákat. Ez, úgy látszik, megnyerte tetszését, mert mindig azt mondta: nem kapirgálni, hanem vésni kell. Szinte biztatásként megkérdezte tőlem, véstem-e már hengerbe. Nem – válaszoltam. A kb. 5 cm átmérőjű hengerre pillanatok alatt egy frízt vést, szép aktokat, pár vésőnyommal. Aztán újabb kérdés következett: szeretem-e a zenét? Tudom-e, mit mondott Kodály, mi a legfontosabb a zenében? A válasz: a ritmus és a szünet. Pillanatok alatt megértettem, ahogy a kis frízt néztem, az alakok hullámlását, a csoportok egyes, hármas, kettes ritmusát, zenéjét. A hengert kigurítottuk anyaglapra. A domborművet kiégettem és a műtermem falán most is őrzöm.

Azok közé tartozom, akiket minden előképzettség nélkül vett fel tanítványai sorába. Ezt jobban szerette. Ezért nagyon sokat kellett bepótolnom tanulmányaimban. Megkövetelte a szigorú stúdiókat az első években. Nyáridőben idehaza dolgoztam, apámék műhelyében. Talicskán ülő kubikost mintáztam. A markáns, tagbaszakadt alak kalapban, fáradtan, kezét térdére téve pihent. Látszatra érdekes, megkapó szobor lett. A főiskolára visszatérve évfolyamtársaim rábeszéltek, vigyük be az Öregnek, mutassuk meg. Ő mindig ott dolgozott a mellettünk lévő, szép, nagy műteremben,

A Páterdombon műtermi lakásunk előtt, 1969.
Borsos Miklóssal és Szerdahelyi Károllyal

a Lechner Ödön tervezte épületben. Láttuk, min dolgozik, és ő is figyelte a mi munkánkat. A terrakotta szobrot bevittük, én mondtam, fejből csináltam. Rám nézett és annyit válaszolt: „Ez hasból készült”. Később láttam be, igaza volt. „A vitézkötés nem rejtett testet.” A szobrot később újra megformáltam, ma a Göcseji Múzeumban található.

Az erőteljes, tiszta, nyugodt formákat szerette. Mintázni, rajzolni kellett. Figyelmeztetésként az ókori görög kerámiát emlegette, mondván, azok is csak fazekasok voltak, de milyen rajzi és plasztikai tudással. Ez még egy edény fülén is érződik. Kitűnő mesterünk, Gádor István távozása után a kerámiatanszékét is vezette.

Elkövetkezett a diploma éve. Nagyon érezte, kiben mi rejlik a feladat megválasztásánál. Én soha nem tudtam divatos dolgokat készíteni. De örültem, amikor munkáimra képletesen azt mondta: „Ezeknek szaga van”. Feladatul kaptam egy falikút mellé egy borpince cégért. A téma: Hány János. Akkor már ezt a népi világot eléggé elcsépezték, de talán kíváncsi volt, nálam mi jön ki a témából. Hallgattam Kodály zenéjét, nézegettem a mézeskalács figurákat, akkor még nem korongoztam szobrokat. Két tervet is gyúrtam, míg végül nagyban elkészült az egyszerű, vaskos formákkal egy kis toporzékoló, sárga lovon egy nyújtott hetyke, kékdolmányos figura. Valahogy sikerült a cserép, a mézeskalács, a népmese hangulatát új megfogalmazásban ötvözni. Ami úgy lett új, hogy szinte klasszikusan népi is maradt. A Mester együtt izgult velem, amikor a kemencéből kivettük. A későbbiekben – a páterdombi műtermemben járva – a szobrot hazahoztam -, megjegyezte, milyen jó helyre tettem a külső falon, ahol a szőlőhegyek és a kék ég volt a háttér.

A diploma éve után beszélgettünk kollégáimmal, ki hova megy. Én szívesen maradnék még egy évet – mondtam. Ez ösztöndíjas év volt. Mikor fülébe jutott, szinte korbolt, miért nem mondtam neki korábban. Így maradtam még egy évig 1959-

ben, dolgozhattam bent a főiskola műtermében, ami igen jó volt. Éppen a Tanácsköztársaság évfordulójának idejét irtuk akkoriban. A Képző- és Iparművészeti Főiskola közös kiállítását tervezett ez alkalommal a kis Múcsarnokban. Az Öreg jött és azt mondta: „Kellene valamit csinálni.” Én minden mással foglalkoztam, semmi nem jutott eszembe. Egyszer aztán átvillant, a gall kakas talán lehetne jelkép is. Úgy azonban nem lehetett elindulni, ahogy a Hártyt mintáztam. Elkezdtem anyagcsövekben gondolkodni, amikor legközelebb jött a Mester, már kész volt, egészen új szemlélettel. Tömören, egyszerűen, mégis kecsesen dinamikus mozgással, a feszültséget pedig a krómvörös máz még fokozta. Nézte, nézte és megjegyezte: „Eljutott a tiszta formáig.” Azt feleltem: „Elfelejtettem, de majd ráírom a talapzatára: 1919-1959.” Megforgatta az állványt, szűrős szemével, ajka szögletében kis mosollyal a kerámiát nézte, aztán hozzám fordult: „Tudja mit, ne írjon rá semmit.” A kakast sokan megnézték, aztán kiállítottuk a Múcsarnokban, az V. Országos Iparművészeti Kiállításon. Most az Iparművészeti Múzeumban van, a Göcseji Múzeumban lévő csak másodpéldány.

Kiállítási megnyitó, Múcsarnok, 1976.

A szellemi útravalót megkaptam, mégis nehéz évek következtek. Egy perccig nem gondolkodtam, hazajöttem. Az útkeresés évei következtek. Vajon hol a helyem? Kályhagyári évek, alázat, vargabetűk, míg visszatértem oda, a kakashoz, a formához, ahol éreztem, folytatnom kell. Már nem a Mártírok úti kocsmahelyiségben dolgoztam, hanem a Páterdombon, amikor megkaptam az első nagy megbízást. A Harkányfűdő kerámia domborműveit. Eszembe jutott, ha csövekből formázhatók agyagszobrok, miért ne lehetne félcsövekből dombormű? Elkészültek hát az első négyzetméterek, abban az időben szerveződött Zalaegerszegen Borsos Miklós kiállítása, a Velencei Biennálén bemutatott munkáiból. Ebben főleg Dús László és a Megyei Művelődési Központ serénykedett. Akkor már évek óta nem láttam Borsos Miklóst. A kiállítás megnyitóra eljött a Mester, és feljött hozzám

a Páterdombra is. A műteremben nagy agyagtábla volt előkészítve a harkányi domborműhöz. A sima, puha agyagtáblának nem tudott ellenállni, szép kis rajzokat kanyarított bele. Aztán meglátta a készülő dombormű tábláit és annyit mondott: „Most csinált valamit.” A kiállítás megnyitó után a városatyák és egy-két kolléga társaságában beszélgettünk. Elismételte a műteremben mondottakat, majd megemelte a poharát és hozzátette: „Ha megengeded, kollégámnak szólítanálak.” Koccintottunk. Nagy megtiszteltetéssel, de nagy súllyal nehezedett rám mindez. Sokáig nem tudtam, miként szólítsam. Így lett nekem a Tanár úrból Miklós bácsi. Az idő és az évek rohantak. Ritkábban láttam, de mindig nyomon követtem munkásságát. 1976 számomra olyan dátum volt, amikor úgy gondoltam, összegezni, bemutatni kellene egy kiállításon az eddigieket. A Műcsarnok három termében kaptam erre lehetőséget. Ki lehetne más a megnyitó személye, mint Borsos Miklós? Feleséggel felkerestük tihanyi kertjében. Örömmel vállalta. Nagyon szép, megkapó beszédet mondott. Valahogy így szólt a bevezetője: „A búbos kemence melege árad szét a munkák láttán.” Több, mint 500 ember zsúfolódott a

termekben. Nagyon jó hangulat volt, engem lerajzolt katalógusom belső lapjára, az aláírás így fest: „Megrontója Borsos Miklós:” Úgy láttam, jóleső érzéssel nyugtázta a tanítvány munkásságát.

Minden kiállításomról, fontosabb munkámról tájékoztattam. 1986-ban a Zala Megyei Tanács megbízásából írt Koczog Ákos egy monográfiát az eddigiekről, szép fotókkal illusztrálva. Elküldtem a Mesternek. Jött a levél: „A küldeményt megkaptam. Örömmel nézegetem szép munkáidat. Megnyugtató abban az álláspontomban, hogy a kerámiát nem kell, és nem is lehet kitalálni, csak jól kell művelni. Akkor az évezredekhez hozzákerül valami más is, ami már újként jelentkezik. Nagyon tetszik a munkákon kívül édesapádról a fénykép. Sajnos ez a magyar már eltűnt, ezeket vitték, meneteltek gyerekkoromban az első, 1914-es háborúba. Aztán csak menni láttuk őket, jönni keveset.”

Sajnos ez a magyar, ez a Mester is elment, szellemisége, művei maradtak a világban és bennünk, tanítványokban. Könnyező szemmel nézek utána.

Műcsarnoki kiállítás, 1976. (Jobbról balra: Borsos Miklós, Keresztury Dezső, Víznyó Ottó)

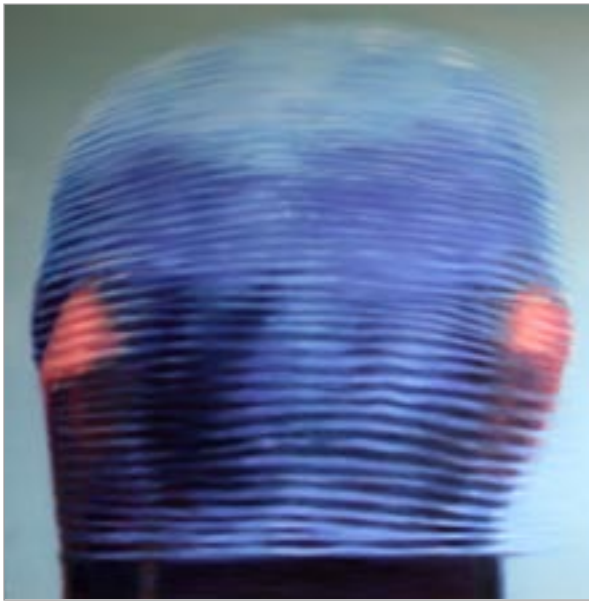

Géger Melinda

Új generáció

Fiatal képző- és iparművészek Kaposváron

A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum 2008 őszén egy olyan kiállítással jelentkezett, amely az ezredforduló Kaposváron tevékenykedő legfiatalabb művésznemzedékének összefoglaló bemutatkozásának tekinthető. A résztvevő művészek valamennyien a rendszerváltás után fejezték be tanulmányaikat, Kaposvárhoz kötődnek és a korábbi generációkhoz viszonyítva a piacgazdaság folyamatosan változó körülményei között kellett megtalálni helyüket.

Jónás Péter - Gy. Zs.

Megjelenésük szorosan összekapcsolódik azzal a három művészeti intézménnyel, amely az elmúlt évtizedekben Kaposváron illetve vonzáskörzetében alakult. Az egyik legfontosabb bázisnak a Zichy Mihály Iparművészeti Szakközépiskola tekinthető, amely többféle műfajban nyújt alapképzést a középiskolás korosztálynak. A Kaposvári Egyetem Művészeti Főiskolai Kara a felsőoktatásban ad lehetőséget továbblépésre többféle területen, míg a Bárdudvarnoki Üvegművészeti Alkotótelep a magyar üvegművészet egyik fontos műhelyévé vált az elmúlt 18 évben. A fiatal művészek közül sokan Kaposváron kezdték művészeti tanulmányaikat (esetenként máig visszatérnek egy-egy rendezvény kapcsán), míg másik részük oktatóként települt le a városban. A tradicionális képzőművészeti műfajok képviselői mellett egyre többen vannak, akik az újabb kifejezési formákat képviselő elektro- és

computergrafika, videó, performance és a Somogyban amúgy nem kifejezetten gyakorolt iparművészeti alkotómunka különféle ágait művelik. E fiatalok megjelenésével differenciáltabbá vált a megye művészeti életének hagyományos festészet-centrikus műfaji dominanciája.

A kiállítás legnagyobb részét még ezúttal is a festészeti munkák adják: a fiatal művészek közül legtöbben ebben a műfajban dolgoznak. Érdekesség, hogy a sokrétű kifejezési formák jórészt a figuratív ábrázolás tárgykörén belül maradnak. A művek egy csoportjában az alkotókat a dolgok mélyen rejlő metafizikus erők, a belső igazság foglalkoztatja. Közülük **Jónás Péter** mágikus realista művei egy-egy tárgy jelentéktelen, töredéknyi részletét nagyítják fel irracionális hatást keltő módon. A hétköznapi banalitás világa a legkülönfélébb tárgyak – egy pingpongszta vagy -ütő, jelzőtábla vagy tájелеm gigantikussá nagyított, ugyanakkor különös kivágatát tartalmazzák. Az ábrázolt töredék nem ismerhető fel egykönnyen, így a valóság furcsa, kiismerhetetlen arculatot ölt, és a művész a dolgok megszokottól eltérő, másféle természetét mutatja be általuk. **Bugovits Anikó** nem a tárgyi motívumból, hanem képi gesztusok szövedékéből felépülő sejtelmes tér kialakítására törekszik. Alkotásainak egy része az ún. „női világgép” jellegzetes témáiból táplálkozik: vásznain gyümölcscsendéletek és organikus virágmotívumok nagyvonalú festői gesztusokká sűrűsödve jelennek meg. Az átdolgozás során a látványelemek egyes részletei fokozatosan kiszakadnak tárgyasult viszonylataikból, és magasabb absztrakciós szinten újjáalkotva nagy vonulatú, lendületes képjelekké összegződnek. Műveinek egyik legfontosabb alkotóeleme a mozgás. Gesztusai – hol átlósan, hol centrálisan kifelé pulzáva, vertikális vagy horizontális irányban csapódó - életenergiákat személyesítenek meg. Az ismétlődő motívumok folyamatos egymásutánisága, sűrűsödése és tágulása, a festői klorit tónusainak mélyítése alkotásaiban, vibráló mozgásképzeteket kelt. Az impulzív képi gesztusok sodró lendületű, végtelen rendszerré szerveződnek, és eközben áttörnek a rendelkezésre álló képteret is. A nőies melegség, sugárzó életöröm szabadon áramló mozgásképletei mögött a festékréteg sejtelmesen érzéki finoman áttetsző színfelületei tűnnek elő. Művészetének mindezen alkotóelemei: a formák redukált egységekké történő átírása, a sodró erejű ritmus és az érzékeny festői színárnyalatok egy új értelmezésű, dinamikus, ugyanakkor sejtelmes tér kialakulását segítik elő. **Lengyel Zsüliett** művei Bugovits Anikóétól különbözve inkább befelé, a lélek irányába fordulnak. Tárgyas formái elsősorban egyetlen témát, az enterieur fogalmát járják körül. Terei üresek, irracionális kitágítottak, a benne megjelenő tárgyak a valóságostól eltérő arányrendszerben jelennek meg: egyesek kiemelődnek, mások jelentéktelenné zsugorodnak. Mintha egy gyermek látószögéből tekintenénk rájuk: hangsúlyozottan szubjektív szín- és formaviláguk különös hangsúlyokat kap, áttételesen értelmezhető, jelképes erejű mondanivalóval töltődik fel. E megnövelt jelentőségű tár-

gyi motívumok művész lelkiéletének és személyes kapcsolatainak áttételes megfogalmazásai.

A fiatal művészek másik csoportjának képein a pop-art hatása és újraértelmezett felhasználása figyelhető meg. Ők a kultúra, a szokások, a fogyasztói társadalom és a kortárs permanens válságérzet egymást át- meg átszövő viszonyai körül vizsgálódnak. **Vágnér Mátyás** hangsúlyozottan a vidéki élethez kapcsolódó, hétköznapi helyzeteket vonja alkotásainak tárgykörébe. A vidék sztereotípiái esetenként mitikus körítésben, de hangsúlyozottan ironikus, kétértelmű elemekkel társulnak nála. Ehhez gyakran használja fel a populáris kultúra jelképeit: húsvéti tojás, rajzfilmfigura-klisék, feliratok. Egy-egy hétköznapi szituációt szélsőséges színvilágba ágyazva, klisészerű ábrázolásmóddal, kínai írástörredékekkel társít, és a képen üres hatású felületekkel érzékelteti az elidegenítő sivárságot. **Illés Balázs** a vidéki magárahagyottsággal szemben a nagyvárosi, komputerizált társadalomban helyezi el figuratív, emberközpontú motívumvilágát. Egzaltált, álomszerű látomásaiban nagy hangsúlyt helyez az élet töredékességére, a személyes szimbólumokra és a szexualitás, az erotika jelenvalóságára. Témaközpontú festészete egy szubjektív állapot, élmény előtérbe helyezése révén a személyes szabadság korlátozottságával is foglalkozik. **Ruczek Zsófi** több műfajt egyesítő munkáiban kulturális szimbólumokat halmoz egymásra (a város és intézményei: utca, múzeum, posta, bolt, hirdetőtáblák tárgytörredékei). Egy fantáziavárost építget hosszú idő óta: fokozatosan gazdagodó művészi világában egy különleges utazás részei vagyunk. **Nebada** országban megismerjük egy nép kultúráját, utcáit és intézményeit. Az utazás valamikor az 1990-2000-es évekre tehető, és tárgyi rekvizitumaiban egy új generáció – új világ hangja szólal meg. Installációival egy olyan problémához közelít, amely a fogyasztói társadalom, a kultúra, a tradíció és a kortárs permanens válságérzet viszonya körül vizsgálódik, és amely a 80-as évektől kezdve egyre jobban felerősödve jelentkezik a mindennapi életben. Kulturális szimbólumokat és törmelékeket halmoz egymásra (múzeum, bolt, posta, utcakép, levél, reklámtáblák, tárgytörredékek): e kulturális asszociációk egymáshoz kapcsolódnak és belső összetartásuk révén fokozatosan saját mítoszt építenek fel. Tudatosan használja a retro jelenségét, amelyben egy fiatalabb korosztály fedezi fel szülei világát, a 60-70-es évek kicsit kopott, kicsit avított miliójét. A művészi újrafeldolgozás rekonstrukciós folyamatában persze a történelmi tisztázás mellett az életmód, az öltözködés, a használati eszközök újrafelfedezése is lezajlik. A fiatalok számára vicces, ugyanakkor mosolygatóan naiv világ, amely egyúttal mesészerű is a legújabb modern fogyasztói társadalom tárgyfetisizmusán felnőtteknek. Régi és új összeegyeztetését konfliktusok nélkül teszi meg: őt nem zavarja a mindenáron való morális ítékezés kötelezettsége sem. Élvezetét leli benne, örömmel szemezgeti morzsáit.

Ebből az ellentmondások sorozatából emelkedik ki az egyszemélyes művészi szubjektum, Ruczek Zsófia személyes világa.

Leitner Barna combine painting festményein sajátos konceptuális összefüggésbe helyez gyakran populáris tárgyakat (létra, mackó, öltözőkdarabok). A tárgy-applikációk új kontextusba kerülve elvesztik eredeti jelentésüket. Alkotásainak nyugtalan, irracionális hatását a szimbolikus tárgyi elemeken túl festői felületek váratlan, ösztönszerűen egymásra rétegződése és különféle anyagok társítása is alátámasztja. A művész sokféle műfajban és sokféle anyaggal dolgozik, de ragaszkodik a felületek anyagi és taktilis minőségéhez.

Sajátos utat jár a fiatal művészek között **Mojzer Tamás**, aki performanszában ismert művészettörténeti motívumok aktuális újraértelmezését végzi el. Visszanyúl korábbi ismert műalkotásokhoz, és azok parafrázisaiban ezredfordulós szituációkat jelenít meg. Akcióiban a női és férfi szerepek, élet és halál és a szexualitás témái szimbolikus keretek között, festői dramaturgiában öltönek formát. Hangsúlyozottan megkomponált, vörös-fekete-fehér színvilága, alkotásainak ösztönéletet célzó feltárása, szimbolikus utalásai a bécsi akcionizmus hatását mutatják.

A kaposvári kiállítás karakteres részét képezi a szobrászati anyag. Az abszurditás és a groteszk adja két keramikus munkáinak kiindulópontját. **Szántó Tamás** groteszk plasztikai biomorfikus alakzatok, melyek egyéb (esetenként gépi) formákkal való szürreális összekapcsolásból alakulnak ki. Abszurd ösztönlényként tenyésznek a világban, növekedő formájuk fantasztikusan és irracionális fenyegetésként hat. A fölényesen nagyvonalú, erősen zárt alakzatok megformálásakor a művész sörtehatású rovátkákkal és színezéssel teszi a felületeket érzékibb hatásúvá. **Horváth Balázs** alkotásai szintén zavarba ejtő, beazonosíthatatlan tárgy- vagy inkább élőlényyszerű motívumok, melyek az erózióba való átmenet fázisait jelenítik meg. Lényképei drámai módon szenvedélyes, nyugtalan formavilágúak, ahol a méretek az ábrázolt történés jelentőségére hívják fel a figyelmet. A megformálás során a művész nem avatkozik a felületek alakulásába, szubjektív, individuális nyomot nem ejt rajtuk, hagyja, hogy teremtményei az elmúlás felé módosuljanak. **Sörös Rita** bronz plasztikai szintén a felfokozott expresszivitás és az erózió jegyében készültek. Gyakran komponál különféle anyagokat egymás mellé (üveg és bronz), esetenként kontrasztálva a hűvös és meleg, a kemény és puha, az organikus és konstruktív formákat.

A vonal, mint művészi alapegység alkotja három további művész, egy grafikus és két textilművész alkotásainak lényegi elemét. A grafikus **Lendvai Péter Gergely** a háló-motívumot hasznosítja sokrétű módon az általa művelt különféle műfajok igényei szerint (üveg vagy síkgrafika). Maszkjainak egymásra rétegződő vonalstruktúrája síkban és térben egyaránt megjelenő különleges

hálórendszerből áll. Üvegplasztikáinak másik csoportjában kozmikus összefüggéseket szemléltet zárványszerű kazettákban, geometrikus formák segítségével. A textilművész *Gimesi Judit* visszafogott színvilágú, lírai konstruktív textilképeket készít, ahol harmonikusan ritmizált egységekbe komponálja a természetben tapasztalható elvont mozgásképzeteket. Formái rendszerezettek: ismétlődő motívumokból, szimmetrikus és egymást kiegyenlítő, geometrikus felületekből állnak. Ugyanakkor az utóbbi időben a fonal térbeli megjelenésének különféle szituációit is vizsgálja, amikor a természeti formákhoz hasonló amorf alakzatokká fonja, alakítja őket. A tárgyi világ különféle arculatai jelennek meg a szintén textilművész *Hendzsel Ilona* alkotásaiban, de jóval kevésbé rendezett ritmusokban. Lágy és szabálytalan kontúrok által kirajzolt struktúrákat alakít ki: legyenek azok a természetből vagy tárgyi vonatkozásaiból származó motívumok. A gyermeki világhoz hasonló naiv, érzelemdús, vidám közeget teremt,

ahol a játékoság spontán módon érvényesül.

A kiállító fiatal művészek között vannak, akik bizonyos eredményeket mondhatnak magukénak az új vizuális kultúra képviselőiben, míg mások most kezdik kialakítani önálló művészi arculatukat. A kísérletezők közül *Kiscsinál Melinda* és *Károly Sándor Áron* alkotásai egyfajta átjárást keresnek a textil, illetve a fotó irányából a képzőművészet felé. *Papp Pala László* elektrografikái, *Raffai Éva* felfokozott expresszivitású képei és *Szabó Roland* alkotásai még sokféle irányba találhatnak kibontakozási lehetőséget.

A fenti fiatal művészek a helyi hagyományos tárlatokon eddig kevésbé tudtak megnyilatkozni, ezért a Rippl-Rónai Múzeum kiállítása első ízben próbált egyfajta számvetést készíteni legfrissebb művészi törekvéseikről, az ezredforduló utáni műfaji megújulásról és a formanyelvet érintő új hatásokról.

Vágner Mátyás
Önarckép

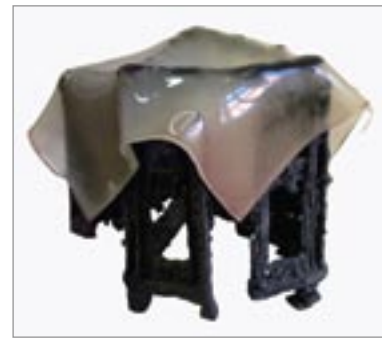
Lendvai Péter: *Kyklopsz I.*

Ruczek Zsófi: *Kivetítés*

Lengyel Zsüliett: *Áttetsző a szívem I.*

Sörös Rita: *Kint és bent*

Marton Zoltán

Gébárt, 2008 Második nekifutás

A két őselem - Levegő és Víz

A gébárti telep az idei évben folytatta a tavaly megkezdett programot. A kerámia készítés területén kiépítendő infrastruktúra és helyi tapasztalati tőke már mindenképpen felkészültebben fogadta a közel három hétre érkező művészeket. A zalaegerszegi nemzetközi művésztelep úgy tűnik, szinte minden műfajnak inspiratív hely. Pedig szűkös, a közös alvótér néha nyugós, a megfelelő felszereltségű és számú műhely hiánya pedig néha bosszantó. És mégis. Van valami delejes hatás, ami feltölti és működteti az ide érkező alkotók energiáit. Nem láttam még inspirációhiányban vergődő művészt a tó partján. A szinte elviselhetetlenül meleg augusztusi éjszakák, a tetőtéri szállás (vad)romantikája, a reggeli kávézás és az esti borozgatások felejthetetlen hangulata – maradandó és megtermékenyítő élménynek tűnnek.

A záró kiállítások izgalma, az elvégzett munka áttekintése pedig talán az egyik legfontosabb fejezete az itt töltött időnek. A tavalyi a második nyár, ami a kerámia jegyében

telt Gébárton. Tematikája a 2007-es év folytatásaként a *Levegő és Víz*. (A *Föld és Tűz* témával nyitottak a keramikusok.) Két újabb őselem és az alkotó által többé-kevésbé birtokolt anyag. Lássuk tehát 2008-as év termését.

Crawcun Halina – aki egyébként az idei évben is a telep művészeti vezetője volt –, fekete kerámiái „áramlás” címmel mikroszkopikus világba visznek bennünket. Különböző méretű gömbökből kialakított, ritmikus tagozódású plasztikai fantáziadús, ötletes megjelenítései a levegő és víz témának. Izgalmas, tónus gazdag felületüket a fekete kerámiának köszönhetik. A lefojtott füst átjárta és megszínezte a samottos agyagot. Halina aztán a gömbökből kialakított, épített plasztikáit vékony vaspálcákkal megemelve, lebegő állapotba hozta. Izgalmas volt a záró kiállításon egymás mellett látni „halmazait”, négy-öt, különböző forma és szín variációban, ahogy egymást kiegészítve, valóban hőmpolygó, áramló hatást keltettek a posztamenseken.

Fürtös Ilka munkái formailag és felületi megmunkáltságukban is átgondolt, lírai tárgyak. A ready-madeként meglelt és felhasznált gumialátét (lábtörlő) ritmikus mintázatának átlényegítése váza (serleg) formává, miközben az anyag kémiai eljárások során érlelődik – telitalálat. Így a tárgyak formai játékán túl mintázatuk szokatlansága és merészsége is meglepő. Ez évi munkái formailag lágyabbak, és egyben filozófikusabbak. Feketére égetett, keletiesen kecses vonalvezetésű tálcák, kagylóformára alakítva. A matt felületen fényes fekete-

ként megjelenő minták és díszítések érzékien emelik ki a tárgyak nőiesen kifinomult íveit. Kis méretű vázája áttört fehérekkel, grafitszürkében megjelenő zöld mintákkal – talányos szépségű, archaizáló tárgy. Mint valami ritka régészeti lelet, a múlt arcát magán viselő fosszília – jelenik meg előttünk. A rozsdabarna szalag, ami átfogja, és a kopott vörös talprész még inkább ezt a hatást emelik ki.

Eugeniusz Molski rendkívüli felületi és formai gazdagsággal alakítja munkáit. Az általában arccal, profillal és egyéniséggel rendelkező pasztikák sokszor többféle égetőkemencét megjárva nyerik el végleges állapotukat. Az áttört formák közül kikandikáló babaarcok, rácsos, megnyíló szerkezetek, vagy éppen hullámzó, festői színeket hordozó expresszív hajfonatok sajátos hangulatokat közvetítenek. Attraktív, nagy lendülettel dolgozó művész. Munkáinak köze van a szakralitáshoz, egyszerre konstruktív és formabontó, előre eltervezett – és mégis számos helyet hagy a véletlennek. Anyag- és formahasználata gazdag skálán mozog, mégis mindig ugyanazt a témát járja körül. Az embert. Hol dekoratív, hol témaboncolgató intellektussal torzók, fejek és testek jelennek meg lenyomatok, ritmikus faktúrák hordozóiként. Máskor kiszínezve, mint egy festmény, vagy épp az égetés sebhelyeit kérkedve

magukon hordozó puritán, jelszerűségbe beledermedve, meghökentő egyszerűségben mutatkoznak.

Keményffy Gábor tavalyi absztrakt, az orosz avantgardot idéző, csövekből épített, felfelé törekvő pasztikáit ebben az évben emberi testekkel, női torzókkal ötvözi. A különböző égetési eljárásokkal érlelt, feketére vagy vörösre égetett aktok klasszicizáló ízzel, hangulattal töltik fel a formákat. Az artisztikus felületeken égett kocsz, megfolyt, rogyasztott üveg keltette színes fénytörések, véletlen generálta hajszálrepedések ritmikus váltakozása zajlik. Lírai szobrok, epikus tartalmakkal.

Malgorzata Swolkien humanizált használati tárgyai, szoborrá formált és merevített vázaformái, hegedűtestű hangszerszobrai egy kiérlelt, hosszú évek alatt kidolgozott koncepció eredményei. Kevés színnel, tömbszerű megfogalmazásban mintázott formai és szellemi sűrítmények. Kis méretben is monumentálisak. Folyamatosan úgy érezni, hogy egy nagyobb léptékváltásban is bármelyik pasztikája megállná a helyét. (Érdekes lehetne ezt a felnagyított munkát a parkos gébárti környezetben elhelyezni...) Mint ahogy otthon, Lengyelországban, számos munkája jelenik meg közparkokban és magánkertekben egyaránt. Valójában azt kívánja az ember – mint ahogy

Bozena M. Uryga „csavart palackja”

Fürtös Ilka „lányított” vázája

Krawczun Halina: Végtelen zajlás

Malgorzata honlapján meg is jelenik –, hogy madár szálljon ezekre a formákra, hogy *beléjük költözzön az idő*, és minél több emléket gyűjtsenek magukba, átadva azt a mindenkori szemlélőnek és látogatónak, aki ezekben a kertekbe, parkokba téved.

Bozena M. Uryga ebben az évben először vett részt a telep munkájában. Egyszerű formavilágú plasztikáit finom szövődékű mintázatokkal díszíti. A nyújtott, néha csavart palackokra emlékeztető tárgyak akár egzotikus kultúrák talányos emlékei (leletei) is lehetnének. Fekete színük szintén ezt a hatást erősíti.

Ózsvár Péter magyarkanizsai kerámikus madarai, állatfigurái nem öncélú alkotások. Elvonatkoztatott, néha szinte csak jelszerű karakterekben jelennek meg. Harmonikus formák és átgondolt felületi játékok, izgalmas faktúrák jellemzik nagyméretű plasztikáit. Függesztett, repülő madarai az installációs műfaj érdekes lehetőségeit adják a későbbi tárlatrendező kezébe. Érezhetően mélyen filozófikus hajlamú alkotó, témáit az őt körülvevő természetből választja, és lehetőség szerint a kiállított tárgyak elrendezésekor erre nagy hangsúlyt is fektet. Egyszerre támaszkodik a hagyományokra, ugyanakkor progresszív és újító módon kezeli alanyát és anyagát. Személyisége,

munkabírása alapján méltán vált a gébárti telep egyik meghatározó alkotójává.

A Zalaegerszegi Nemzetközi Alkotótelep vezetése nem kis feladatra vállalkozott, amikor két évvel ezelőtt kerámia szimpózium megrendezése mellett döntött. Eddigi működése, karaktere a szobrász, festő, grafikus szakma háromszögében telt. Az ebből az állapotból való kitörés, a műfaji határok tágítása végül is nem alaptalan és nem előzmények nélküli. Zala megye, Göcsej és Hetés népi kultúrája nagy fazekas hagyományokkal rendelkezik és rendelkezik ma is. A kerámia területén pedig a kezdetektől itt dolgozik Németh János, Munkácsy-díjas, Érdemes Művész, akinek felkészültsége, óriási szakmai tapasztalata újabb inspirációkat adhat az itt dolgozó művészeknek. Összességében elmondható, hogy a Gamus Árpád (a Pécsi Galéria vezetője) által Közép-Európa egyik legfontosabb alkotótelepének nevezett gébárti alkotóműhely és annak gyűjteménye, ebben a műfajban is meghatározó és fontos művekkel gazdagodhat. Ezeknek kezelése, feldolgozása és láthatóvá tétele viszont most már a város számára fontos feladat.

Péntek Imre

Az „itthon” és az „otthon” között

Elisabeth Ledersberger-Lehoczky
szobrászművészről

A művésznő daraboshegyi háza kertjében (2008 dec.)

A Pannon térség kezdi visszanyerni szellemi integráló erejét. A horvát, szlovén, osztrák és magyar képzőművészek már a rendszerváltás előtt szót értettek egymással. Közös művésztelepek, kiállítások és kiadványok egyengették az utat a mai, immár korlátok (határok) nélkül szerveződő művészeti élet felé. Az intézmények – a Szombathelyi Képtár, a győri Városi Művészeti Múzeum Képtára, a lendvai Nemzetközi Művésztelep vagy a Gébárti-tó partján létrejött Zalaegerszegi Nemzetközi Művésztelep – mind előkészítői voltak azoknak a kapcsolatoknak, amelynek nyomán ma – bár váltakozó intenzitással és sikerrel – újabb és újabb formát öltenek

a közös vállalkozások, elgondolások, projektek. S kialakul az a fajta név-és rangsor, amely a nemzeti hovatartozáson túl összekapcsolja – a Pannon szellem jegyében – az itt élő alkotókat. Az utóbbi években ezek között tarthatjuk számon Elisabeth Ledersberger-Lehoczky magyar-osztrák szobrászt, aki kettős nevéhez hasonlóan kettős identitású művész is. Gyökerei és anyanyelve szerint magyar, de mivel gyerekként került 56-os emigráns szülei után Ausztriába, a német is anyanyelve. Ebből a kettős létformából adódott, hogy legalább annyira otthonos Bécsben, mint Daraboshegyen (Körmend mellett), ahol szintén háza, műterme van. Élete és pályája egy olyan alkotót mutat, aki vállalja és pozitív módon éli meg ezt a kettősséget, aki valóban közvetíteni képes az itthon és az otthon között, aki mindkettőben megtalálja az értékest, hogy megmutathassa a „másiknak”.

A kezdeti útkeresést a divattervezés, festészet és a grafika jelentették. Az alkalmi kiállítások, valamint a több éves galériás tevékenység hozta őt össze a mesterrel, Hans Hankoval, aki – bizonyára rajzai térszerű ábrázolása láttán – arra bízta, hogy próbálja ki a háromdimenziós ábrázolást, vagyis a szobrászatot. S már az első birkózása a kővel egy szép, hangulatos figuratív női portrét eredményezett. Alkotói mentalitásának egyik jellegzetessége, hogy nem akarja „ráerőltetni” akaratát az anyagra, hanem kivételes érzékeléssel képes ráhangolódni a márvány, a nemes fa, vagy akár egy gyári széria-kémcső „sugallataira”. S ez a „tisztelet” megnyilvánul abban is, hogy rendszerint mindegyik alkotásán meghagy egy tenyérnyi felületet, amelyen a választott anyag eredeti, tiszta, ősi formában jelenik meg. Márványszobrain a kristályos szerkezet visszatükrözi az anyag évmilliók során kialakult „geomorf” játékát... Az emberi, a tudatos és a természeti erők egymásba játszása ez.

Elisabeth Ledersberger-Lehoczky vérébeli szobrász, akinek a legkülönbözőbb anyagok elindítják a fantáziáját. Egy öreg gyógyszeres szekrény, egy balett cipő, tekergőző betonvasak, vagy éppen az áttetsző-derengő polikarbonát. A térbeli elrendezés, konstruálás során valódi, ötlettel-gondolattal teli plasztikák születnek keze nyomán. Örök probléma, egy-egy szobrászi életművön belül is, a figurativitás és a nonfigurativitás ellentéte. Úgy tűnik, Elisabeth Ledersberger-Lehoczkyknak nem kell küzdenie ezzel a belső meg hasonlottsággal. Márvány, vagy más kőből faragott, expresszív portréin, egész alakos szobrain érezni lehet a „megdolgozottság” szinte érzéki örömét. A gyakran elforduló arcok sziluettje karakteres, erőteljes, az arányokkal való játék, akár a groteszkig elmerészkedő stilizálás sem rejti el azt a „roncsolt” harmóniát, amit szobrai sugároznak. Plasztikái a geometrizálás lírai „kövületei”. De gyakran nyúl kész tárgyakhoz, hogy sajátos assemblage-ait megalkossa. (Hulladékból, törmelékből, banális árucikkekből, eldobott és „megtalált” gyári tárgyakkból.)

A klasszicitás hatásai egészen érdekesen érvényesülnek. A görög szobrászat – mint eszmény – kétségtelenül jelen van, főként a márványszobrokban. De nem valami

Műterem enteriőr

hamis harmóniakeresésként, hanem a mimezis szintjén. Portréinak maszkyszerűsége, a görög színjátások álarcaira emlékeztet. Archetípusokat akar megjeleníteni, az ősi tapasztalat mélyéről felhozott figurákat. (Lásd: Neptun, Totem, Fájdalom) A szombathelyi Vitalitas Galéria kertjében felállított szoborcsoportja – amely daraboshegyi házának udvarán is látható – ennek a görögség-élmények esszenciális foglalata. Még valami: Elisabeth Ledersberger-Lehoczky nem tagadja meg nőiségét. Számára elsőrangú kihívás a női test. Hol sajátos leplek hullámvázása veszi körül őket, mint valami megmerevült kő-áramlás – ebben a formában is dinamikus hatást kelte –, hol kubisztikus (konvex és konkáv) ívek játéka, változása dinamizálja a felületet. Portréi pedig a női öntudat (büszkeség) megnyilvánulásai.

Vonzódása a természettudományokhoz, újabb kalandokba sodorta. Különösen a csillagászat izgatja. Így készült el dr. Jankovics István csillagász-professzorral való beszélgetések eredményeként a Hegyhátsálon, 2002-ben felállított napfogyatkozás-szobor (inkább plasztika), amely az 1999-es teljes napfogyatkozásnak állít emléket. A mű pontos címe: *Remember to solar eclipse – Emlékezz a teljes napfogyatkozásra*. Érdekes az avatón elhangzott Takács László plébános szövegéből néhány mondatot idézni, hogy a mű teljes kontextusa feltáruljon.

„Rendkívüli alkotás. Szemlélődésre, kutatásra, gondolkodásra késztet. A felfedezés örömét nyújtja az anyag különös formáiban, kombinációiban a művészet eszközeivel megjelenített természeti törvények szépsége. ... Alapja egy 2.5 x 2.5 méteres díszburkolat, melyen a négy égtáj irányhelyes feliratai láthatók. A burkolat közepén egy fekete gránit és fehér márvány keverékéből kialakított koncentrikus talapzat a Földet jelképezi. Ezt egy fekete márványúzalékkal kialakított 20 cm széles sáv

metszi. A sáv a teljes napfogyatkozás európai szakaszát szimbolizálja...Középen magasodik a műalkotás acél zártszerelvényekből készített 2 m magas része. Távcsovet formáz egy háromlábú tartólábakra épített parallaktikus tengelykeresztet mintázó alakzat...Erre, a „távcsóállvány” tubusára helyezte el a művész a napfogyatkozás kompozícióját, amely már a kifejezetten ritka égi tüneményt fogalmazza meg művészi, elvont, gondolkodásra készítő, emlékeket idéző módon. A felső kompozíció alapja, a fekete gránitlap a világúrt ábrázolja. A szürkés-fehér márványból készült relatíve nagy holdsarló, a Holdnak a napfogyatkozásban játszott főszerepét szimbolizálja. A fehér márvány napkorong-darabok a különös jelenség miatt szakadozott, felosztott állapotban lévő Napot jelzik...” A természettudományos és művészi gondolkodás találkozásának ritka szép példája ez. (S ez csak egyike a Magyarországon és Ausztriában felállított számos köztéri munkáinak.)

Akt

Szoborcsoport az udvaron

Egy átfogó kiállítás műveiből, bizonyára meglepné a hazai szakmát.

De kettős identitása másként is megnyilvánul. Kezdetben Daraboshegyen nagynénje régi parasztházát alakította át galériává és műhellyé. Aki arra jár, rögtön észre kell vennie: itt egy olyan alkotó dolgozik, akinek munkái „kifolynak” a műteremből, az udvarra, sőt, az oda vezető utca elején is „jelzik”, itt egy szobrász van jelen. Nem csak a szobrászati tér, a közösségi tér is érdekli. Szenvedélyesen. Néhány éve Körmenten megszervezte a régi (megszűnt) Alpok-Adria

találkozó helyett a maga Alpok-Adria-Pannónia kiállítás-sorozatát. Újabb vállalkozása volt az I. Szombathelyi Faszobrász Szimpózium. Nem másutt, a csillagda udvarán. Kezdeményezésére Zalaegerszegen, az idén tavasszal megrendezték – a megyei önkormányzat támogatásával – a Művészeti Egyesületek I. Nemzetközi Konferenciáját. Az olasz, horvát, szlovén, osztrák és magyar művészek és intézményvezetők első alkalommal próbáltak közös platformra jutni – az ezer szállal összekapcsolódó Pannon térségben. Úgy gondolom, ennek a szervező munkának egyik csúcspontját jelentette a Bécsben, a Galerie Time-ban decemberben rendezett nagyszabású kiállítás, melyen 47 „pannon” művész vett részt. Köztük zalaegerszegi-zalai művészek, mint Nemes László, Ulric Leclerc Szelényi,

vagy a Vas megyében élő Vitrin-tag, Balogh István Péter. Mi lehetett más a cím, mint Europaischer Dialog – Európai Párbeszéd... Elisabeth Ledersberger-Lehoczky nagy nyeresége Nyugat-Dunántúl kulturális életének. S persze példa – a szlovéniai Muravidék multikulturális közegében alkotó Király Ferenchez hasonlóan –, hogy a személyiségekben élő (nemzeti) identitások nem csak egymást kizáró, egymást gazdagító entitások is lehetnek.

Szenvedés

A gyógyszereszekrényből (részlet)

Becsey Zsuzsa

Láncszemek

(Gulyás Tamás fotóiról)

„Amit emberek hoztak létre, azt az emberek mindig újra is alkothatták.”
(Walter Benjamin)

Előrebocsátok egy rövid kis történetet, ha úgy tetszik, vallomást, hogy ezáltal is személyesebbé tegyem a Gulyás Tamás fotóival való találkozást.

2007 októberében Tamás egy irodalmi (dokk.hu) honlapon keresett meg, nem volna-e kedvem lektorálni egy készülő kötetét. Két okból is felkeltette érdeklődésem, egyik, ki lehet ez a fiú, másik, miért éppen hozzám fordul egy ilyen kéréssel. Hogy ki lehet ez a fiú, aki műszaki-környezetvédelmi szakember és fotózik, hamarosan kiderült, biciklivel és egy hátizsákban mappával érkezett. (Különben Zalaegerszeg és Budapest között ingázik, egyik szülőhelye, másik a munkáé.) Ezen laza megjelenés láttán viszont egészen megkönnyebbültem. Beismerem, kissé tartottam attól, hogy egy öltönyös, szigorú úriemberrel lesz dolgom. S hogy miért éppen hozzám fordult, csupán sejteni vélem: szereteágazó alkotói múltam (képzőművészet, film, média) okán. Ma viszont mesék, versek írásával foglalkozom, ebben pedig, ilyen mód világra nyilván, éppen az első lépéseket teszem meg. Találkozásom fotóival tehát így indult. S ha már fotók, és ha már ketten dolgozunk, legyenek mellettük szövegek, versek is. Alkotói közegünk, arcunk valójában itt találkozott, s ötvöződött a munka során egybe. És ha már fotók-versek, tervezzük, szerkesszük is meg együtt! Így vállaltam el a könyv teljes tervezését, s született meg a *Láncszemek*, a munka folyamatában újabb és újabb kihívásokkal, izgalmakkal.

filmkockákkal álmodom.
iszom minden mozdulatot.
fények, hang, csönd, arcok.
mintha halkán beszélne. lassan forog.
egyre közelebb vagyok,
kimaradt sor -----
néha kiszáll az idő
távolodik,
nem kell levennem a zenét sem.
arcélén látatlan vezet,
a lent is már
fenn, testen múlt idő.
szép. végül nyitott ajtó bezár.
valóban csodában vagyok.

Lebontott falak, Buszra várva - Pécs / Gulyás T., Filmkockákkal álmodom – Becsey Zs.

Gulyás Tamás Láncszemei egy visszafogott, letisztult látásmódból körvonalazódnak, az alkotó mintha a dolgok egy-egy múlt, s egyben örökkévaló pillanatát rögzítené. Ez az eszköz (toll) egyik oldalon a fényképezőgép (szimbolikus, nem közvetlen Astruc-i „kamera töltőtoll” értelmezésben), tárgyának szubjektumával a fotóval, szomszédságában pedig mindjárt a valódi tollszem, a toll maga, mely tárgyának szubjektuma nem más, mint a fotók tükörszerű leképezéséből előtűnő szöveg, írás. Mindez nem egészen a filmes avantgárd elbeszélői módon megjelenítve, és mégis. Akár még innen is, ahogy szinte Truffaut mondaná: „szeretném, ha a filmet tátott szájjal néznék”. Igen (lefordítva), a néző-olvasó itt is kép és szöveg viszonyában akarva-akaratlan a könyv lapjaihoz van szegezve, mely szükségszerűen a

hagyományos fotó albumokhoz képest koncentráltabb figyelmet igényel. A nézőnek kissé meg kell dolgozni a befogadásért, ha valóban szeretne valamilyen szinten azonosulni. A könyv szerkezetében a kép-vers-szövegvezetés részei egy időutazással megvalósított, nem egészen hagyományos elbeszélői vonulatnak. S hogy nem filmről van szó, anyagszerűségében már csak nüansnyi különbség. „Nincsenek művek, csak szerzők vannak” – na ezen a „provokatív” francia szerzői elmélet vonalon (bármennyire is magaménak vallom), azért visszafognám magam. Mindent talán mégse... Gulyás Láncszemei: tartózkodóak, egyszerűek, dísztelenek. Mértéktartó színei a fekete-fehérből nyitnak kék és barnába, a hideg-meleg finom árnyalataiba, majd tárulkoznak ki egészen. A fotók az elhasznátltság, magatehetetlenség megidézésével a sorsszerű kivetettségben sem hivalkodóak, inkább visszafogott, mértéktartó távolságtartással sejtetnek. Például: málladozó bérház lebontott falai, az utcára kidobott, pusztulásra szánt tévével, dívánnyal, múlandóságával együtt is egy örökkévaló pillanatot idéz meg.

nem érzük el

hittük hogy lesz nekünk egy hely
ahová feszélyezetlen leülhetünk
kibonthatjuk a szendvicseket esernyőt
amibe majd összegyűjtjük a cseppeket
arcaink maradék fénysugarából
hogy eltehessük másnapra
de aztán csak jöttek a felhők
a nap égetett
mígnem összemosta
maradék emlékezetünket

Tengerparti részlet - Szopol, Bulgária / Gulyás T., Nem érzük el/ Becsey Zs.

Tamás arca tehát két, egymás távolságában is összenyugvó pont egyensúlya között talál kifejezésre, munkáiban kép és szöveg szervesen kapcsolódik egymáshoz. Utóbbi a vers és információ között mintegy folyamatos ívben kalauzolja a nézőt egy kitapintható világ misztikumába, legyen az egy impresszióból fogant jelenés, vagy időtlenségbe foglalt zárvány.

Néhány fotó a ready-made kontextusában szemlélve, például talált tárgyak, mint az imént idézett utcán landolt elhasznált tévékészülék vagy fotel is, megidézi azt az összefüggést, ahol a tárgy kiszakad eredeti használati környezetéből, más, többlet jelentéstartalommal telítődve. Majd reprodukálva a motívumokat ismét, mindig kicsit hozzáadva az alapgondolathoz, így tartalma fluktuálódik, formálódik, megtartva a hordozó eredeti jellegét, aspektusát.

Távolabb a fotók egy erotikus-transzcendens világba engednek, ahol a női test és a környezet egy tárgyiasságon túli elvontságban jelenik meg.

(Testünk homok)

Homokba fúrom (arcom), nem akarom látni éjszaka. Szemedben Hold súlya hullámok, lüktet már amikor hozzám sem ér. Lassan homokba zihál leheletem, hát ívén (nyelv) csigáz. Libabőr, egyszerre lágy és kemény, finom erős (ujjak) és a homok. (Köröm) alig érintve húz vonalat, egy-egy nagyobb hullám időnként kezemen áthalad. (Falaimon) tompa ütés sora lépcsőzik, váratlan lendület. Biztos kezeid közt ki-be mozdul (csípő), ütemes, folyamatos ájulás. Utolsó nyomok: egymásba ernyedve (testünk is homok).

Zsilipkapu - Zalaegerszeg, Gébárti-tó / Gulyás T., Testünk homok / Becsey Zs.

Egy másik ponton, kifejező, szinte szuggesztív gyermeki tekintet bír sajátos erővel.

A hosszú út ... (részlet)

Állok a töltésen.
Gyerekek alig térdnyi folyóvízben pancsolnak.
Lábszárunk combig fekete, kigatya s trikónyi helyen fehér.
Arcuk, karuk is fekete.
Van köztük meztelen, van ki bugyiban.
Labdájuk nincs, köveket hajigálnak be vízközépre,
s figyelik kié loccsan nagyobbra.
Lányok is vannak, némelyiken melltartó is,
vagy csak trikó.
Pokrócuk nincs. Szüleik sincsenek, ruháikat
valamelyik bokorban hagyták.

pirosvirág kékvirág lilavirág
fonj hajamba szivárvány pántlikát
égek szemem feketehajam lobogjon
hogy szeretőm soha-soha el ne hagyjon

ha mégis úgy erdön-mezőn kóborlok
szenteltvízzel égből szálló esővel mosdok
amire lépek mind változzék át sziklává kővé
szeretőm boldogsága immár sose lehessen másé

Továbbmegyek. Erdőn túl illatos fák,
behunyor szemem, úgy szippantom be.
Sehol ember. Süt a nap, odébb már felhők.
Lépteim gyorsabbra szedem, még
nagyon hosszú út áll előttem.

Fiú - Eger / Gulyás T., A hosszú út / Becsey Zs.

Tamás különös érzékenységgel reflektál egy elhagyatott kapualj vagy egy öreg arc látványára, ezt a benyomást sajátos képösszemosással emeli át egy érzékfeletti dimenzióba, meglepően expresszív előadásban, ahol az ember szinte tárgyyszerűen simul környezetébe, maga is annak szerves részévé válik. Ugyanitt, egy hármás képfeldolgozásban sajátos átlényegüléssel teremt meg a képek közegét, az összhangot egy kinyíló kapu múltat idéző hangulata teremt meg, melyen túl megelevenednek a titkok. Egy érzékeny, szavakkal nehezen megfogható, azonban vizualitásában könnyedén megjeleníthető belső világba enged pillantani, a félig nyitottság pedig sejtet. Nem mutat meg egészen. A kopott, egykori díszeit már csak felidéző nyitott kapu, azon túl az eleven udvar, kert, lombok, élővilág, múlt és jelen, élet és halál, fiatalság, remény, újjászületés, valamint az idő, öregség, mind elmúlást idéznek. Pontosan érezhető, átélhető ez a kettősség.

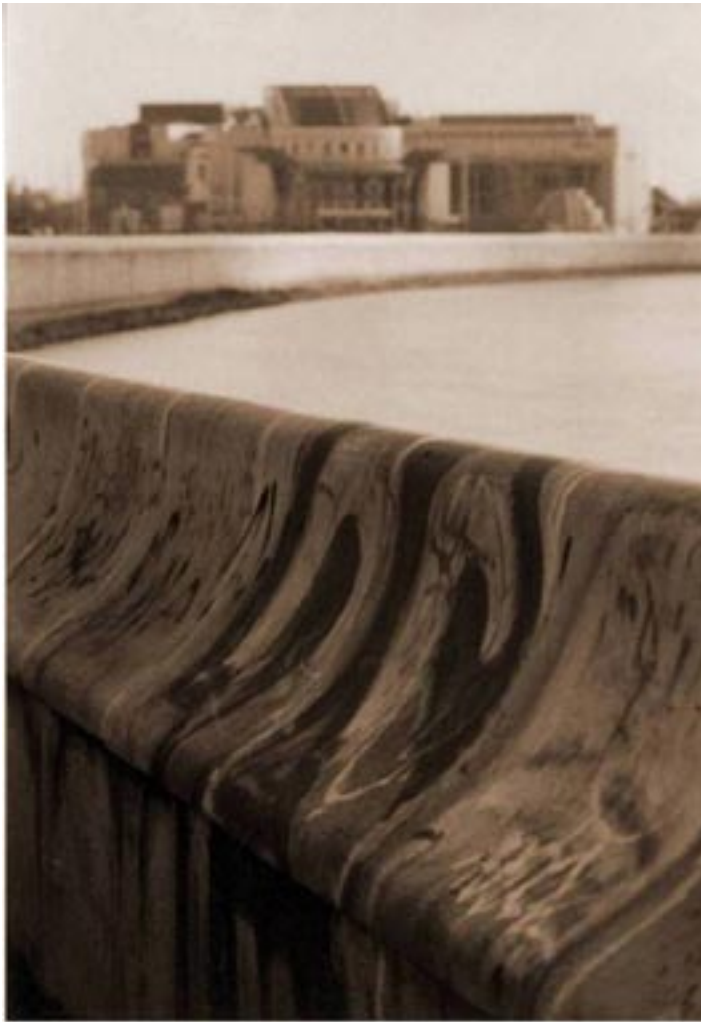
Az ide kapcsolódó, kissé impresszív, álomszerű elhomályosított képen a fehér folt valahol a küszöbön a szem fókuszpontjában felerősödik, s szinte túlvilági fénybe vezet a csend, némaságba. Ahogyan a fekete sziluettnben az apa körvonalazódik a kislánnyal, úgy idomul az időtlen külső térhez az ember is.

harangfény

haján mint titokmosolyú angyalé
fehértollpihék pihennek
koronát tart fejek fölé
láthatatlan becézésnek
kicsinyei cipőcskéit simogatva húzza
láncát egyensúlyozva --

Lány portréja- Eger/ Gulyás T., Harangfény /Becsey Zs.

Nemzeti és MÜPA képe - Budapest /Gulyás T. , Becsey Zs.

Ha pusztán néhány szóban összegezném Gulyás Tamás Láncszemeit:

Hiány, elkoptatott múlt, emlékezés,
remény,
keretből kicsúszott idő.

(becsey zsuzsa)

2008. július 7. Budapest - Zalaegerszeg

test és folyó
emelkedő ívben hajló hát
korlát
sima tapintás csúszik bőr
alatt feszül izom
ruharedők bújnak meg íz
felszínén hullámfodor
mederben feszül fény
formák közt egyensúly
zár

Melega Miklós

Magyar és szlovén dokumentumok a Muravidék történetéhez¹

Egy kétnyelvű történelmi szöveggyűjtemény elkészítésének története²

A „Források a Muravidék történetéhez” című kötet nem egy szokványos szöveggyűjtemény. A témaválasztás földrajzi és időbeli kiterjedése, a kötet műfaja, kétnyelvűsége, és a felvonultatott népes szerzői gárda sem átlagos. A *témaválasztás* egy egészen speciális múltú térség történetére esett, amely eredetileg a történelmi Magyarországhoz tartozott, két külön megyéhez, és nem alkotott egy közigazgatási egységet, napjainkban pedig Szlovénia részeként egy önálló régiót képez, Prekmurje néven. A kiválasztott terület földrajzi kiterjedése nem túl nagy, ezzel szemben a kiadvány által *átfogott időintervallum* igen széles, több mint egy évezredet ölel fel, 871-től 1921-ig. A *szerzői gárda* szokatlanul magas létszáma alapvetően két okkal magyarázható. Egyrészt abból adódik, hogy a területre vonatkozó dokumentumok több hazai és külföldi közgyűjtemény őrzetében maradtak fenn, s azok feltárását minden partnerintézmény saját munkatársai bevonásával végezte el. Másik oldalról az egyes történelmi korszakok, illetve az iratanyagok bősége is megkövetelte, hogy sok szakember dolgozzon a források összegyűjtésén és a bevezető tanulmányok megírásán, mindenki a saját szakterületének, korszakának megfelelő feladatot végezve. A dokumentumok kiválogatásában és a bevezetők megírásában alapvetően három partnerintézmény – a Zala Megyei Levéltár, a Vas Megyei Levéltár és a Muraszombati Területi Múzeum – 13 dolgozója vett részt. A kötet szerkesztési, fordítási, lektorálási, tördelési, illusztrálási és mutatózási munkálatait is figyelembe véve összességében 7 intézmény (az előbbieken kívül a Savaria Múzeum, a Maribori Területi Levéltár, a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Maribori Egyetem) 23 munkatársa

1 *Források a Muravidék történetéhez. Szöveggyűjtemény. 1. köt., 871–1849., 2. köt. 1850–1921. (Szerk. Mayer László, Molnár András) / Viri za zgodovino Prekmurja. Zbirka dokumentov. 1. zvezek, 871–1849., 2. zvezek, 1850–1921. (Ured. Mayer László, Molnár András) Szombathely–Zalaegerszeg, 2008. 408, 376 p.*

2 *Elhangzott a könyv szombathelyi bemutatóján, 2008. november 19-én a Vas Megyei Levéltárban.*

dolgozott együtt az ötlet megszületésétől a megvalósulásig vezető 6 éves időtartam alatt. Végeredményként egy *sajátos műfajú kiadvány* született. A kötetek terjedelmi és tartalmi szempontból többet nyújtanak annál, mintsem hogy pusztán egy szokványos, iskolai oktatásban segédanyagként használható olvasókönyvnek, szemelvény-gyűjteménynek tekintsük, ugyanakkor nem is alapvetően tudományos kutatóknak szánt, klasszikus levéltári forrásközlő munkáról van szó. A forrásgyűjtemény e két kategória között félúton helyezkedik el. A kötetek további különlegessége a *kétnyelvűségben* rejlik. A kiadvány ötletgazdája úgy ítélte meg, hogy nem lenne szerencsés két különböző nyelvű könyv kiadása, egymástól elválasztott terjesztése, mert ez a megoldás a szerzők szándékával ellentétesen azt eredményezte volna, hogy a kötetek külön életet kezdenek élni, és a szlovén anyanyelvű olvasókhöz nem jut el a magyar, a magyarokhoz pedig a szlovén nyelvű változat. A forrásokat ezért a két nyelvnek megfelelően két hasábra tördelve, párhuzamosan helyeztük el. Ez a megoldás biztosítja leginkább a szövegek azonnali összevethetőségét, a nyelvtanulásban való hasznosíthatóságát, egyúttal szimbolizálja, mintegy vizuálisan is megjeleníti a közösen átélt történelmi múlt elválaszthatatlanságát, és az eltérő nyelvet beszélő, de a térségben évszázadok óta együtt élő népek szoros összetartozását.

A forrásgyűjtemény létrehozásának előzményei a Vas Megyei Levéltár és Zala Megyei Levéltár, illetve a szlovén partnerintézmények munkatársai között évtizedek óta fennálló, szoros szakmai kapcsolatokban és termékeny együttműködésben gyökereznek. A külföldi partnerekkel közösen megrendezett tudományos konferenciák, kiállítások, és az 1991 óta működő nemzetközi levéltári kutatótábor sikere nyomán érlelődött meg az elhatározás, hogy a szlovén és magyar szakemberek – a kialakult kapcsolatokra alapozva – *közös munkával* tárják fel a *közös múltat*. Szlovéniában és Magyarországon már korábban is napvilágot látott néhány, a térség történelmével foglalkozó forrásközlés, tanulmány vagy önálló kötet, azonban *valamennyi korszakot átfogó mű* még nem született. Ennek nyomán hiánypótló szándékból vetődött fel, hogy a levéltárakban őrzött dokumentumok gazdag választékából a terület történetéhez kapcsolódó fontosabb, értékesebb, többségében még publikálatlan, sokszor a kutatók előtt is ismeretlen forrásokat egy szöveggyűjtemény tegye közzé.

A *forrásgyűjtemény ötlete* Molnár Andrástól, a Zala Megyei Levéltár igazgatójától származott, aki 2002-ben a kötet előzetes tématervét kidolgozta. A terv megszületését 2003-ban követték az első gyakorlati lépések. A zalai és vasi kollégák szakmai tanácskozást tartottak, *munkacsoportokat* hoztak létre, és rögzítették az egymásra épülő elemekből álló, több éves végrehajtási program ütemtervét. A szisztematikus adatgyűjtő munka még ebben az évben megkezdődött. Első lépéseként megtörtént a teljes körű, mintegy 150 települést érintő

település-névjegyzék összeállítása (a történeti névváltozatok figyelembe vételével), az érintett terület pontos földrajzi körülhatárolása érdekében. Ezután a *szakirodalom feltárása* és az eddig megjelent *forrásközlések* felkutatása következett. Év végéig a két megyei levéltár széleskörű *forrásfeltárást* hajtott végre gyűjteményében, aminek eredményeként elkészült a kiválasztott fondok, illetve források jegyzéke. A bőséges kínálatból a szerkesztők 2004-ben válogatták ki a közlésre szánt dokumentumokat, és ekkor rögzültek a könyv belső *szerkezeti, időrendi arányai* is. A *források kiválasztásakor* a szerkesztők igyekeztek területi (zalai és vasi források), tematikai (történelem, gazdaság, néprajz, statisztika) és lehetőség szerint időrendi alapon is betartani az arányosság elvét, bár az egyenlőtlen forrásadottságok miatt ez utóbbi szempontot lehetett a legkevésbé következetesen érvényesíteni. A forrásközlési, forrásleírási és szövegátírási szabályok megállapítása, egyeztetése után került sor a forrásszövegek nyelvtanilag egységes, az archaikus írásmódot elvető, modernizált változatának számítógépre vitelére, majd minden egyes forrás elé egy rövid, *bevezető tanulmány* megírására. Ezek a bevezetők egyrésztől lényeges háttér-információkat tartalmaznak a forrás keletkezésének körülményeiről, megkönnyítve annak értelmezését, és egyúttal Magyarország köztörténetének vázlatát is megadják. A szövegértés megkönnyítése érdekében a forrásokat *magyarázó lábjegyzetek* is kísérik, olyan fogalmak, kifejezések előfordulása esetén, amelyek napjainkban már nem ismertek, vagy nehezen értelmezhetők. Ezek a bevezetők és lábjegyzetek nem a gyakorlott kutatók és történészek, hanem az érdeklődő szélesebb nagyközönség számára íródtak. Különösen az elsődleges *célközönség, az iskolás korosztály* számára elengedhetetlenek e történeti áttekintések, a források hatékony tanórai feldolgozásához. A kiadványt ugyanis - amint azt a 2002-ben meghatározott munkacím: *„Muravidék történelmi olvasókönyve - Kétnyelvű helytörténeti szöveggyűjtemény”* is hűen tükrözi - az eredeti elképzelések szerint elsősorban egy általános- és középiskolai oktatásban segédanyagként használható olvasókönyvnek szántuk. Ahogy azonban gyűlt a közlésre érdemesnek tartott iratanyag, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a vállalkozás kinövi az olvasókönyv terjedelmi és műfaji kereteit. A kiadványnak többre kellett vállalkoznia annál, hogy egyszerűen csak néhány szemelvényt sorakoztasson fel illusztratív jelleggel. A forráskiadvány műfaja által biztosított keretek között – az alap kutatások számára szükséges dokumentumok közzétételével – a folyamatban levő tudományos kutatások számára is új impulzusokat kívánt adni. E törekvésnek megfelelően *módosult* menet közben az *eredeti koncepció és a munkacím*, a bővebb tartalmat jobban visszaadó *„Források a Muravidék történetéhez”* címre. Ezzel párhuzamosan a terjedelem is jelentősen megnövekedett, így az eredetileg egy kötetesre (30 ívre, 480 oldalra) tervezett olvasókönyv helyett *három önálló kötet kiadását határoztuk el*, amelynek most kézbe adott

első két kötete együttesen eléri a 49 ívet és a 784 oldalt. A *kézirat elkészítésében* zalai részről Bilkei Irén, Foki Ibolya, Kapiller Imre és Molnár András, Vas megyéből Benczik Gyula, Mayer László, Melega Miklós, Mukicsné Kozár Mária és Söptei Imre, Szlovéniából Andrej Hozjan, Franz Kuzmič, Jasmina Litrop és Gordana Šoevegeš Lipovšek vett részt. A szerkesztés Mayer László és Molnár András közös munkája. A sok szerző tollából született kézirat egységesítése, összegyűrése, és a lehetőség szerint egységes szemléletű és színvonalú feldolgozás és megközelítés biztosítása nagy nehézségekkel járó feladat volt.

A könyv magyar nyelvű kéziratának első változatát 2005-ben megkapták a *szlovén felek, szakmai véleményezés*, illetve kiegészítés céljából. A magyar és szlovén szakemberek között zajló megbeszélések során természetesen kényes, esetenként a *nemzeti érzékenységet sértő témákat* is érinteni kellett. Ennek folyamán a partnerek nem az egyszerűbb utat, a problémák megkerülését választották, hanem a konstruktív együttműködést. A vitás kérdések tisztázása, a másik fél véleményének megismerése érdekében több egyeztető fordulót kellett tartani, mert bizonyos eseményeket, folyamatokat, fogalmakat a két ország történészei eltérő módon ítélnék meg. Ebben a munkában a levéltárosoknak nagy segítségére volt Metka Fujs, a Muraszombati Területi Múzeum igazgatója, valamint Göncz László történész és Mukicsné Kozár Mária néprajzkutató. Megnyugtató volt tapasztalni, hogy a nézetkülönbségeket sikerült *történettudományi szakmai diskurzusként kezelni*, és a vita nem terelődött nemzeti, illetve politikai síkra. Az első visszajelzések alapján úgy tűnik, hogy a körültekintő szakmai egyeztetés meghozta gyümölcsét, s a nagyjából magyar történészek tollából született kötetek szemlélete és tartalma elfogadható a szlovén olvasók számára is. Az első kötet bevezetője – a „vend”, „tót”, „bömhéc” népnevek és néhány földrajzi név eredetének, használatának, jelentéstartalmi változásának tisztázása révén – máris kivívta több szlovén és magyar szakember elismerését.

A szakmai egyeztetések és a szlovén partnerek által pótlólagosan javasolt források szövegének átadása után következett a *fordítás időigényes feladata*, ami az egyik legnehezebb és leghosszadalmasabb munkafázisnak bizonyult. Nagy szakmai kihívás volt az archaikus magyar szövegeket mai szlovén nyelvre átültetni. A feladat nehézségét tovább növelte, hogy korabeli vend nyelvjárásban íródott szövegeket is át kellett írni a mai szlovén helyesírás szabályainak megfelelően. Ezenkívül *két lépcsős fordításokra* is szükség volt, latin szövegek magyarra, majd szlovénre ültetése alkalmával. A latin nyelvű források magyar átiratát Bilkei Irénnek köszönhetjük, a 227 dokumentumot felsorakoztató magyar szöveg szakszerű, szlovén nyelvű fordítását pedig Berden Magda ljubljana-i tolmács végezte el 2006 végére. A végső szövegváltozat kiformalása többszöri egyeztetést, anyanyelvi lektorálást, a terminológiai fogalmak pontosítását, a szöveg folyamatos csiszolását igényelte. A szükséges javításokat és a végleges gondozását, a szerkesztőkkel együttműködve a könyv lektora, Göncz

László, valamint Mukicsné Kozár Mária vállalta. A magyar és a szlovén nyelv, a történettudományi terminológia, valamint a régió sajátos történetének kiváló ismerőiként mindketten felbecsülhetetlen jelentőségű segítséget nyújtottak a kiadvány elkészítéséhez.

2007-ben zajlott az *illusztrációk* kiválasztása, a kötet használatát megkönnyítő kényelvű *földrajzinév-mutató* összeállítása, valamint a kifejezetten ehhez a kötethez készített *tematikus térképek* rajzolása. Az illusztrációk egyrészt a partnerintézmények gyűjteményeiből, másrészt Vida István lendvai magángyűjtőtől és Zóka Gyula zalaegerszegi fotográfustól származnak, míg a térképek Nagy Béla kartográfus munkái. Tárgy- és szemlélynévmutató elhelyezésére terjedelmi okok miatt nem nyílt lehetőség, ennek elmaradásáért azonban bőségesen kárpótolhat mindenkit a *kötet CD-n megjelent változata*, amely lehetővé teszi a teljes szövegre való keresést. A kötet *arculata és borítója* Németh József (Vas Megyei Levéltár) keze nyomát viseli.

A szakmai munkával párhuzamosan az anyagi fedezet előteremtése is komoly szervezőkészséget igényelt. A szükséges pénzügyi forrásokat *többlepcsős finanszírozási rendszer*, folyamatos és sikeres pályázati tevékenység biztosította. Kezdetben a *Nemzeti Kulturális Alapprogram*, illetve *Alap* volt a projekt fő támogatója, majd *Zala Megye Közgyűlése* és *Vas Megye Közgyűlése* is felkarolta, és példa értékű következetességgel, hatékony-sággal támogatta az ügyet, nélkülözhetetlen segítséget nyújtva a fordítási és megjelentetési költségek finanszí-

rozásához. Külön köszönet illeti *Kovács Ferencet*, *Vas Megye Közgyűlésének elnökét* a CD-változat kiadásának biztosításáért.

A kötetben közzétett források korábban feltáratlan és publikálatlan adatokkal és részletekkel gazdagítják a térség történetéről szűkösen rendelkezésre álló ismeretanyagot, a *régió történetét kutatók számára* fontos forrásbázist szolgáltatva, további kutatásokat inspirálva. A kiadók díjmentesen eljuttatják a köteteket, illetve CD-ket az összes muravidéki iskolába, sőt a tágabb környék minden fontos közgyűjteményébe, tudományos kutatóbázisára, így a közölt dokumentumok közismertté válhatnak, bekerülhetnek a tudományos vérkeringésbe. A szerzők reményei szerint a *térségbeli iskolákban* a pedagógusok eredményesen tudják majd alkalmazni a kiadványt történelemórákon, a helytörténeti oktatás keretében. Talán nem alaptalan várakozás, hogy az alap- és középfokú oktatás mellett a *felsőfokú képzésben* részt vevő történész, néprajz szakos hallgatók és leendő tanárok is haszonnal forgathatják majd a kötetet. A történelmi események, vitás kérdések objektív megközelítésére tett kísérlet révén a kiadvány eredményesen szolgálhatja a nemzetek közötti *történelmi megbékélés ügyét* is.

A két kötet közreadásával a munka 2/3 része valósult meg, az 1921-től napjainkig terjedő időszak eseményeit források segítségével megidéző 3. kötet elkészítésére a szlovén partnerintézmények vállalkoztak.

Elisabeth Ledersberger-Lehoczky grafikája

Paksy Zoltán

A Muraköz és a Muravidék megszállása 1919-ben

Az első világháború befejeződése Zala megyében is bomlást és zűrzavart hozott magával. A legtöbb gondot a frontról hazaszökött vagy leszerelt katonák garázdálkodása okozta. A háborús szenvedések sokakat bosszúra sarkalltak, elsősorban a felelősnek tartott államhatalom helyi képviselőivel szemben. A legtöbb helyen azért támadták meg a falusi jegyzőket, mert a háború idején kiutalt hadisegélyek igazságtalan elosztásával vádolták őket. Ez különösen a vármegye nemzetiségek lakta vidékén következett be, ahol sok településen kényszerültek elmenekülni a jegyzők.

Ez idő alatt Zala vármegye közgyűlése 1918. november 12-én összeült és Thassy Gábor tiszti főorvos indítványára „egyhangú lelkesedéssel” kimondta, hogy csatlakozik a Károlyi Mihály vezette Nemzeti Tanácshoz, támogatja kormányát és „bizalommal viseltetik iránta”.³ Ezenkívül a közgyűlés csupán egyetlen kérdésrel foglalkozott, a Muraköz és Muravidék térségében kialakult helyzettel, ahol Kolbenschlag Béla alispán⁴ beszámolója szerint „rablóbandák és zendülők” ellen a helyi és a zalaegerszegi nemzetőrök felvették a harcot, s igyekeznek a rendet és a közbiztonságot megővni. Ugyancsak közölte az alispán, hogy ez ügyből kifolyólag „a varasdi főispánnal, alispánnal és rendőrkapitánnyal a baráti jó viszony fenntartása érdekében érintkezésbe lépett és azt a jövőben is fenntartani kívánja”.

Zala vármegye közgyűlése a következő ülést 1918. december 13-án tartotta meg, ahol a vármegye főispánja, Bosnyák Géza a magyar kormány politikájával szemben meglévő egyet nem értése miatt lemondott tisztéről. Ettől kezdve a megyét Kolbenschlag alispán irányította, aki ekkor részletes jelentést tett a vármegye nemzetiségi területein történt eseményekről. A jelentésből láthatóvá válnak azok az események, amelyek Zala megye muraközi és muravidéki területein az 1918. október végét követő egy hónapban történtek, s jól kivehető a magyar hatóságok reakciója és szemlélete. Zala vármegye alispánja tehát a következő jelentést adta ki 1918. december 13-án:⁵

3 „A Horvátországban fellépett jugoszláv áramlat
3 Zala Megyei Levéltár (ZML) Zala Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1918. november 12.

4 Kolbenschlag Béla 1907 és 1917 között Zala vármegye főjegyzője, 1917-től 1922. március 2-ig a vármegye alispánja, majd december 19-ig a vármegye főispánja volt.

5 ZML Vegyes egyedi iratok gyűjteménye, 4440-4442. szám.

ezen eszméknek a muraközi horvátokat is meg akarta nyerni. Ezen törekvést már régebben figyelemmel kísértem és a muraközi 2 főszozolgabíró a legéberebb figyelemre és örködésre utasítottam.

A helyszínen, különösen az évek hosszú során Horvátországban tartózkodó Szeiverth Sándor ezredes, volt varasdi lakostól arról értesültem, hogy több mint egy éve lehetett aggasztó tüneteket észlelni a horvátok körében. A szerb propaganda Horvátországban mindinkább erősödött a magyarság rovására és az utóbbi időben már annyira fajult ez az állapot, hogy a Varasdon tartózkodó magyarok, mivel életüket és vagyonukat látták veszélyeztetve, kénytelenek voltak Magyarországra menekülni.

A menekültektől a Horvátországban támadt teljes anarchiáról és az ún. zöld kádernek [a monarchia hadseregéből elszökött és az erdőben bujkáló horvát katonákat nevezték zöld kádereknek – P. Z.] a horvátországi fosztogatásairól és gyújtogatásairól szereztem értesítést.

Az ún. zöld káder, Szeiverth Sándor ezredes közlése szerint mintegy 50.000 emberből állott és célja volt a Muraközbe és Magyarországra betörni, a Mura hidat felrobbantani, és a Muraközt megszállni. Szeiverth Sándor ezredes már olyan híreket is közölt velem, hogy a varasdi ulánusok azt beszélték, hogy egy hét alatt Csáktornyan lesznek.

Ilyen körülmények között a harctéren fokozatosan fejlődő események, valamint a belpolitikai viszonyok miatt sürgős szükségnek tartottam a Dráva vonal megerősítését. Ennélfogva a múlt hó 24-én [1918. október 24-én] megkerestem a nagykanizsai 20. honvéd pót század parancsnokságát, hogy a Muraközben kezdett izgatások megakadályozására és az ezen izgatásokból bekövetkező államellenes magatartások és rendbontások megakadályozására egy zászlóalj karhatalmat rendeljen ki. Majd a főispán úr Öméltósága távbeszélőn érintkezésbe lépett a honvédelemügyi miniszter úrral, aki többszöri sürgetésünkre 26-án azt közölte, hogy elrendelte a Dráva vonal megerősítését. A honvédelemügyi miniszter úr rendeletére a nagykanizsai 20. honvéd pót századból 2 századnyi karhatalom és a szombathelyi 11. huszárezredtől egy gépfegyveres szakasz rendeltetett ki, amelyből 1 századot Csáktornyára, 1 századot pedig Perlakra kértem vezényelni. Intézkedésemre ezekhez csatlakoztak a 38. hadosztálynak a Muraközben a rekvirálásoknál segédkező osztagai, amely karhatalom megfigyelő különítményeket és őrségeket felállítva várta az eseményeket. [...]

Többszöri és állandó sürgetésemre rendeltetett is ki néhány századnyi karhatalom úgy, hogy a múlt hó 30-án, amikor a Muraközből hazautaztam, 860 főnyi karhatalom állott a Dráva vonal védelmére, azonban a múlt hó 31-én és a folyó hó 1-én Budapesten lefolyt események hatása alatt a kirendelt katonaság legnagyobb része önkényesen eltávozott és [az] ezek pótlására kirendelt katonaság is megérkezése után a legnagyobb részben a helyét elhagyta.

Az események teljességéhez tartozik annak fel-
említése is, hogy október hó utolsó napjaiban Csáktornyan
a járásból magamhoz hívtam a községi elöljáróságoknak
általam személyesen ismert tagjait és minden kényszer
nélküli, fesztelen beszélgetés keretében kérdeztem tőlük,
hogy az elkövetkező események során hűek kívánnak-e
maradni a magyar államhoz, avagy Horvátországhoz
kívánnak csatlakozni? Őszinte örömmel és megnyugvás-
sal hallgattam, amint a jelenlévők mindnyájan önként és
minden befolyás nélkül becsületszavukra azt jelentették
ki, hogy bármi történjék, és bárhogyan alakuljanak az
események, hűek fognak maradni a magyar államhoz
és a magyar állam eszméjéhez. Hasonló hazafiúi lelkes
magatartást a perlaki járásban már kevésbé tapasztaltam,
és a lakosságon bizonyos idegenkedést észleltem, de a
magyar állam elleni ellenséges magatartásnak nem volt
semmi nyoma és jelenleg sincs.

A budapesti események és a hadseregben beál-
lott rend- és fegyelembomlás vármegye szerte éreztették
hatásukat. Megindult a rablás és fosztogatás, a tömegek
zavargása, s ezen folyamat általános oka: a harctérről
visszatért katonaság féltelenkedése. Az első rendbontási
hírek a muraközi és az ezekkel határos járásokból érke-
tek, s az ott a horvát „zeleni káder” betörése ellen és a
határvédelemre tett előzetes intézkedéseimet a vármegye
belsejében mutatkozó rendzavarások, rablások, foszto-
gatások megakadályozására és a rend helyreállítására is
ki kellett terjesztenem.

[...] Az első hírek hatása alatt tett intézkedé-
seim dacára november 1-jén Csáktornyáról, Perlakról,
Nagykanizsáról érkeznek jelentések a járásban észlelhető
nyugtalanodásokról. A legveszélyesebbnek látszó pont
Légrad volt e napon, ahol tartanunk lehetett a horvát
„zöld káder”-nek nevezett rablóbanda betörésétől.

A lakosságot megfélemlítette a mintegy 800
főnyi „zöld káder”-beli katonának Kaproncára való betö-
résének a híre, s minden pillanatban attól tartottak, hogy
a fosztogatók Légrad felé veszik útjukat. A helyzet fenye-
gető voltát még inkább növelték azok a jelentések, amik
Perlakról érkeztek a karhatalomnak kirendelt katonaság
szökéséről, s az a körülmény, hogy újabb karhatalmat
nem kaphattunk.

Ezek hatása alatt Légradon november 2-án
elrendelte a főszolgabíró a kiűrtést olyképp, hogy a
lakosságnak azt a részét, amely nem érezte magát biz-
tonságban, távozásra szólította fel.

November 2-ára, bár nem Légradon, hanem
Perlakon a helyzet fel is borult. A csőcselék egyesülten
a hazatérő katonasággal Murakirály–Perlak állomáson a
vasútállomás jelző tábláit letépte, Perlakon pedig – hon-
nan már előző nap a karhatalomnak kirendelt katonaság
megszökött – üzleteket tört fel, azokat teljesen kifosztot-
ta, kirabolta, s a zavargó tömegnek mi sem állta útját.
Míg Perlakon a viszonyok teljes felborulással fenyegettek
a mi lakosságunk részéről, azon igyekeztem, hogy hatá-

rainkat garanciális úton megvédhessük és így nagyobb
erővel és biztonsággal állhassuk útját a belülről fenyegető
veszedelemnek.

E célból Csáktornyáról érintkezést teremtet-
tem meg Varasddal és sikerült Terbócz szolgabíró útján
megbeszélést folytatnom a varasdi rendőrkapitánnyal.
A megbeszélés ismét arról győzött meg, hogy horvát
hivatalos oldalról határaink teljes biztonságban vannak, e
részben nincs mitől tartanunk. A következő nap igazolta
is ezen feltevést.

Ez a következő nap – november 3-ika – egyike
volt a legizgalmasabb napoknak. Az előző napi beszél-
getés hatása alatt a belső rend helyreállítására fordított-
tam teljes figyelmemet, s ezen munka közben jelenti a
csáktornyai főszolgabíró, hogy Varasd irányából több
százra menő felfegyverzett tömeg közeledik Csáktornya
felé. Csáktornyan magában levő pár főnyi csendőrség és
katonaság, a Dráva hídnál lévő maroknyi őrség távolról
sem voltak elegendők arra, hogy ellenállásra még csak
gondolni is lehessen. Így a főispán úrral egyetértőleg, bár
fájdalmasan érintett, elhatároztam Csáktornya kiűrtését
és átengedését a betörni készülő tömegnek. S amíg az
ez irányú intézkedések megtétték, a varasdi rendőrka-
pitány horvát reguláris katonasággal ezt a fosztogatni,
rabolni indult csőcseléket szétverte, a veszélyt elhárította
s meggyőzött bennünket arról, hogy horvát hivatalos
részről nemhogy tartanunk nem kell, hanem még segít-
ségre is számíthatunk rendzavaró bandák ellenében.

Míg a csáktornyai események megnyugtattak,
addig a vármegye többi részeiből annál nyugtalanítóbb
hírek érkeztek percről-percre. A katonaság otthagya
tiszteit, a zendülés pedig nőttön nőtt. Muracsányban,
Alsómihályfalván a tömeg fosztogat. Muraszerdahelyen
a tömeg kirabolja a főszolgabíró szekereit, mik annak
holmiját szállítják Alsólendva felé. Letenyén a csőcselék
üzleteket fosztogat, Alsólendván szintén felborult a rend,
a csőcselék zavarog. És ezekben a kritikus órákban, amik-
nek eseményei az idegeket megpattanásig feszítették,
hiába igyekszik a főispán úr segítséget szerezni, nem
kapunk sehonnan. A Budapesten megalakult Nemzeti
Tanács, az új Hadügyminisztérium kijelentették, hogy
az egész vonalon nincs egyetlen megbízható katonájuk,
segítsen magán a vármegye, ahogyan tud. [...]

Ebben a szorongatott helyzetben a főispán
úrral egyetértőleg – mint valamely önálló állam – saját
védelmi rendszer megteremtéséhez láttam hozzá, hogy a
tizenkettedik órában rendet teremthessünk, a zavargókat
megbüntethessük és a rablott holmikat jogos tulajdono-
saiknak visszajuttathassuk.

Ismét kezébe vette a vármegye a védelmének
intézését, s azokkal a primitív eszközökkel, amik ren-
delkezésünkre állottak és egy pár lelkes, a mai szomorú
idők bajait megértő s minden önfeláldozásra kész férfiú
segítségével sikerült gátat vetnünk a szennyes áradat
továterjedésének. Nem mulaszthatom el kiemelni ama

férfiakat, akik lehetővé tették azt, hogy vállalkozásunk sikert arasson. [...]

A csáktornyai járás majdnem összes községeiben, a perlaki járás java részében, az alsólendvai járás vendek lakta vidékein [a korabeli szóhasználatban a magyarországi szlovéneket vendeknek nevezték – P. Z.] és más járások egyik–másik magyar lakosságú községeiben a zavargások, rablások napirenden voltak, tisztviselők elmenekültek, több helyütt életveszedelemben voltak. Az anarchia tetőfokát érte el, a megye székhelye és Nagykanizsa megtelnek menekülőkkel, s a zavargások a közbiztonságot a legteljesebb felborulással fenyegették.

A helyzet annyira tarthatatlanná vált, hogy a főispán új kénytelen a belügyminiszter úr beleegyezését és felhatalmazását kérni ahhoz, hogy a statáriumot ott, ahol szükségesnek látja, kihirdethesse, és annak érvényt szerezzen.

November 6-án, míg én Alsólendván tartózkodtam, hogy onnan végezzem a rend helyreállításához szükséges intézkedéseket: a kapott felhatalmazás alapján főispán úr kihirdeti a statáriumot az alsólendvai, csáktornyai, letenyei, novai és perlaki járásokra és a statárium végrehajtásával a karhatalmi parancsnokokat bízta meg. Erre az elhatározásra a belső rend helyreállításán kívül a stájer határszélről fenyegető szlovén betörés is döntő befolyású volt.

Már november 3-án, 4-én Polstrau felől szlovén csőcselék fenyegetőleg lépett fel, Miksavárott lévő csendőreink menekülni kénytelenek. Ehhez hozzájárult a november 6-án Stridóvár felől bennünket ért támadás, melyet derék csendőreink tartóztattak fel egyik társuk, Varga őrmesternek élete árán.

Ugyancsak Belatinc, illetve Muraszombat irányából is szlovén betörési hírek érkeztek, s így gyökeres eszközökhöz kellett nyúlunk, amellyel a rend gyorsan és alaposan helyreállítható legyen.

A statárium kihirdetésével meg volt adva az az eszköz, amellyel a rendet helyreállíthattuk, csak hogy az eszköz felhasználásához kellő karhatalomra is volt szükségünk. Ezt a karhatalmat a már részben felállított nemzetőrség, elsősorban a zalaegerszegi szolgáltatta. Ehhez hozzájárult a Csáktornyan meglévő karhatalom, amely az ott szintén felállított – s a Szentilona felől november 4-én Csáktornyát ért támadás alkalmával a tűzkeresztségen is keresztül ment – nemzetőrséggel és egy kis számú, de annál használhatóbb matróz csapattal, időközben megszorodott. Ez a kisszámú, fegyelmezett matróz csapat már a statárium kihirdetését előző napon, november 5-én Alsódomboruban és Kotorban példás rendet teremtett és vasszigorral büntette meg a rabló és fosztogató tömeg főcinkosait.

Ilyformán a magunk erejéből mintegy 500-600 főre menő karhatalmat megteremtve, megkezdtem a tisztogatás nehéz és keserves munkáját, és pedig azokon a helyeken, ahol a rendzavarás a legerősebb, a rablás,

fosztogatás a legnagyobb mérvű volt. Az alsólendvai járás legveszélyeztetettebb vidékeire küldtem először Zombory alezredes által Sebestyén Jenő és dr. Hollós Ferenc főhadnagyok vezetése alatt rendelkezésemre bocsátott karhatalmi századot. Ehhez csatlakozott dr. Czigány János szolgabíró főhadnagy vezetésével egy karhatalmi különítmény. A kettő feladatává lett a vendek lakta Belatinc és vidéke, az alsólendvai járás nyugati részének gyors és alapos kitisztítása és a rend helyreállítása.

Az útban lévő falvakban a rendet helyreállították, a népet lecsendesítették, a rablott holmikát összegyűjtve jogos tulajdonosaiknak visszaadatták, és főként nem tévesztették el szem elől úgy a főispán úr, mint az én intencióimat, mely szerint a statárium minékünk nem *célunk* volt, hanem csak *eszköz*, s azt úgy is használták, vagyis csak oly mértékben, amennyiben ezt a rend helyreállítása, az emberi igazságosság s az elrettentő példaadás megkívánta.

Tapintatosan és humánusan bánva a félrevezetett néppel jutottak el Belatincra, ahol a rendet a Muraszombatról odaküldött karhatalom részben már helyreállította. Itt Sebestyén főhadnagy megalakította a nemzetőrséget, az elűzött csendőrséget visszahelyezte, s a népet megnyugtatta három napi út után visszatért, miután elérte célját teljesen, helyreállítván a rendet az alsólendvai járás eme részében.

Amilyen gyorsan és sikerrel járt a rend helyreállítása az alsólendvai járás ezen részeiben, annál nehezebben sikerült az a csáktornyai járásban, s az ezen járással szomszédos más járásbeli községekben. Nem csoda, a baj itt nagyon mélyre hatolhatott eszközeink elégtelensége miatt egyrészt, másrészt mert a fellángolt tüzet a frontról hazaszakadt csőcselékhez tartozó katonaság folyton szította. Ezen okokhoz a két határ közelsége is hozzájárult, valamint az a látszat, hogy a hatóság tehetetlen a rablókkal szemben.

Három irányban kellett volna fellépünk egyszerre, hogy a zavargásokat hirtelen elnyomjuk: Stridóvár, Muraszardahely és Drávavásárhely irányában. Stridóvár s általában a szlovén, illetve stájer határ felől nap nap után nyugtalanítottak bennünket. A miksavári őrház, Stridóvár környéki községek naponta zavargások, összetűzések színhelyei voltak, s oda – tekintve a terep nehézségeit – nagyobb erővel kellett behatolnunk, hogy rendet teremthessünk és a helyzetet gyökeresen szanáljuk.

Hasonló áll Drávavásárhelyről is. Ezért elsősorban a fő rablófészek: Muraszardahely és környékére irányítottam Csáktornyáról a karhatalmat. Két ízben is ki kellett szállanunk, hogy a rendet helyreállítsuk. Sok vagyronra menő rablott holmit sikerült jogos tulajdonosainak visszaadnunk, és példás büntetésekkel elrettentenünk a lakosságot a további rendzavarástól. Muraszardahely községe az okozott károk megtérítésére 1.000.000 koronáról szóló takarékbetéti könyvet is bocsátott rendelkezésemre, amely egyúttal biztosítékul is szolgál a jövőre

nézve, hogy hasonló rendbontások nem történnek meg. Muraszterdahely, Muraszentmárton, Vashegy, Zalaújvár, Belica, Muragárdony és Dékánfalva községekben ugyanazon két Csáktornyáról útnak eresztett különítmény állította helyre a rendet és büntette meg a zavargókat és fosztogatókat.

Stridóvár felé nagyon lassan haladt a rendcsinálás, mert tekintve a kis karhatalmat, ami rendelkezésemre állott, s tekintve a határvédelmet és vasútvonal biztosítását, nagyobb karhatalmi különítményt nem küldhettem ki, az a kis különítmény pedig a terep nehézségei miatt nehezen haladhatott előre. Sőt, időközben a Stridóvár környéki rendcsinálást fel kellett függesztenem a drávavásárhelyi események miatt.

Drávavásárhely községe kezdettől fogva – mondjuk így – egyike volt legfélelmetesebb helyeinknek. Lakossága megfertőzöttve egyrészt a hazatérő rendbontó katonaság által, másrészt a Horvátországból odaáramló csőcselék népség által, kihasználva határszéli helyzetét már november 3-án állandóan molesztálja drávai hírdőrségünket. Ez a magatartása annyira fenyegetővé vált, hogy más mód hiányában kénytelenek voltunk az őrséget bevonni, hogy életveszedelemnek ne tegyük ki őket.

A napirenden lévő zavargások annyira fejlődtek, hogy a vasútvonal biztonságát is veszélyeztetik s tartanunk kellett attól, hogy az ott összegyűlt csőcselék komoly támadásba megy át. Ez a feltevés annál is inkább fenyegetőbbé vált, mert nagyszámú felfegyverzett katonára csoportosult össze, akik gépfegyverrel felszerelve komoly támadásra, illetve megtámadtatás esetén komoly ellenállásra készültek el, s valóssággal táborszerűleg rendelkeztek be.

Ily formán ezt az állandó tűzfészket, amely magatartásával az egész vidéket, de legkivált a vasútvonal biztonságát veszélyeztette, ki kellett tisztogatnom. Annál is inkább, mert kivált a vasútvonal biztonsága visszatérő katonáink zavartalan hazaszállítása szempontjából országos horderejű, s különben is ezt az állandó tűzfészket a közbiztonság érdekében is ártalmatlanná kellett tennem. Mielőtt azonban ezt megtettem volna, felszólítottam a községet, hogy önként szolgáltassa ki a fegyvereket és a felbujtókat, és állítsa helyre a rendet. Felhívásom haszталannak bizonyult. Ebben a kényszerhelyzetben Szij alezredes, karhatalmi parancsnokot és a magyar vidékek védelmére felállított nemzetőrség parancsnokát, Bartha László százados földbirtokost felkértem, hogy most már halogatás nélkül cselekedjenek.

A Szij alezredes karhatalmi kirendeltségéből, Bartha százados Alsólendva vidéki nemzetőreiből és Sebestyén főhadnagy zalaegerszegi nemzetőreiből, s a 20-as honvédtiszti tanfolyam ideküldött szakaszából összeállított 410 főből álló csapat november 12-én reggel fél hét órákor körül fogva a falut, félórai küzdelem után, azt megadásra kényszerítették. A küzdelem komoly voltát jellemzi az a tény, hogy a templom tornyában fel-

állított gépfegyver tüzeiben jutottak el derék csendőreink és nemzetőreink a faluba, ahol a rendet még aznap a csapat egy része helyreállította. Mert a csapat másik részének Drávavásárhelyről Drávacsányba kellett mennie, ahol szintén rendet teremtettek. Itt a községbe magukat befészkelte rablók egy része kitört és ezekkel kint a mezőn valósságos csatározás folyt le, amelyben a fosztogatók részéről mintegy 25-en estek el. Sajnos ez az összeütkezés a mi részünkről is áldozatot igényelt, s a 20-as honvéd gyalogezred tisztképző tanfolyamának két bátor ifja áldozata lett a rablók tüzelésének.

Az előbb részletezett drávavásárhelyi eset alkalmából a főcinkosok egy részének sikerült a reggeli szürkületben elszökniük és a horvátországi Varasdra menekülniük. Ezek hazudozásaikkal félrevezették az ottani hivatalos köröket, azt állítván, hogy a magyarok nemzetiségi okokból a muraközi falvakat felégetik és a horvát nyelvű magyar lakosságot legyilkolják. Az így félrevezetett horvát hatóságok nagyobb számú haderőt küldöttek Csáktornya ellen, amely haderőnek az lett volna a feladata, hogy támadólag lépjen fel ellenünk, ha a menekült rablók állítása igaznak bizonyulna. Szerencsére a horvát hatóságok idején belátva a szökevények állításának valótlanságát, a támadástól elállottak és parlamenterek útján érintkezésbe léptek velünk információkat kérvén a muraközi eseményekről. A nyert információ teljesen megnyugtatta a horvát hivatalos köröket, s így ez a fenyegető támadás – melyet kellő erő hiányában nem verhetünk volna vissza – elmaradt.

A statárium segítségével való rendcsinálás eme alapos munkáját egyedül a perlaki járásban nem lehetett egyidejűleg kellő karhatalom hiányában tovább folytatnunk. Ennek dacára egy részében kisebb karhatalmi kirendeltségek teremtették meg a rendet, más részében pedig a lakosság a statárium hírére megszünt zavarogni, úgyhogy mire karhatalom rendelkezésemre állott, már a nagyobb rendzavarások elsimultak. [...]"

A terület konszolidálása azonban nem jelentette a magyar fennhatóság megmaradását. A megalakulóban lévő délszláv királyság kormánya hivatalosan is a megszállás kiterjesztése mellett foglalt állást. Ennek eredményeként 1918. december 24-én a Drávát reguláris csapatok – ahogy parancsnokuk nevezte a „jugoszláv nemzeti hadsereg” alakulatai – lépték át, és ellenállás nélkül vonultak be Csáktornyára, majd 25-én Alsólendvára, sőt egyes egységek tovább nyomulva átkeltek a Murán és 28-án elfoglalták Muraszombatot is.⁶ Hasonló szituáció alakult ki tehát itt is, mint az ország más határterületein. December 29-én Kolbenschlag alispán utasítására Csáktornyára utazott tárgyalni Nagykanizsa város főjegyzője, Krátky István és Darvas József őrnagy. A kiküldöttek azt akarták megtudni a megszálló jugoszláv csapatok parancsnokai-

6 Göncz László: *Sajátos események a Mura mentén 1919-ben. In: A Mura mente és a trianoni békeszerződés. (Lendvai füzetek 17.) Lendva, 2000. 33-34. p.*

tól, Kvaternik ezredestől és Perko alezredestől, hogy mi a megszállás jogalapja, és milyen területre terjed ki.⁷ A sajtó beszámolója szerint a jugoszláv főtisztek azzal indokolták az előrenyomulást, hogy a rendet akarják fenntartani és a magyar csapatok támadásait kívánják megtorolni. Az előrenyomulásra válaszként a magyar fél 1919. január első napjaiban ellentámadást indított és Alsólendváról és Muraszombatból kiszorították az ott állomásozó kisszámú katonaságot.

Az események hatására Kolbenschlag alispán február 10-ére össze hívta Zala vármegye közgyűlését, ahol rendkívüli bejelentést szándékozott tenni. A megye egész területén felkelést akart meghirdetni, egészen pontosan a régi magyar vármegyékben szokásos nemesi felkelés mintájára kívánta a fegyverforgató férfiakat hadba szólítani.⁸ Ezt a tervét azonban a belügyminiszter február 5-én rendeletben megghiúsította, mivel a kormány bízott a tárgyalásos megegyezésben, ezért a felkelés kihirdetését és a közgyűlés megtartását megtiltotta. A további fejleményeket ismét a magyarországi belpolitika eseményei határozták meg, az 1919. március 21-én kikiáltott Tanácsköztársaság ugyanis új helyzet elé állította Zala megye vezetőit is. Az ország egész területén megalakultak a direktóriumok, a Vörös Hadsereg pedig támadást indított a tiszántúli és a felvidéki fronton. Zala megye határterületén azonban a status quo ebben az időszakban nem változott. A párizsi békekonferencia eközben, 1919. július 9-én elfogadta a jugoszláv igények jelentős részét, és a határvonalat a Mura és Rába folyók közötti határon jelölte ki. Ennek eredményeként a Tanácsköztársaság bukása után, 1919 augusztusában, kihasználva a zűrzavaros körülményeket, a jugoszláv hadsereg vegyes alakulatai megszállták a Muravidéket. A Zala vármegyei katonai parancsnokság ekkor ismét parlamentert küldött a jugoszlávokhoz Kovács Andor százados személyében. Perko alezredes a kérdésre, hogy mi a megszállás oka, a következő választ adta: „Okkupációt hajtanak végre, amelyet a versaillesi tárgyalások eredményeként az antant államok legfőbb haditanácsa rendelt el”.⁹ Az okkupált területek határát a Rédicss–Göntérháza–Kerkaszentmiklós és a felső Kerka patak vonalán a stájer határig jelölte ki.

Zala megye a Tanácsköztársaság utáni első közgyűlését 1919. szeptember 9-én tartotta meg, ahol a jelenlévő képviselők a történetek miatt kérelmet intéztek az antant Magyarországon tárgyaló képviselőjéhez, Sir George Clerchez, hogy „Zala vármegyének a jugoszlávok által megszállva tartott részeiről, a Muraközről és Vendvidékről a megszálló csapatok elvonulása után nemzetközi csapatok ellenőrzése mellett sürgős népszavazás tartassék, nevezett területek részének hovatartozásának eldöntése végett.” Ezt a kérésüket, mint „a Dunántúl egyik

gazdaságilag is legfontosabb szerepet betöltő vármegye közönségének” nevében hozta meg a közgyűlés.¹⁰

A kérdés eldöntését befolyásolandó a vármegye összeállított egy terjedelmes dokumentumot, amely az „Emlékirat Muraköznek” címet viselte és mintegy száz oldalon keresztül mutatta be a régió történetét és sorolta azokat az érveket, amelyek a vármegye szerint bizonyítják a terület Magyarországhoz tartozását.¹¹ Az iratot a vármegye eljuttatta a kormányhoz, amely továbbította azt a béketárgyalásokra.

Közben 1919. novemberében ismét a fegyvereké lett a szó. November 29-én hajnalban ugyanis egy magyar katonai század váratlanul előrenyomult és betört Alsólendvára. A lövöldözés hatására fegyvert fogtak a helyi lakosok is és az álmukból ébredő jugoszláv katonákat kiűzték a településről. Utóbbiak azonban a várostól nem messze rendezték soraikat, s közben erősítést is kaptak, sőt akciójukat nehéztüzérség is támogatta.¹² Ellentámadást indítottak, amely eredményesnek bizonyult, s a nap végére a magyar katonai alakulatot visszaszorították. Az ütközetben magyar oldalról öt személy vesztette életét, köztük három helyi gazda. A jugoszláv katonaság több személyt, főként a község előkelőbb polgárai közül, letartóztatott és túszul elhurcolt, ők csak hónapok múlva nyerték vissza szabadságukat.

A vármegyei közgyűlés 1920. február 9-i ülésén ismét foglalkozott a kérdéssel, ahol hivatalosan „tiltakozott a Muraköznek, valamint a belatinci járásnak és az alsólendvai járás megszállott részének az ország testéből való erőszakos elszakítása ellen. Abban a biztos tudatban, hogy az ezen megszállott területeken lakó magyar, horvát és vend anyanyelvű, a magyar állameszméhez ragaszkodó hazafias lakosság ezen elcsatolás ellen szintén tiltakozik, de mivel nincs módjában a megszállás miatt megnyilatkozni, hogy erre neki módot adhassunk, kérjük a népszavazásnak a kiküldendő olasz, angol, francia megbízottak és magyarországi megbízottak részvételével leendő elrendelését, annál inkább is, mert értesítéseink szerint a megszálló hadsereg a megszállás alatt álló községek lakóit erőszakos fenyegetésekkel arra kényszeríti, hogy a jugoszláv államhoz való csatlakozás érdekében nyilatkozatokat írjanak alá.”¹³ A feliratot a vármegye eljuttatta valamennyi magyar közjogi méltóságnak, valamint gróf Apponyi Alberthez, a Párizsban tárgyaló magyar delegáció vezetőjéhez. Emellett a vármegye „a megszállott területek visszaszerzésére irányuló propaganda és a megszállás nyomán felmerülő egyéb segélyakciók” fedezésére rendkívüli, önkéntesen történő adófizetésre szólította fel a vármegye

10 ZML Zala Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1919. szeptember 9.

11 Zsiga Tibor: *Muravidéktől Trianonig*. Lendva, 1996. 97-98. p.

12 Zsiga Tibor i. m. 81. p.

13 ZML Zala Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1920. február 9.

7 Zalai Közlöny 1918. december 30.

8 Békássy Jenő: *Zala vármegye feltámadása Trianon után*. Budapest, 1930. 14-15. p.

9 Zalai Közlöny 1919. augusztus 13.

lakóit, amely az adófizetők 1917. évi állami adójának 25 százalékos mértékéig terjedt ki. Ebből az összegből kívánták segíteni a letartóztatott és internált személyek családját, illetve elérni a kiszabadításukat.

A közgyűlés a döntések indoklásakor ismét történeti érvek sokaságát hozta fel a terület magyar mivoltának bizonyítására, majd a határozatot erős pátosszal így fejezte be: „Nem akarunk legendát költeni fájdalominkból, csak honfiúi elkeseredésünk szavai tódulnak önkéntelenül ajkainkra és [...] a legkomolyabb elhatározással, nyíltan, minden következménnyel és eshetőséggel számolva hangoztatjuk, s egyúttal ünnepélyesen meg is fogadjuk és mindennapi imádságunkba foglaljuk, hogy hazánk területi integritásáról le nem mondunk, annak semmiféle megcsönkítésébe bele nem egyezünk és bele nem nyugszunk, önrendelkezési jogunktól magunkat megfosztani nem engedjük és megváltoztathatatlanok semmit el nem ismerünk soha, soha, sohasem.”

A vármegye vezetésének még egyszer lehetősége nyílt a területi változásokról kifejtene a véleményét. A magyar külügyminisztérium 1921. február 9-én tartott ülésén Zala megye alispánja felhatalmazást kapott arra, hogy bizottságot állítson össze és további szakmai anyagokat készítsen a Muraköz és a Muravidék Magyarországhoz tartozásának bizonyítására, a határnak a Dráva folyó mentén való kijelölését kérve. Az anyag összeállításában több hatóság és tudományos intézmény is részt vett, tartalmát az alispán úgy foglalta össze, hogy abban „nem csak az ezeréves történelmi múlt és igazságunk, nemcsak az ezer éven át fennállott összekötő magasabb kapcsok, nemcsak az érzelmeink után igazodó hazafiúi törekvésünk, hanem a reálpolitikai szempontok és a békeszerződés szerint elszakításra ítélt lakosság biológijája és eminens vitális érdeke és az általános emberi szempontok, és az emberi eszme megvalósításához fűződő érdekek is azt követelik, hogy a Dráva vonal legyen az ország határa”.¹⁴ 1921-ben határkiigazító bizottság járta be a határterületeket, amely előtt megjelent Zala vármegye tisztkara is, ekkor Kolbenschlág alispán vezetésével átnyújtották ezt a terjedelmes anyagot. A bizottság vezetője, David Cree angol alezredes azonban, mivel arra felhatalmazása nem volt, a kérést elutasította.¹⁵

Zala vármegye vezetése tartotta magát elhatározásához, az elkövetkező években is folytatta a propagandát a területi revízió érdekében, a határváltozásokat pedig ideiglenes helyzetnek tekintette. Ezért például, bár a békerendezés eredményeként Alsólendva a határon túlra került, a határváltozások ideiglenességének hangsúlyozására a vármegye meghagyta a járás eredeti elnevezését. A zalai csonka alsólendvai járás székhelye 1925-ig

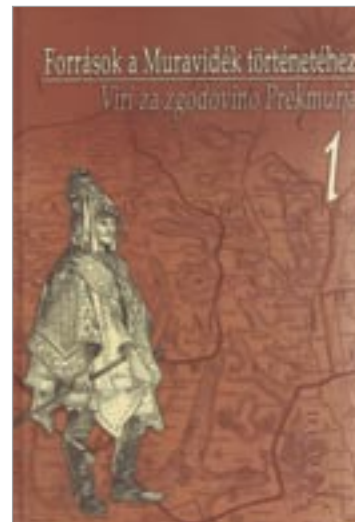
14 ZML Zala Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1921. május 9.

15 Zsiga Tibor i. m. 99. p.

Zalabaksán volt, ettől kezdve a szomszédos novai járástól elcsatolt lenti körjegyzőséggel bővülve, Lenti székhellyel funkcionált, de továbbra is alsólendvai járás néven.

Kiss Gábor

Együtt a történelemben (Források a Muravidék történetéhez Szöveggyűjtemény 1-2.¹⁶)

Különleges könyvet vehet kezébe a Muravidék története iránt érdeklődő olvasó, ha a címben szereplő forrásgyűjtemény után nyúl – ehhez a művelethez mindkét kezére szüksége lesz, mert tekintélyes, kétkötetes, keménytablás, együttesen több mint 780 oldal terjedelmű kézikönyvről van szó, mely a Muravidék történetének több mint ezer esztendejét öleli fel, a 871-től 1921-ig terjedő időszakban. A terület, melyhez e dokumentumok kapcsolódnak, ma Szlovénia részét képezi: bár nem megszokott a szakirodalomban, hogy az ország és a nemzet történetét tárgyaló történeti mű egy másik országban, két nyelven (bilingvis kiadásban) jelenjen meg, a Muravidék esetében azonban ez nem okoz nagy meglepetést. Az első kötet bevezetőjében, melyet Molnár András készített, alapos elemzést kaphat az érdeklődő olvasó arról, hogyan is jött létre ez a korábban sose volt tájegység, mely eredetileg Zala megye alsólendvai, Vas megye muraszombati és

16 Források a Muravidék történetéhez. Szöveggyűjtemény. 1. köt., 871–1849., 2. köt. 1850–1921. (Szerk. Mayer László, Molnár András) / Viri za zgodovino Prekmurja. Zbirka dokumentov. 1. zvezek, 871–1849., 2. zvezek, 1850–1921. (Ured. Mayer László, Molnár András) Szombathely–Zalaegerszeg, 2008. 408, 376 p.

szentgotthárdi járásából alakult ki, először csak a szóhasználatban, s aztán az I. világháborút követő területi-politikai változásoknak megfelelően a gyakorlatban is. Különleges vidék ez, a mai Szlovénián belül is, hiszen a X. századtól egészen a XX. század első feléig a Magyar Királyság részét képezte, területén három őslakos nép él együtt azóta is: a szlovén, a magyar és a német. A két utóbbinak mindig szoros kapcsolata volt anyanemzetével – a Mura bal partján élő szlovének azonban nagyon sokáig magukra hagyatva, bár nemzetiségükben nem háborgatva éltek, s csak lassan, elsősorban papjaik által találtak kapcsolatot az Ausztria területén, Stájerországban és Karintiában élő nemzettestvéreikkel. Még 1920 után sem volt önálló államuk, hiszen a megalakuló Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (a későbbi Jugoszlávia) kebelezte be területüket, amelyet az 1940-es évek elején egy rövid időre vissza is csatoltak Magyarországhoz. Az 1990-es évek Balkán-háborúinak kezdetén Szlovénia katonai erővel kivívta függetlenségét, és immár önálló államként tudta elhelyezni magát az európai népek közösségében. Egy ország azonban csak akkor lesz a miénk, ha megismerjük a múltját, tisztában vagyunk történetével, hagyományaival, szokásaival. A szlovének esetében ez nem olyan egyszerű, hiszen – mint említettük – korábban más államok területét képezte hazájuk földje; a források az adott ország nyelvén vagy latinul íródtak, melyet a honi kutatók, diákok, érdeklődő olvasók számára nemcsak hozzáférhetővé, de értelmezhetővé is kell tenni. Itt találjuk meg e most elkészült forrásgyűjtemény igazi, semmivel sem pótolható jelentőségét: egyszerre két nép számára nyújtja történelmének dokumentumait, olyan módon előkészítve és elrendezve, hogy az mindenki számára a lehető legtöbbet nyújtsa, ismeretekben, történelmi tapasztalatokban egyaránt. A kronológiai elrendezés, mely illeszkedik az eseménytörténethez, igyekszik elhelyezni a forrásokat térben és időben; a szövegek feldolgozását, megértését viszont mindennél jobban segítik azok a bevezető magyarázatok, melyek a közzétett dokumentumrészletek elején találhatóak. Ha másból nem, de ezekből minden szlovén és magyar diák megértheti, nyomon követheti hazája, népe történetét. A közzétett dokumentumok magyar és szlovén nyelven, két hasámban, párhuzamosan olvashatók – így lehetőség nyílik a nyelvek kölcsönös gyakorlására is. A latin és német nyelvű forrásokat tudós levéltárosok fordították le; minden forrásközlés után kapunk még egy rövid irodalomjegyzéket is, melynek segítségével a témáról bővebben olvashatunk. Igazi különlegességeket is találhatunk több helyen: régi magyar nyelvű szövegeket a XVI. századtól kezdve¹⁷, illetve hasonló korú szlovén (vend nyelvjárású) iratokat: ez utóbbiak mellé a figyelmes szerkesztők a mai, irodalmi nyelvű szövegváltozatot is elhelyezték!¹⁸ A források kiválasztását az egyes szakterületek felelősei végezték el – jó

részük megjelent már nyomtatásban, de sokszor több évtizeddel ezelőtti, nehezen hozzáférhető kiadványokban, melyekhez egy átlagos olvasó ritkán juthat. A magyar történelemmel foglalkozók számára is sokat jelenthet viszont a különösen gazdag XVIII. századi válogatás, a nemesség és parasztság életének, mindennapjainak bemutatása, a protestánsok keservei vallásuk gyakorlásában, hitük megvallásában. Igen fontosak a dualizmus korának itt közzétett dokumentumai, melyek között számos újdonság található: nemcsak a polgárosodás számtalan példáját láthatjuk, hanem azt a folyamatot is, ahogy az együtt élő népek közé lassan éket ver a túlhajtott nemzeti érzés, elveszi a szlovénoktól településeik régi nevét, tagadja ekkor formálódó nemzeti identitásukat (a „vendiség” erőltetése majd a II. világháború idején válik tragikussá!). Ezzel együtt sem érezhető ki a forrásokból az a szikrázó feszültség, amely más nemzetiségek – pl. az erdélyi románok – esetében tetten érhető; szinte mellbevágó ezek után azokat az I. világháború végén keletkezett írásokat olvasni, amelyek a magyarokat rabszolgatartónak, ázsiai rablóknak titulálják. E források közzététele jól szemlélteti, hogy milyen a politika boszorkánykonyhája: az áhított cél, az úgynevezett délszláv népek egy államba terelése elsősorban a belgrádi katonai-politikai vezetés törekvéseit szolgálta. Ennek érdekében szították a Muravidéken is a nemzetiségi érzelmeket, majd pedig, kihasználva a Tanácsköztársaság által okozott nemzetközi riadalmat és a magyarok megosztottságát, el is foglalták a Mura és a Rába között húzódó vidéket. Hét évtizedes szembenállás, kölcsönös vádaskodások, megtorlások nyomán e két, Muravidéken élő nép, a magyar és a szlovén most mégis megbékélni látszik, és a tudósok, történészek, levéltárosok segítségével újra birtokba veszi közös hazáját – ennek egyszerű eredménye ez a most megjelent forrásgyűjtemény.

¹⁷ ld. például *Alsólendva mezőváros rendtartása és árszabása* (1558. szept. 29.) = I. 106–109. p. (32. dokumentum.)

¹⁸ pl. *A martyánci egyezség* (1643. január 1.) = I. 139–143. p. (49. dokumentum.)

Köpeczi Bócz Edit

Üldözött lelkészek a kommunista diktatúra éveiben

(Varga Imre plébános életútja) Részlet

A könyvsorozat – mely a fenti címet viseli – egyéni életutakon keresztül szeretné az olvasók elé tárni a letűnt korokat. Miként alakult a történelmi események sodrában Varga Imre plébános életútja, aki csodával határos módon többször megmenekült a halál torkából. Katonaként megjárta a Don-kanyart, a háború befejezése után orosz hadifogságba került, ahonnan élve hazatérhetett. Ekkor határozta el, hogy a papi hivatást választja.

Az 1956-os forradalom leverése után az ÁVH fogságát túlélte, de a verés nyomait még ma is viseli a testén. A könyv bemutatja az Állami Egyházügyi Hivatal helyi képviselőinek „működését”, akik sok keserűséget okoztak Varga Imrének is, papi pályafutása során. A hamarosan megjelenő könyv egy részletét adjuk itt közre.

Ismét szabadlábon

Az '56-os forradalomban vállalt szerepéért viselt fogságából kiszabadulva, hazatérése után nagy szeretettel fogadták a kisnyomai hívek. Senkinek sem kellett magyarázkodnia a faluban, mert mindenki tudta, min ment keresztül letartóztatása után. Sokan láthatták az árulkodó, brutális nyomokat a testén. Varga Imre nem tartotta titokban, hogy miként bántak vele a vallatói. Felkereste előljáróját, aki már értesült a történekről.

- Püspök atya, kérem, helyezzen át engem egy másik megyébe, mivel parancsba adták, hogy Vas megyét el kell hagynom.

– Nem helyezlek el! Miért helyeznélek!? Ott maradsz, ahol vagy!

Csodálkozva, meglepődött arccal nézett felettesére, nagyon örült a püspök válaszána. Úgy érezte, hogy a történekt ellenére, ezután is megbíznak benne. Ennek ellenére, nem akart hinni a fülének, ezért még egyszer megismételte kérését.

– Imre fiam, mondtam, hogy nem helyezlek el!

Jóleső érzés töltötte el, amikor a püspökétől elbúcsúzott.

*

Politikai nyomás hatására, az ígéret ellenére, hamarosan mégis áthelyezték 1957-ben Bagodra, egy Zala megyei községbe. Az ÁEH munkatársai azt hitték, itt majd sikerül a politikai átnevelése. Varga Imréről már mindent tudtak.

A Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága, Titkos Ügyek Csoportja részéről 0029/1957 számon, Kodela József egyházügyi megbízott jelentésében kongrua megvonására tett javaslatot. A listán azok a személyek szerepeltek, akik az „ellenforradalom ideje alatt” államellenes tevékenységet fejtettek ki. A hosszú névsort kézírással kiegészítették, ahol Varga Imre az első helyen szerepelt. A neve mellett vádként volt feltüntetve, hogy a Nemzeti Bizottság tagja volt.

Az előírt papi békegyűlések

Az MSZMP Politikai Bizottságának utasítására az egyházakban, a kommunista ideológia terjesztésére és népszerűsítésére „papi békemozgalmat” szerveztek. Az volt a cél és feladat, hogy a politikai előadásokon befolyásolják a lelkészek gondolkodását.

„A katolikus egyházon belül folytatott politikánkban fokozottabban kell támaszkodni az újjászervezett papi békebizottságokra. Ennek megfelelően tovább kell erősíteni a lojális papok mozgalmát, mivel e mozgalom jelentős hatást gyakorol az alsó papságon túl, a püspöki kar által létrehozott Opus Pacisra is” – olvasható az MSZMP K. B. 1957-ben hozott határozatában.

El akarták érni, hogy a papok ne vegyék komolyan hivatásukat, ne szolgálatnak tekintsék a munkájukat, hanem foglalkozásnak, melyet tessék-lássék módon is elvégezhetnek. Tilos volt a családok látogatása és a hitéletre buzdítás. Tilos volt a szülőket arra kérni, hogy gyermekeiket irassák be a hitoktatásra.

A kereszténység alapértékeit a hatalmi érdekek kiszolgálására akarták felhasználni. Azzal érveltek, hogy ők is ugyanazt hirdetik, mint az egyház. Éltették a Szovjetuniót, amit elvárták a papoktól is. Az egyházi vezetők a politika által előre elkészített hozzászólásokkal próbálták meggyőzni a résztvevő papságot arról, hogy a kommunista hatalom az egyházak támogatója. Akik nem mentek el a kötelezően előírt békegyűlésekre, a hatalom nyomására magukra vonták az egyházi vezetők fenyítését. Feketelistára kerültek, és büntetésben részesültek. Többeket még a papi szolgálatból is eltávolítottak. Az Állami Egyházügyi Hivatal jelentésben számolt be az MSZMP vezetésének a távolmaradókról, a vallási helyzetkép alakulásáról és a befolyás folyamatos csökkenéséről.

A 0073-4/1957 szám alatt az egyházak helyzetéről készült összefoglaló jelentésben a következőket olvashatjuk:

„A párt és a kormányunk politikai módszerében bekövetkezett nagy változás idézi elő a papság nehezebb helyzetét. Ehhez hozzájárul, hogy a tudományos világnézet fokozottabb, meggyőzőbb érvei kerülnek előtérbe. A papok azért panaszkodnak, hogy milyen nehézséget okoz a papság számára a rádió és sajtóban leadott ideológiai tudósítás. Az egyszerű emberek, a hívek szólják meg a papot, mivel rendszeresen kipellengérezik őket a sajtó-

ban. Egyes vezető elvtársak úgy foglalnak állást, hogy „támadni” mindig előnyösebb, főleg, ha ismerjük a terveiket, elgondolásait. Az egyházak nagyon körmönfont módzerekkel próbálkoznak, hogy a hitéletet a mai állapotokhoz viszonyítva fenntarthatassák. Erre nincs recept, mint egy beteg ember fejfájásához, mert a papok a helyi viszonyok felhasználására vannak utalva a szocialista országunk építése folytán.”

Varga Imre a fenyegetések ellenére sem járt békegyűlésekre. Személye az egyházon belül is hamarosan a figyelem központjába került.

Újabb támadás az ÁEH részéről

Alig pár napot töltött az új helyén Bagodban, amikor látogató érkezett a plébániára, Prazsák Mihály személyében, aki az ÁEH Vas megyei megbízottja volt. Nem baráti látogatásra érkezett, hanem az újonnan odahelyezett káplánra volt kíváncsi. Megérkezése után a plébánostól hangosan azt kérdezte:

– Hol van az a haramia?! Melyik a szobája?

Kopogás nélkül benyitott az ajtaján, és keményen támadni és szidni kezdte, melyre választ nem kapott. Amikor látta, hogy süket fülekre talál mondandója, agresszív módon hirtelen megkérdezte.

– Hisz maga a szeplőtelen fogantatás dogmájában?! Mit csinált maga Szombathelyen, az ellenforradalom idején?

– Ha maga hisz a hitvány eszméjében, én hiszek Istenben és a szeplőtelen fogantatás dogmájában. Vagy nem ezt akarta hallani?! – válaszolt Varga a betolakodónak nyugodtan.

– Nem verte ki azokat a forradalmi eszméket a fejből még most sem?! – kiabálta kérdőre vonó hangon a buzgó hivatalnok.

– Ami nem volt a fejemben, azt nem kell kiverni!

Majd keményen Prazsák Mihály szemébe nézve visszakérdezett.

– Ön szerint, kié a hatalom az országban?

– Kié, kié..., hát a párté, a rendőrségé – válaszolt kissé bizonytalanul, zavartan Prazsák.

– Akkor milyen joggal lépett be a szobámba, és von felelősségre?! Engem ők engedtek szabadon! Magának ez nem tetszik? Nyilatkozzon!

Azzal kinyitotta az ajtót és felszólította, hogy hagyja el a szobáját.

– Magát belefojtom a sárba! – hörögte dühében a kiutasított.

– Engem? Aki megjárta a háborút? Nehéz lesz!

A hivatalos látogató azonban mégis nagyon felkavarta.

A fenyegetésként elhangzott „sárba fojtást” persze nem szó szerint értette. Úgy gondolta, hogy olyan szolgálati beosztást rendel el számára, amit a káplán teljesíteni képtelen lesz, így előbb vagy utóbb, az egyházi vezetés majd felelősségre vonja.

Prazsák hamarosan beváltotta a fenyegetését!

A püspöktől új utasítás érkezett a bagodi plébániára. Hivatalosan kibővítették Varga Imre körzetét, elrendelték, hogy a jövőben, több községben kell ellátnia a hitoktatást, mint eddig. A kijelölt falvakat tömegközlekedési eszközzel megközelíteni nem lehetett, mivel még köves útjuk sem volt. A munka elvégzéséhez hetente közel háromszáz kilométert kellett volna gyalog megtenni. Ezt a munkát tisztességesen nem lehetett ellátni, ezért a megbízást visszautasította, amit megküldött a püspöki hivatalnak. Ezt követően a felháborodás és a felelősségre vonás nem maradt el az egyházi felettesek részéről. Úgy értékelték, hogy megtagadta a munkát, nem engedelmes, holott fogadalmat tett az engedelmisségre, amikor a papi hivatást választotta. Ráadásul azzal is megvádolták, hogy azért nem fogadja el az új megbízást, mert nem szereti a gyerekeket. Felháborodásukkal és megbotránkozásukkal teleharsogták az egész környéket.

– Milyen pap ez?!

Elkezdődött háta mögött a suttogás. Ilyen még nem fordult elő Vas megyében, de Zala megyében sem. Mindenhol hangoztatták a lejáratása érdekében. Telefonok özöne árasztotta el a hivatalokat, mindenki jelentett mindenkinek. Elrettentésként az egész egyházmegyében harsogták:

– Varga Imre visszaküldte a megbízását!!

A káplánt telefonon és személyesen is megkeresték felettesei, hogy azonnal vonja vissza írásos bejelentését, amelyben visszautasította a kibővített körzetet. De hiába fenyegették, semmit nem vont vissza. Egyházi felettesei féltek a hatóságok megtorlásától, így a végén könyörögni kezdtek, de döntését akkor sem változtatta meg. Nagyon jól tudta, hogy nem tudná ellátni a körzetén kívüli hitoktatást. Püspökével szembeszállt és bátran vállalta a véleményét.

– A jelenlegi szolgálati helyemen belül bárhol, bármennyi munkát elvégzek, ha kell, éjjel –nappal, azonban a plébánia körzetén kívül nem vállalom olyan munkát, amit fizikailag képtelen vagyok rendesen elvégezni.

Ezt a továbbiakban már nem túrték szó nélkül, hanem megfenyegették!

– Minden pap engedelmisséggel tartozik az egyház vezetőinek! Még Varga Imre is! Amennyiben valaki engedetlen, nem hajtja végre a püspök utasítását, nem tartozhat az egyház kötelékébe. Tehát gondolja meg, hogy utoljára mit válaszol!

A zsarolókat biztosak voltak abban, hogy sikerült csapdát állítani neki.

A fenyegetések után tudta, hogy a következő lépés már az lesz, hogy felmentik a hivatása alól, engedetlenség miatt. Ha elfogadja a megbízást, akkor szintén felelősségre fogják vonni, mivel nem tudja rendesen ellátni feladatát.

Az ÁVH börtönében meggyötört teste sokat fáj a verés és a kínzás után, de soha nem ment orvoshoz, végezte a rábízott munkát. A fenyegető kilátások hatására, gondolta, túl jár az eszükön. Felkereste körzeti orvosát, és meg-

mutatta az árulkodó nyomokat a testén. Elmondta, hogy olyan munkával akarják megbízni, amit fizikailag képtelen ellátni, mert nem tudja a hosszú utat gyalog megtenni. Az orvos elképedt, amikor meglátta a verések nyomait, és alapos vizsgálat után kiadott számára egy igazolást arról, hogy a „rossz egészségi állapota miatt képtelen naponta több kilométert gyalogolni”. Az orvosi igazolás egyértelműen bizonyította, hogy kíméletes életmódot kell folytatni egészségének megőrzése és javítása érdekében. Az egyházi vezetésnek megküldte az orvosi igazolást, majd nyomatékosan kihangsúlyozta, hogy *fizikailag* képtelen ellátni a számára kijelölt feladatot. A püspöknek el kellett fogadnia a küldött szakvéleményt, kifogást nem emelhetett a továbbiakban. Bagodi küldetése egy évig sem tartott. Praszák Mihály, amikor megkapta a jelentést, dühöngve ordított!

– No, jó! Majd a saját körzetében lássa el a feladatokat. Áthelyezzük Novára!

A falu gyönyörű környezetben fekszik. Magas dombhátú vidékét a Cserta és a Kerta patak fogja közre. A körötte elterülő, hatalmas erdőket több száz éves tölgy, bükk és fenyő gazdagítja. Mivel a talaj rossz vízgazdálkodású, a sok csapadék miatt gyakoriak a mocsaras, nádas rétek. A plébánia körzetéhez tartozó több települést csak úgy lehetett megközelíteni, ha átgyalogolt az erdőn keresztül.

A helyi plébánost előre felkészítették jövetelére, alaposan befeketítették nála, így nem csoda, ha nem tárt karokkal fogadta. Már volt káplánja, akivel nagyon jól együtt dolgozott, szerette és kedvelte az egész falu. Ennek ellenére az egyházi vezetés mégis áthelyezte, és helyére Varga Imrét küldte. Még az ünnepeket sem várták meg! Közvetlenül karácsony előtt történt mindez, mert olyan sürgősnek tartották, hogy Bagodról elkerüljön. A rosszakarók azt hitték, hogy úgy sem fogja jól érezni magát az új diszpozícióban. Praszák Mihály, az Állami Egyházügyi Hivatal megbízottja akaratan kívül tett jót vele. Nem tudta, hogy Nova községtől csak néhány kilométerre fekszik szülőfaluja, Zalatárnok. Az esperes, aki egyben a novai plébános volt, ismerte Varga Imrét és családját, de az utóbbi időben olyan sok rosszat hallott róla, hogy elhitte a rágalmat, mivel rég nem találkozott vele.

– Rosszakat hallottam rólad! – volt a fogadtatás. Bizalmatlansága és gyanakvása hamar feloldódott, amikor megtapasztalta káplánja tisztességét. Négy községben látta el a hitoktatást, de a lelki gondozásra is nagy hangsúlyt fektetett, rendszeresen látogatta a családokat. Nagyon jól érezte magát a faluban, sok rokona, ismerőse élt ott. Nagy szeretettel emlékezik vissza az itt eltöltött időszakra, munkájára, szolgálatára.

Egyik alkalommal a szomszédos Szilvágy községben lévő iskolába ment hittanórára. A faluban olajvezetéket fektettek le, ezért az utat felásták, és végig fúrták. Érkezése előtt sok eső esett, így az árkokat megtöltötte az esővíz.

A kiasott gödör felett az iskola bejáratát két vékony palló kötötte össze az úttal, csak ezen keresztül lehetett átmenni az árok felett. A gyerekek, akik az érkezését várták, alaposan megviccelték. A két palló között letakarták a rést gyepel, hogy ne látsszon, majd huncut módon az ablakból leleselkedtek. Amikor megérkezett a motorbiciklivel úgy látta, hogy elég széles a deszka ahhoz, hogy áthajtsa rajta. Meg is próbálta, de a kerék beleszorult a rés közé, ő pedig bele esett a vízzel teli árokba. Nem történt baja, de csuromvizes lett... a hittanóra mégsem maradt el.

A titkos jelentésekben hamarosan tudatták a politikai hatalommal, hogy az új kinevezés nem büntetés, hanem jutalom, mivel rendszeresen hazalátogat Zalatárnokra. Ezek után nem sokáig hagyták Nován! Félév elteltével az egyházi vezetés áthelyezte, ezúttal a papi békemozgalom titkára mellé, Zalaegerszegre.

Politikai hűségeskü

A politikai rendszer vezetői mindentől félték! Mindenáron biztosítani akarták hatalmi pozíciójukat, ezért az egyháztól is elvárták, hogy a kommunista rendszert támogassák. Csak egyféle politikai ideológia létezett, minden másfajta gondolkodást kizártak az ún. „demokráciából”. A marxista-leninista eszmékkel nem lehetett szembehelezkedni vagy bírálni. Az egyháznak feltétel nélkül támogatni kellett a diktatórikus pártpolitikát. A papokat folyamatosan arra kötelezték, hogy az általuk meghatározott ateista rendszer építésén dolgozzanak. A 18/1959 / IV. 6./ számú Korm. rendeletben előírták a kötelező eskütételt, az alábbi szöveggel.

„E s k ü o k m á n y

Én xy. hitoktató (lelkész) esküszöm, hogy a magyar néphez és a Magyar Népköztársasághoz hű leszek, annak törvényeit és törvényes rendelkezéseit, törvényerejű rendeleteit és szokásait megtartom.

A Magyar Népköztársaság megerősödését és a szocializmus építését erőmhöz mérten szolgálni fogom.”

Akik nem voltak hajlandók esküt tenni, elbocsátották. Varga Imre a fenti szöveggel egyáltalán nem értett egyet. Többször megkérdezte az illetékesektől:

– Az állam és egyház szétválasztása megtörtént, miért avatkozik a politikai rendszer továbbra is az egyházak életébe? Miért kell az egyház szolgálainak, az állam által előírt esküszöveget mondani?

Többször felszólították az eskütételre, azonban valamilyen ürüggyel mégis sikerült kibújni. Végül neki is döntenie kellett, hogy leteszi-e az esküt vagy sem? Sok választása nem volt, ha maradni akart! Két társával együtt hívták a helyi tanácsra, ahol mindhármuknak egyszerre kellett a szöveget mondani. Gondolta, azért sem fogja kimondani azt a szót, hogy „esküszöm”, hanem halkán elé tette a „nem” szócskát, ami a körülötte lévőknek fel sem tűnt.

Egry Tibor

Dombok ölelte sínpályák

A Déli Vasúttól Zaláig

A mai, piederstálról mindent letaszító, agyon médiatizált társadalmak idején a vasút is megkapja a magáét. Korszerűtlen, költséges, lassú, és ki tudja még hány pejoratív jelzővel súlyosbítva, szól a verdikt. A partikuláris üzleti érdek nagyravágyása szeretné, hogy a nagy tömegű szállításra legalkalmasabb és legkevésbé környezetszennyező közlekedési formát kiírják a történelemből.

Szent István vasutállomásának térképe, 1866.

Az országunkat évtizedekkel megelőző, mindent bebetonozó autópálya építők kárából kellene okulnunk, ahol, amit csak lehet, már visszaterelnek a sínre, sőt, Svájc a nemzetközi tranzit kamionokat Rola vonatra (Rollende Landstrasse – guruló országút) parancsolja, és köszöni szépen, de nem kér az autópályadíjakból, mert nincs az a bevétel, mely legalább részben ellensúlyozná a közúti áruszállítás környezetrombolásának kárait.

Magyarország a közlekedés és szállítás terén több évtizedes elmaradását behozni látszik, habár a vasúttal kapcsolatos kidolgozott, Széchenyi színvonalú koncepció még várat magára. Ebből fakadóan sok az ellentmondás. Kodály mester nem kevés éllel mondá, és nemcsak a klavírozó úri kisasszonyokról: „nem tudja a balkéz, mit csinál a jobb”. Közben a közlekedést és legfőképp vasutat álmódó és építő Széchenyi forog a sírjában.

Széchenyinek már életében is volt épp elég baja. Évek szívs és körültekintő munkájával kidolgozta a *Közlekedésről* szóló, százötven év múltán is hatásos munkáját. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc alatt közlekedési miniszterként tevékenykedett, de a romantikus fiskálissal, Kossuth-tal nem talált békességet, mert annak közlekedési elveit ad hocnak, csapongónak és színpadiasnak tartot-

ta. Summa summarum, Széchenyi a pénzügyminiszteri pizskálódásokat és pátoszos semmittevést megelégedte s lemondott.

Kossuth a közlekedés fejlesztését államköltségen, és nemesi közteherviseléssel kívánta megoldani. Az osztrák beékelődő-közvetítő kereskedelem kiváltását és a magyar áruk közvetlen világpiacra juttatását tekintette a legfontosabbnak. Az elgondolást – annak említése nélkül – Széchenyitől „kölcsönözte”. Fiume, a magyar tengeri kikötő fejlesztését, a gyors és olcsó megközelítést sürgette, máig híres jelszavával; "Tengerre, magyar!" Az oda vezető útra az általa legolcsóbbnak tartott megoldásként a Fiume és a Duna menti Vukovár közötti vasútvonal megépítésére gondolt, de azt tettekkkel nem serkentette. Az Alföld terményei kombinált, vízi és vasúti szállítással, jutottak volna Fiuméba. Kossuth elképzeléseit az 1847-48. évi országgyűlésen Széchenyi élesen bírálta, mert a tengerhez vezető vasútvonalat másként építette, és főleg üzemeltette volna. A történelem mindenben Széchenyit igazolta.

A Fővárost Fiumével a Balaton déli partja mentén összekötő vasút megépítésének terve már a szabadságharc előtti hazai vasútépítési koncepcióban szerepelt, melyben – mint már láthattuk – nagyjaink, a magyar reformpolitika vezetői, de főleg Széchenyi elgondolásai érvényesültek.

A vasút 206 évvel ezelőtti Trevithicknek köszönhető kezdetei sem voltak könnyűek. A már az idő tájt is nem ritkán bornírt és szerepéhes médiaguruk – akkoriban még firkász a nevük – arról cikkeztek, hogy a vonaton a robozásba az utasok beleőrülnek. Majd nyolcvan évre rá az autó is megkapta a magáét, amikor az egyik nyugat európai parlamentben képviselői indítványként beterjesztették, hogy

Kisfalud-Szent István vasutállomásának térképe, 1904.

az automobil előtt szolgálja fusson, kezében figyelmeztető zászlóval. E téves elképzeléssel a társadalmat kívánták óvni – ma már tudjuk – a fejlődéstől.

A magyarországi vasút kezdetének jeles napja 1846. július 16-a, amikor Pestről fényes ünnepséggel elindult a Pest és Buda mozdonyok vontatta négytengelyes személykocsiból álló vonat, hogy félúton találkozzon a Pannónia és Hungária, szintén felbokrétázott vontatmányával. A gőzösök 1873-ig külhonban készültek, de aztán a magyar

Zalaegerszeg vasutállomásának első térképe, 1898.

Gőzmotor szerelvény a keszthelyi állomáson, 1901.

Gyorsvonat a nagykanizsai fűtőház előtt, 1914

mozdonygyártás hamarosan a kontinens jelesei közé küzdötte magát. Magyarországon a mozdonygyártás idestova tizennyolc éve megszűnt. Vasutunk az óta mindössze tíz korszerű mozdonyt vásárolt. A tény önmagáért beszél.

Zalában az első vonal 147 évvel ezelőtt nyílt, és a Habsburg Birodalom - Magyar Királyság, később a monarchia legnagyobb és legjobb magánvasútnak, a Déli Vasútnak része volt. Az osztrák-magyar társaság 150. évfordulóját 2008-ban ünnepeljük, mert az első vonalat Magyarországon csak három évvel később nyitották (1861).

Míg a magánvasutak vonalválasztását és vezetését – általában – az ésszerűség és üzleti józanság diktálta, a később épült HÉV-ek (helyi érdekű vasút) már a helyi birtokosok, és a fejlesztésben fantáziát látók érdekeit, nem egyszer a forgalmi ésszerűséggel szemben kívánták kialakítani. A huzavona és politikai debatt sem volt idegen az előkészítéstől és a megnyitást követően, a józan megfontolás és gazdasági tervezés hiányából fakadóan hamar és nem ritkán szinte magától értetődő csőd oldotta meg és fel az anomáliát.

A Magyar Államvasút, a MÁV megalakulása is egy bányatársaság magánvasútja, az Északi (Pest Józsefváros-Losonc) panamázt követő befuccsolásának következménye.

Zalában „a vasút” évtizedekig a Pannóniát átszelő, Südbahn - Déli Vasút (továbbiakban SB/DV) két vonalának a megyére eső része maradt.

Az SB/DV magyar fővonala Buda Déli pályaudvarától, Székesfehérváron, a Balaton déli partját követve, Nagykanizsán, Zágrábon át az Adriára, a fő kikötőig, Fiuméig vezetett. A nagy vállalkozás része, hogy a Balaton déli partját, a Sió torkolatát és annak környékét is rendezték. A kiágazó vonalak HÉV, később MÁV kezelésben voltak. Fonyód állomás korabeli vágányhálózati rajzán jól megfigyelhető a vágányfonódás. A két vasút vágányait külön színnel jelezték. A Déli Vasút csak megállót épített – egy feketén jelzett fővágány – míg a HÉV nemcsak pályaudvart, hanem vízházast, egyvágányos, kétállásos mozdonyszínt (közismerten fűtőház) is. A HÉV vágányhálózatát a térképen vörössel jelezték.

A zalai domboságot nagyjából észak-déli irányban átszelő DV vonal Soprontól (Ödenburg) - Szombathely (Steinmanager) – Zalaszentiván állomásokon át vezetett, és Nagykanizsa pályaudvarba csatlakozott, majd onnan az „alvégen” az Adriára vezető vonalból kiágazva, Baracson át Pakrácig folytatódott. Ez volt Zala első vasútja. A vonal egy része ma is az eredeti nyomvonalon üzemel, és néhány szép felvételi épületet is meghagytak.

A másik – MÁV-HÉV – észak-déli vezetésű vonal a Balatonszentgyörgyről, Sármelléken – Apátin - Szentlászlón, Zala Szt. Grót (Groth)-ra vezetett. A vonal Szentgrót-Sármellék közötti szakaszát az 1970-es években bezárták és elbontották. Déli szakasza Sármellékig a közeli – akkor még – katonai repülőtér hadi szállítási miatt üzemelt.

A vonal Zala-Szentgrót felett csatlakozott a kelet-nyugat vezetésű, Kis-Cell (Celldömölk) – Csáktornya vonalra (1890. október, 19.). A zalaszentgróti, szakaszának sem nevezhető, északi bekötésén második éve szünetel a forgalom.

A nyugat-kelet irányú vasutak, viszonylag későn, csak a XIX. század utolsó, a XX. első éveiben nyíltak. Igaz, akkor kitört a vasútépítési láz, és nincs év, amikor ne avattak volna újabb szakaszt. A dolog még így is kissé megkésett, mivel 1891-1894 között nagy Magyarországon majd száz, addig magánvasútként, HÉV-ként üzemelő vonalat államosítottak és tagoltak az állami hálózatba.

A megye keleti fekvésű, legidősebb vonala a Balaton partját követve Balatonszentgyörgy és Keszthely között 1888-1894-ben épült, Festetics Tasziló bőkezű közreműködésével, aki a több éves huzavonát megunva, mélyen – a saját – zsebébe nyúlt, és a vonal építésének döntő lökést adott, hogy eredetileg 10% körüli részesedését, majd a duplájára emelte. Elfeledett érdekesség, hogy a város pályaudvarának megnyitásáig a Déli Vasút szentgyörgyi állomása Keszthely nevével viselte. A vonal megnyitásakor a Keszthelyre vezető kijárat a pályaudvar Pest felőli végén volt, s csak a gróti vonalat vezették a kanizsai vég felől. A hálás közönség és a vasutas szakma a keszthelyi HÉV három gőzmotor sorozatú mozdonyát György, Tasziló, és hitvesének lady Hamiltonnak tisztelegve Mari névre keresztelte. Nem csak becézték a mozdonyokat, hanem a védházban a bronz pályaszám mellett a nevet is feltüntették. A vasútvonalat tervtanulmányok szerint Páhokon keresztül Hévízre kívánták vezetni, de végül 1904-ben Révfülöpön és Vonyarcon át Tapolcára vitték, megteremtve az Észak-Pannon összeköttetést.

Rövidesen felvetődött egy, a város és Hévíz között építendő villamosvasút gondolata, mely a sors iróniája folytán pontosan, a századik évfordulón feltámadni látszik. Remélhetőleg okulnak a fentebb említett példák, és a gazdaságossági számításokat alaposan elvégzik...

A fejállomást – felvételi épülete ma lakóház - tíz évvel később bezárták, és a másodikat már átmenőként mai helyére, a kikötő közelébe helyezték. A Festetics családnak mindkét állomáson váróterme volt, sőt az új létesítésű, 1960-ban elbontott négyállásos, vízházast fűtőház mellett kocsiszín is épült, ahol az 1910 körül Kerepestarcsán épített udvari kocsit tárolták. A járműről fényképfelvétel nem maradt. Leírások és elbeszélések szerint visszafogott pompával, de nagy ízléssel berendezett kéttengelyes kocsit még a második világháborút követő időkben is Keszthelyen állomásozott, de használatára, illetve eltűnésének körülményeire nyomokat nem találtunk. Sziluettjét a faszervezetű szín építészeti rajzain, mint termeszkocsit feltűntetik. Ebből következtethetünk, mely sorozathoz tartozott. Tasziló utazásait rendre menetrendszerinti vonaton tette, és a kocsit csak jeles alkalmakkor, nemzetes urak fogadására, vagy a teljes család utazására csatolták

menetrendszerű vonathoz. A kocsik kilométer díját szigorúan szabályozták, és a potyát közismerten megvető Tasziló fizetett, mint a tisztességes főrendek akármelyike. A bajok már akkor is a dzsentrikkel, vagy az azokat majmolókkal voltak.

A Zala-vidék történelmének megfelelően a vasútüzemben is kialakult a Kanizsa-Egerszeg kettősség. Kanizsa volt a nagy, nemzetközi átmenő pályaudvar és két fűtőházával a karbantartó központ, míg Egerszeg a nem mellékes mellékvonalak csomópontja lett. A város északi oldalán a Sümeg-Muraszombat vonal és az Egerszeg-Lendva-Csáktornya kapcsolat közötti, máig üzemelő delta, a zalaszentiváni Déli Vasút és MÁV kapcsolatból pedig ível összekötött kereszt, fontos vasúti kapcsolat volt. A múlt század hetvenes éveiben az iváni kereszt megszűnt, Zalaszentiván-Kisfaludpuszta MÁV állomást, a kőszegi vonalat átívelő hidat, és a települést kettészelő vasutat elbontották, a vonalat új csomóponti pályaudvar építésével délre, a településhez közel helyezték, és az egykori Déli Vasút pályaudvarát megszüntetve, abból csak az átmenő vágányt meghagyva, az új állomásba csatlakozó nyílt vonalat építettek. Az egykori, jellegzetese déli vasúti felvételi tégláépület, ma a zöldre vakolt szálloda. Az egykori őrházakat lakják, vagy nyaraló lett belőlük. Két szép példa, az Egerszegre vezető országút mellett a fényesorompónál, Déli Vasút szabvány betonkerítésével övezett, és a déli kijáratánál, a hajtány színnel egybeépített házacska. A Zalán átívelő vasúti híd, ma egysávos közút.

Zalaegerszeg eleinte egyszerű, háromvágányos, szabvány MÁV pályaudvar. Fűtőháza Zalaegerszeg-Kisfaludpusztán üzemel. A nagyállomás elkészültét követően Egerszegen 1913. október 3-án a város és Zalalövő közötti vasútvonal megnyitásának napjára, elkészült a tízállásos vízvezető körfűtőház is. A Kőrmend-Zalalövő-Hódos-Sál-Muraszombat HÉV már 1906 karácsonya óta üzemelt. A két vonal hét évvel későbbi lövői csatlakozásával létrejött a Zalaegerszeg-Muraszombat összeköttetés. A fűtőházban négy állás a megszűnő kisfaludpusztai vonatási telep pótlására, kettő a zalalövői HÉV, a további négy pedig a Zalabér-Kőszeg HÉV üzemének ellátására épült. '920-ban a mozdonyjavító fiókműhely körzete Szentiván és a rédicsi demarkációs vonal közötti teljes terület. Zalaegerszegen a Rédics-Csáktornya vonalszakasz elcsatolását követően 1922-től fűtőházvezetőség lett.

Ugyanis – jaj a legyőzöttnek, azóta tudjuk a győzteseknek is – Trianon után a csáktornyai vonalat Rédicsnél elvágták és visszabontották. A második világháború éveiben, a Hosszúfalui felbontott vonalat 1941 júniusában újból átkötötték és üzemelt is egy pár évig. Az Alsólendva és Csáktornya közötti átvágást (fő a biztonság) helyreállítására csak később gondoltak.

Az „északi” vonalat Hódos és Dávidháza között gyorsan helyreállították, s Muraszombatról Szombathelyen és Győrön át hamarosan Budapestig gyorsvonaton utazhatott a nagyérdemű. Aztán újból jött a bontás, mert

a „láncos kutya”, így becézte az elvtársi „szeretet” a II. világháborút végigharcoló, szomszédos, azóta feloszlott államalakulat generalisszimuszát, Titot, aki esetleg lerohanhat minket (esze ágában sem volt). A Rédics-Lendva közötti szakasz újjáépítésére csak 2008 kora nyarán gondoltak újfent, hogy néhány kilométeres, immár harmadszorra épített pályával a vonalat újból üzembe kellene helyezni. A magyar szakasz költsége, némi szokásos, felfelé kerekítő igyekezettel sem lenne többé három-négymilliárdnál. Ez lenne a világ legolcsóbb nemzetközi és tetejébe még EU-s vasútja! Akarat kérdése csupán, lesz e még egy „tengeri” kijárónk, az EU által több mint melegen üdvözölt regionális kapcsolatról nem is beszélve. A vonal a rövidesen EU tag, horvát főváros Zágrábot egy ugrásnyi távolságra közelítené. A pár napig tartó nekibuzdulást lohasztotta az egyik arra járó előülő, miszerint – honi hagyományokat ápolandó – nincs pénz. Nyilván megriadt a hír feldobása és nyilatkozata között eltelt néhány nap alatt, mert ráébredt, a kis pénz mellé további takaros summa szükséges, mivel az arc piritón leharcolt Egerszeg-Rédics közötti pályát is EU színvonalúra kellene állítani. A szomszédos szlovén vasúttal most ne foglalkozzunk – nem csak ezért, mert nem illik, az ő dolguk – hanem mert csak a legkorszerűbb Európa mozdonyból most állítottak szolgálatba húszat, és a sorozatot folytató opciót lehívták.

Nagykanizsa pályaudvara és az azt övező vasútüzemi létesítmények már a kezdetektől meghatározták a zalai vasút jellegét. Igen, a jellegét, mert a város a tájegység szélén fekszik, s így a megyében más üzemelési formák is helyet kaptak. Zala két fő vasúttársasági üzemvitelére, a DV és MÁV alapvetően különbözött egymástól, és a mérték sem volt összevethető. A Déli Vasút a kontinens legjobb felszerelt magánvasútja volt, és birtokolta a megye egyetlen Adriára vezető nemzetközi, és országunk számára az egyetlen tengeri kijáratot, addig a MÁV három vonala mellékvonal volt és maradt, egészen a 2000. évi nemzetközi hódosi vonalnyitáig. Azóta Zala a legkisebb terület, melynek két nemzetközi vasúti ki-be járata van.

A pályaudvart már 1914-ben villanyvilágítással korszerűsítették. A ma is álló, szerencsére eredeti formájában fennmaradt felvételi épülethez az első (házi) vágány fedett peronja előtt négy vágányt átívelő, a Déli Vasútnál szokásos facsarnok csatlakozott, melyet az 1931-es államosításkor a székesfehérvárral egy időben lebontottak. Kanizsa szerepét nagyban növelte a két, huszonegy állásos körfűtőház. A város elég messze esett a budapesti végponttól, ahol már ésszerű volt mozdonykarbantartó bázist építeni. A két építményt összekötő főépületben a műhely, és a mérnöki irodák kerültek. A második világháborúban Kanizsa pályaudvarát kegyetlenül megbombázták. Ekkor megsemmisült a bal oldali körfűtőház java része, s csak néhány állást hagytak meg belőle. Vágányzatát néhány év után újjáépítették, s nyitott táro-

lóként használták.

A pályaudvar tizenhatodik vágánya mögött hosszú rak-tárházak álltak, ahová a kocsikat külön un. fésűs csonkára állíthatták.

A fűtőházat – szaknyelven vontatási főnökség – néhány éve bezárták. Két vezetője közül az egyik Székesfehérváron a fűtőházat, míg az volt főmérnök Budapesten, a Keleti pályaudvaron a nemzetközi kocsikarbantartót vezeti. Kanizsán a múlt több mint száz éves vasúti műszaki kultúrájából sokat megmentettek. Található ott 1901-ben készült egyhengeres, működőképes Ganz motor, gőzmozdony kerékeszterga, és számtalan más rekvizitum.

A Déli Vasút fotográfusa

Fialovits Béla vasútmérnök Székesfehérváron született, de néhány hónapos korában szülei Nagykanizsára költöztek, ahol családi néven bútorgyárak volt. A műbútorasztalos remekek kapósak voltak, és hamarosan Budapesten, a mai Kossuth Lajos utcában nyitottak nagyobb üzletet. Béla iskoláit Kanizsán végezte, s a piarista fiúgimnáziumban érettségizett.

A lurkó még a családi ebédek asztalától is elszaladt, ha a kert aljában elvezető vasúton jött a vonat. Ahogy cseperedett, az akkori, jól nevelt korban hajmeresztő kíváncsisága bővült, mert hősiük már az utcára szaladt, hogy a sorompónál elhaladó gőzös látványát, és a lába alatt megremegő talajt egyszerre élvezhesse.

Ilyen előzmények után egyenes út vezetett a pesti Nádor egyetemre, ahol gépészetet tanult. Tanárai között Bánki Dónát, és Zipernovszky szignók díszítik a lecke-könyvet. Az érdemjegyek jelölése elégséges. Akkoriban a műszakin a tehetségteleneket eltanácsolták, az aspiráns vagy elhasalt, vagy átmént. A tudományos urak a kurta szóval is jelezték, a szakmát a gyakorlatban és sok évtizedes kitartással lehet igazán elsajátítani.

Az ifjú mérnök gyakornok első állomáshelye Károlyváros (Karlovac) volt. Mérnöki munkát nem végezhetett. Ez akkoriban természetes volt. A legalacsonyabb fizikai munkás beosztással kezdtek, és ha már valamennyi gépészettel és forgalommal kapcsolatos szakmát a gyakorlatban elsajátították, ülhetek, most már mérnök úrként, az íróasztalhoz. A szakmai út Érsekújvárra, a fűtőházba (Nové zamky), majd újfent horvát földre vezetett. Kedvenc szolgálati helye Fiume fűtőháza volt. Itt már házasságként dolgozott, mert nőül vette egyik gépész főnökének szemrevaló és rendkívül kulturált leányát. Trianon is déli szolgálati helyén érte, és nem kevés kaland és számos fontos mérnöki műszer hazacsempészése után tért meg az új határon innen, elkészítve egyik legjobb dokumentarista felvételét, az „első magyar kenyér”-et. Fotografálni egészen korán kezdett, de Érsekújváron és Fiumében már ontotta szebbnél-szebb műszaki képeit. Szenvedélye elkísérte Szilvásváradra (1922-26), ahol a Bükk fennsíkrol

igyekeztek pótolni, a kárpáti erdők elvesztéséből fakadó évi 70-8000 faalj (közismerten talpfa) hiányt. Kisvasutat épített, talpfatelítő üzemet vezetett, és ellátott minden feladatot, ami adódott. A Fialovits-féle mérnökök hadának köszönhetette az ország, hogy a kifosztott magyar vasút – a mozdonyok harmada, a kocsik fele, ha itthon maradt – az 1930-as évekre nemcsak hogy működött, hanem a kontinensen első között villamosította a Budapest-Hegyeshalom közötti fővonalát (1931).

A vezérigazgatóságon a mozdonytervezésnél dolgozott, majd 1931-38 között az ország legnagyobbikát, a budapesti Északi-fűtőházat igazgatta. Mikor az első és második bécsi döntést követően mind több terület és vasút viszszerült Magyarországhoz, Miskolcra vezényelték, ahol meg kellett szerveznie a felvidék és Kárpát alja, valamint egészen Biharig a Szilágyság vasútüzemét. Ez majd fél-ezer mozdonyt jelentett. A politikát lenézte, és a vasútnál, munkahelyen nem tűrte. Ez majdnem a végzete lett. Volt ugyanis egy nagyhangú – ugyan milyen lett volna – beosztott, aki nyilaskodott. Fialovits többszöri figyelmeztetése ellenére sem műszaki tevékenységét végezte, hát Bélánk elzavarta. Az akarnok a háborút követően, ezúttal bőszerű baloldalként hamar Pestre került és Belát, mint fasisztát feljelentette. Fialovits ezt követően az Andrássy út 60. vendégszeretét élvezhette. Az első tárgyaláson öt évet kapott. Korábbi beosztottai és mérnök kollégái, főleg izraeliták és kommunisták – vagy egyben mindkettő – minden követ megmozgattak, és a másodfokon szinte tüntettek a tárgyaláson. A zsidó kollégák tanúvallomásai főleg példamutató emberségéről és tisztességéről, mindenben mellette szóltak. Tisztára mosni nem kellett, sőt – hát felmentették. Ítélethirdeteskör a bíró a kitörő ovációra megjegyezte: „Nem színház ez, kérem!”. Kitélt szolgálati ideje. A már magas polcig jutott följelentők csak erre vártak, s idő előtt nyugdíjba zavarták. Az öregségit hol elvették, hol nem. Hol folyósították, hol nem. Egyben következetesek voltak, mindig lefaragtak belőle valamit. Jött az „arccal a vasút felé”. Fialovits nélkülözhetetlen volt, hát szakértőként alkalmazták. Hosszú kihagyás után újra hagyták, hogy szaklapokban rendszeresen publikáljon. 1956 tavaszán ismét feljelentették, mint tiltott gőzmozdonykutatások folytatóját, meg kémet, stb. Az éjszakában végzett házkutatást vezető főhadnagy Mária asszonyt a fürdőszobába tessékelte, megnyitotta az összes vízcsapot, majd fülébe súgta, „legyen nyugodt, tudjuk nem tett semmit, hamar itthon lesz a férje”. A nyolc év alatt megírt 1300 oldalnyi magyar mozdonytörténeti kéziratot azonban magukkal vitték. Leánya, az örökifjú Margitka mesélte a közelmúltban, csak erre utaztak, az volt a feljelentés fő témája. Fialovits pár nap múlva otthon volt.

Utolsó éveiben 800 oldalnyit fejből és emlékezetből, hiszen számításait is elvették – ez volt a „kémanyag” – újra írt. Az eredetiből csak töredékek kerültek elő. Az irdatlan paksamétát ugyanis a „MÁV vezigen” működő „féltekeny- nek” – valószínűleg ő volt a feljelentő is – adták ellenőr-

zésre, véleményezésre. Mivel az ügyet ejtették, az iratokat nem kérték vissza. A nagy MÁV-os Fialovitsnak sem adta át, hanem „tisza baromság” felkiáltással a szemetesbe hordatta. Egy idő után a mérnökök elkezdték lopkodni, a szemétből kitérni. Van, aki visszaadta, van, aki ígérte, de megtartotta, van, aki eldugta ereklények. Életének utolsó évét a MÁV időszakban töltötte, ahol szeretett vasútról szólhatott, ameddig tudott, mert érzelmesedése folytán lassan elsüllyedt előle a világ.

A társalgóban gyakran üldögélt az ovális Morvay-Nemes emléktábla alatt. A biatorbágyi merényletben hősi halált halt kollégák a 301,001 mozdonyal jártak szerencsétlenül. Fialovits, mint az Északi fűtőház igazgatója, a roncsokból, számtalan részegység újraépítésével és öntetésével a mozdonyt újra építette. Mikor híre ment, hogy mozdonygyárat játszik, leiratban kapta, hagyjon fel a tevékenységgel és adja a gépet befejezésre a MÁVAG-ba. Kurtán jelentette, a gép készen van, műszakrendőri menete eredményes volt.

Főműve a 203-as mozdonyok korszerűsítő átépítése volt. A mozdonyal 154km/h sebességet produkáltak. Ez volt 125 km/h-val a legnagyobb engedélyezett sebességű mozdony a magyar vasúton (203,501). A rekordot csak a hatvanas években sikerült egy 242 sorozatú géppel 14 km/h-val túlszárnyalni.

A vasútnak adott élete során MÁV-osként is mindig a Déli Vasút mozdonyai voltak szerelmetes gépei. A szakmai legenda 1931-es MÁV-ba olvasztása után a DV moz-

donyok javát begyűjtötte az Északi fűtőházba. Többek között ott fényképezte őket a két körfűtőház összeérő homlokfalánál, amit a szakma csak „Fialovits műterem”-nek nevezett.

A másik helyszín a zalai vasúti csomópont, Nagykanizsa fűtőháza volt. Képmellékletünk felvételeit e helyszínekről szemlézzük, tisztelegve az alkotónak és a Déli Vasút elmúlt 150 évének.

A védett hagyaték közel 1400 felvételtől áll, melyből 858 üvegnegatív. Fennmaradásában oroszánrésze van a mérnök úr leányának, Fialovits Margitnak.

Az új hódosi vonal

Új vasút építése Európában is ritkaság számba megy. Hát még mifelénk, ahol teljesen fölöslegesen még mindig a vonalbezárásokról folyik az időt és pénzt emésztő kártevény vita, miközben a néhány „szüneteltetett” vonal mentén teljes az apátia és káosz. A vasutat kiváltani hivatott Volán buszok a vonatot meghaladóan ráfizetések, tehát a takarékosnak szánt idea egyszerűen félrevezető, hamis. No de Magyarországon vagyunk, ahol karóból és téveszmékből nagy a túltermelés. A remélhetőleg nem kivételt erősítő példa a nyolc évvel ezelőtt átadott zalai-vasi, rövidesen villamosítandó korszerű vasútvonal.

Húsz éves részbeni felszámolás és agónia után a millecentenáriumba megépült és átadták a forgalomnak a Zalaegerszeg-Hódos vasútvonalat. Ezzel rekonstruálták

Nagykanizsai gyors, Budapest-Kelenföld, 1914.

azt, amit eleink 1913-ban már megépítettek. A Zalalövő és az országhatár – tehát a régi Körmen-d-Muraszombat közötti szakaszon – új nyomvonalon vezetett vasút már új korszak szellemében épült. Míg a régi a dombok oldalában kanyarogva haladt, és csinos kis állomásai a település jeles épületei voltak, addig az új már szinte egyenes vezetőségű, Nagyrákosnál majd másfél kilométeres viadukttal és háromszáz méteres alagúttal. A nemzetközi fővonalnak kiépített üzem kihasználtsága közel sem teljes, de ebben nincs csodálónivaló a majd negyedszázados szünet után. Mivel a két szomszédos állam az EU tagja – a vonal is EU támogatással épült – az ETCS (Európai egységes forgalomirányítási elektronikus rendszer) forgalom irányító berendezéssel épített vonal még évtizedekig a legkorszerűbbek közé tartozik. A kihasználtságot a küszöbön álló villamosítás nagyban növelni fogja

A viadukt építése sok vitát váltott ki, de a töltés óriási lett volna, és a nagyrákosi lápost védték a behúzásos technológiával épült viadukttal. Az építést megelőzően kivágott gyeptéglákat, a műtárgy elkészültét követően, egyesével visszatelepítették. Építők mesélték, hogy a pillérek alapozásakor nem ritkán mellig vízben állva dolgoztak. Körülöttük szalamandrák úszkáltak, s néha ugyan, de kíváncsiskodó teknőst is odébb tessékeltek.

Ez a vasút már nem az a vasút. A régi vonal követte Zala-vidék szelíd és hangulatos lankáit, az új a nagyteljesítményű pálya már a jövő mind erőteljesebb megnyilvánulása.

Szigethy István

A világ végén és kezdetén Szurguti napló

I. A felkészülés

1995. augusztus 14-én Moszkvában, a seremetyeói repülőtéren várunk a beszállásra Budapest felé. Előző nap írtam alá Zala Megye Önkormányzata nevében az együttműködési megállapodást Szurgutban a várossal és körzetével. Hónom alatt az ajándékba kapott festmény. Egy ismeretlen magyar utas megkérdi:

- *Honnan hozza?*
- *Szurgutból. Tudja, hol van?*
- *Hogyne. A világ végén és kezdetén.*

Juvan Sesztalov, a hatalmas energiájú manysi sámánköltő könyvét kozmikus képpel kezdi. Közben megjósolja: a harmadik évezred Északé lesz. Az ismeretlen érdeklődő erre érezhetett rá?

*

2006. június 2. Az egerszegi falumúzeumban világhírű vendéget kalauzolunk: a Nobel-díjra jelölt hanti író és a Hanti–Manysi Autonóm Körzet egyik közéleti vezetőjét, Jeremej Ajpint. Kérem, álljunk meg egy pillanatra a hídnál. Egyedülálló a látvány: a fák között jobbnak felől göcseji, balról mari¹⁹, finn, hanti²⁰ és manysi²¹ faépületek sorakoznak egymás után, teljes összhangban. Vendégünk elérékenyül a látványtól. Érthető: a világon elsőként itt gyűlnek egy helyre a hatalmas magyar–lapp–hanti földrajzi háromszög népeinek eredeti, hiteles épületei, használati tárgyai. Mind teljesebben, gazdagabban. És ez hány fontos, nevezetes embert vonzott már ide a világból!

A tízezer tó országa

Földidéződik bennem az emlék: 1995. augusztus 12-én Russzkinszkaja hanti településen a néprajzi múzeumban jártunk. Amint kiléptünk, megláttam balról, hatalmas fák között a múzeumhoz tartozó faházakat. Beleképzelttem őket az itthoni skanzen hangulatába... És íme, megvalósult! Elmesélem Jeremejnek. Rövid a válasza: „nagyszerű ötlet”.

Este az Erdőgyöngyében vacsorázunk, Gyimesi Endre egerszegi polgármesterrel kiegészülve. Jeremej – még mindig a délutáni élményének hatása alatt – hirtelen megszólal: 2008-ban ők rendezik Hanti-Manszijszkban a következő Finnugor világkongresszust. Támogatná, ha a 2012-es rendezését Egerszeg kérné. És akkor a többi nép is biztosan iparkodna, hogy minél előbb felépítse itt a házait, bemutassa kultúráját.

Micsoda ajánlat, mekkora lehetőség! Hiszen eddig csak fővárosok rendeztek ilyen találkozót. Egerszeg viszont a világelső Finnugor Néprajzi Park házigazdájaként válhatna néhány napra az emberiség egyik legkülönösebb, csekély létszámú, de rendkívül életerős, tehetséges népcsoportjának központjává, kerülhetne a nemzetközi hírekbe. És az is lehet, hogy nemcsak néhány napra.

- 19 *Más néven cseremis,*
20 *osztják,*
21 *vogul.*

*

Az elmúlt években hallhattam a fel-felújuló, időnként eldurvuló finnugor vita érveit. Mindkét oldalról – pontosabban: a csoda tudja, hány oldalról –, de valódi párbeszéd nélkül. A hivatalos tudomány képviselői a finnugor nyelvrokonság megkérdőjelezőit könnyedén sorolják a felszínes, hozzá nem értő műkedvelők, fantasztaák közé – pedig hatásuk ennél sokkal erősebb, nagyobb figyelmet érdemel. Akik viszont őstörténetünket másfelé keresik – sumerok, szkíták, pártusok, etruszkok, kelták, hunok, avarok, ujugorok, tibetiek, japánok, akár indiánok szálán –, bár időnként egymással szemben is kizárólagosságra törekednek, abban eléggé egyetértenek, hogy élesen támadják mindazokat, akik szájukra merik venni a finnugor nyelvrokonságot. Mert ezt csak a Habsburgok találták ki a magyarság megalázására, megtörésére. Szegény Reguly Antal! Gondolta ezt, mikor honfiként szívből lelkesedett, mert otthoni szavakat hallott az Urál vidékén?

Látogatóban a tajgán egy hanti családnál

Általában sajnálom, akinek bármilyen eszméje akár az átélt tényeket is képes maga alá gyűrni. Magyaroként pedig különösen sajnálom azt, akinek szívét emiatt nem melengetheti meg, hogy szeretettel, rokonérzéssel fogadják az Urál környékén, vagy másfelől a török világban. És itt is, ott is magyarul szintén értelmes szavakat hallhat, átélheti a közösség, az összetartozás érzését – szemben a „*már csak egyedül maradtunk*” magunkba zuhanó sírva vigadásával, világhódító múltba révedező mai magányosságával. Pedig – „*visszamerengni mit ér...*”

Élményeimmel szeretném előbbé, közelebbé hozni e kérdést mindazok számára, akik nem élhették át, amit én a hantik, manysik földjén, az Ob vidékén vagy türk eredetű barátainknál, rokonainknál Szófiában, Ankarában. Véletlenül vezettek 1983-ban a közelünkben szintén meggyökeresedett ősi szomszédaink, a bolgárok országába, hogy oda rendszeresen visszatérjek; 1995-

ben a hantikhoz; 1998 elején pedig Ankarába, a modern Törökország és az államok fölötti török világ központjába. Mindhárom helyen jól éreztem magam, rokonként, barátként fogadtak. Miért kellene bármelyikük tárt karját visszautasítanunk? Bántóan leszólnunk, akár hazafiasnak vélt felbuzdulásból?

A hitvitázók egyoldalúságánál mennyivel rokonzenesebb az Arvisura különös világának sokgyökerűsége, melyben békésen megfér az ugor és hun rokonosságunk! Hiszen ki tudja, valójában hány ősi szál keveredik bennünk, erősít sokszínű génállományával, eltérő kulturális gyökereivel? A lényeg, hogy rugalmas keleti nyelvünk biztos közös nevező valamennyiünk számára, és jóval szabadabbá, a változó világ tükrözésére, alakítására kivételesen alkalmassá teszi gondolkodásunkat – a merevebb nyelveken gondolkodó Európa szívében, középpontjában. Egyszerre lehetünk így Kelet és Nyugat. Az emberi gondolkodás, viselkedés kétféle alapmodelljének értékei békésen olvadnak össze bennünk: lelkünkben és testünkben; múltunkban, jelenünkben és jövőnkben. Így keressük hát az akarva-akaratlan bennünk élő, tápláló gyökereinket – hiszen valamennyi érték, és önmagunk mind teljesebb megismerése, vállalása a legnagyobb erőnk, mellyel helyállhatunk a harmadik évezred megújuló világában, életküzdelmeiben.

Most az egyik ilyen összekötő szálról, hajszáléről írok, a szurguti kapcsolatunkról, amely napjainkra már elválaszthatatlanul épült be Zala, Zalaegerszeg szervezétébe, életébe.

*

1995. június 14-én, szerdán még tart az országgyűlési ülészak, mikor egerszegi titkárnőm, Nemcsics Mária felhív budapesti irodámban. Farkas Ernő zalaapáti polgármester keresett, mert én vagyok a megyei önkormányzatban a nemzetközi ügyekkel foglalkozó bizottság elnöke. A szibériai Szurgut városból érkezett két vendégük, akik önkormányzati kapcsolatot kívánnak létesíteni Zala megyével. Szeretné őket bemutatni nekem.

Elég képtelen ötletnek tartom, hogy ekkora távolságból működjünk együtt, ráadásul a nyomorgó Oroszországból érkeztek... Megjelölök azért néhány időpontot: pénteken a megyegyűlési frakcióülés után ráérek. Szombaton délelőtt Keszthelyen is találkozhatnánk, ahol Lotz Károly közlekedési miniszter avatja az új elkerülő utat. Onnan visszafelé pedig benézhetek Zalaapátiba.

*

Június 16-án, pénteken, a frakcióülés végén a megyeháza előtt már vár a Royal Sped egyik kocsija. Meghívóm, Farkas Ernő kapcsolatban áll velük. Indulás előtt a rendőrség előtti kopjafánál még részt veszek a Nagy Imréék kivégzésének emlékére tartott megemlékezésen. Nem a legjobb ráhangolódás oroszokkal való

tárgyaláshoz...

Hévízen bemutatják a szurguti vezetőket, Jakov Szemjonovics Csernyak kulturális alpolgármestert és Jevgenyij Petrovics Fokint, egy híres alkotókat adó család tagját, az „Ugor Szerződés” Részvénytársaság vezérigazgatóját. Vendéglátóink közül megjelent Farkas Ernő, Tóth János, később Németh Ferenc és még néhányan. Pozsiczki Szilvia kárpátaljai származású hévízi orvosnő tolmácsol, de amennyire tudok, próbálok oroszul fogalmazni. Tetszik a vendégeknek.

Csernyak úr ismerteti látogatásuk célját. Gyorsan oszlanak az aggályaim, mikor elmondja, hogy Szurgut a Hanti–Manysi Autonóm Körzet legnagyobb, az Orosz Föderáció egyik leggazdagabb városa. Itt mintegy 300 000, környékén 100 000 lakos él. Van pénzük ilyen távolságból is a minél gazdagabb tartalmú kapcsolat fenntartására: Moszkva és Szentpétervár után itt állítják elő a harmadik legnagyobb termelési értéket Oroszországban. Gazdaságukat meghatározza az olaj, de előkelő helyüket egyebek mellett földgáz, fa és szőrme is biztosítja.

Zala megyével a kapcsolatot nem véletlenül kezdeményezik. Kendőzetlenül beszélnek arról, hogy amerikai és angol üzletemberekkel próbálkoztak, Nyugat-Európában is jártak, de kedvezőtlen tapasztalatokat szereztek: lekezelően bántak velük, nem vették őket igazán komolyan, nem fogták fel az átalakulási gondjaikat. A volt szocialista országokban jobban értjük egymást. A hantik és manysik miatt pedig elsősorban magyar partnert keresnek. Budapesten is kezdeményeztek kapcsolatépítést, de nemtörődőséggel, bizalmatlansággal találkoztak, csak halogatták ott a döntést.

Zalában a Royal Speddel már régebben kialakították a kapcsolatukat. Két éve Hévízen üdültetnek, gyógykezeltetnek olajosokat. Megismerték közléről az itteni embereket, viszonyokat. Összeköti őket Zalával az is, hogy innen indult a magyar olajbányászat, az ő városuk pedig a világ harmadik legnagyobb olajlelőhelyének központja. A kanizsai Dunántúli Kőolajipari Gépgyár már szintén gazdasági kapcsolatban áll velük. Úgy látják, kialakíthatunk valamiféle együttműködést.

Legfontosabb mégis számomra, mikor megvallják: szívügyüknek tekintik, hogy támogassák a kihalás szélére jutott, mintegy harmincezer lélekszámra csökkent kis obi-ugor népeket, a hantikát és manysikat, és ebbe minket is bevonnának. Néhány mondat után érezzük: most valóban közös hullámhosszra kerültünk. Elhatározzuk, együttműködünk, elsősorban az obi-ugorok túlélését próbáljuk saját eszközeinkkel is segíteni. Hozzuk őket érzékelhető közelségbe a mai magyarság számára. Arra is gondolok: egykori, már elvesztett tudásunkból, amit ők megőriztek, talán valamit még szintézisre hozhatunk európaiságunkkal.

Gyorsan döntök: én biztosan azon leszek, hogy létrehozzuk a kapcsolatot. Ha pedig sikerül, akár már jövőre, a Finnugor Világkongresszuson szívesen látunk

hantikát és manysikat. De mindez rengeteg pénzbe kerül, és az önkormányzatunk ezzel alig rendelkezik. Csak úgy tudom a kapcsolatépítést elképzelni, ha valamiféle gazdasági alapot teremtünk hozzá. Szerintük ennek nincs akadálya.

Fölajánlják, hogy októberben látogassunk el hozzájuk. A gazdasági és a kulturális élet legkülönbözőbb területeiről is várnak zalaiaikat. A küldöttségünk létszáma bármekkora lehet. Hosszúnak tartom az időt októberig, nem szabad ilyesmit halogatni, lehülhet a gyorsan támadt lelkesedés. Minél előbb, gyorsan hajtsuk keresztül. Két hónap is bőségesen elegendő, hogy fel tudjunk készülni. Meg kissé félek is az októberi Szibériától... Utazzunk augusztusban. Elfogadják.

Hívom őket: a közelben, Keszthelyen éppen holnap délelőtt utat avat Lotz Károly miniszter. Ott lesz mindenki, akivel össze kívánom ismertetni őket. Mindenekelőtt Varga László, a megyei közgyűlés elnöke, akin sokban múlik, hogy megvalósul-e a kapcsolatunk. Erre később már nem lesz lehetőségünk, hiszen hétfőn utaznak vissza Oroszországba.

Nagyon kellemes, mintegy ötórás beszélgetés után azzal búcsúznak, hogy biztosan folytatjuk. Ők minél előbb elküldik faxon a hivatalos meghívást. Megadom ehhez a megyei önkormányzat számát. Németh Ferencel pedig megállapodunk: kedd délelőtt felkeresem a pesti, Ráday utcai irodájukban, hogy a részleteket megbeszéljük.

*

Június 17., szombat. Keszthelyre Juhász Istvánnal, a közúti igazgatóság vezetőjével utazom. Végigjárjuk az új utat, minden rendben van-e. Szép munkát végeztek. A Polgármesteri Hivatalban délelőtt tíz órától gyülekeznek a meghívottak. Megérkezik Lotz Károly is, Kulcsár Péter polgármester vele indul a helyszínre, én pedig a plébános úrral.

A helyszínen találkozom a szurgutiakkal. Hívom őket, az útavatás után jöjjenek el a fogadásra. Szabadkoznak, hogy nem úgy öltöztek. Megnyugtatom őket: meleg van, ne zavartassák magukat.

A Balatoni Múzeumban rendezik a fogadást. Összeismertetem őket Varga Lászlóval. Látom, kedvezőek az első benyomásai, nagyon lazán beszélgetnek.

Felajánlom, hogy bemutatom őket a miniszternek is. Feszengnek. Nem túl sok ez nekik? Nem is úgy öltöztek. Válaszolok: nyugalom, a miniszter barátom, nagyon szívélyes ember. Igazolja is azonnal: előresorolja őket, a közvetlen stílusában vagy húsz percig tárgyal velük. Ebédje is kissé elhűlt, mire le tud ülni. Levette őket a lábukról a stílusával, emberségével, és láthatták: komoly kapcsolatok állnak mögöttük.

Összefutunk Tompos Imrével, a Strabag megyei igazgatójával is. Dicsérik az új utat, nekik is ilyenek kelle-

nének az olajkutakhoz. Imrét megkérdem: lehet ebből üzlet? Nincs kedve eljönni? Nagyon belekesedett, azonnal igent mond. Ő az első biztos tagja a küldöttségünknek.

Takács Sándor tudósít a Zalai Hírlapnak. Jó érzéssel azonnal kiszimatolta: valami készül. Fel-felbukkan az oroszok körül. Meginterjúvolja őket, engem is. Elmondom, hogy nincs semmi titok, szívesen tájékoztatom bármiről, de nem örülnék, ha idő előtt keltenénk olyan várokozásokat, melyek még meghiúsulhatnak. Így aztán a Zalai Hírlap az első pillanattól hiteles forrásból, pontosan nyomon követte az eseményeket.

*

Lélekvesztőn a jéghideg vízben

A találkozást követő egy hét alatt szinte eldőlt minden. A hét elején az Országgyűlés ülésén veszek részt, közben szinte időzítve, napról-napra, óráról-óra sorjázna az utat segítő események. Milyen szerencsém van! Én képtelen lennék így beosztani az időmet, hogy valami mindig történjék.

*

Június 19., hétfő. Már a szurgutiakkal való megismerkedésünkkor fölvettem, hogy a kapcsolatot gazdasági oldalról is meg kellene alapoznunk. Én ilyen kérdésekkel életemben nem foglalkoztam, szakértőként viszont nem egyszer felkértem Tompos Judit ügyvédnőt. Segíthetne most is a tapasztalataival. Felhívom: nem jönne el másnap a Royal Spedhez? Azonnal igent mond.

Már ekkor megfordult a fejemben: jó lenne, ha az érdemi gazdasági tárgyalásokon személyesen is közreműködhetne, mert ismerem, megbízom benne, másrészt hatalmas kapcsolatrendszere és némi tapasztalata is van az orosz piacon, a korábbi ügyeiből eléggé ismeri az

ottani üzletemberek gondolkodását, szokásait. De hogy kerülhet egy pesti ügyvéd a zalai küldöttségbe?

A délelőtti parlamenti frakcióülésen előbb a soproni Kertész Zoltánnak, aztán az enyingi Hajdú Zoltánnak mesélem el, mi történt. Ők is tagjai az Interparlamentáris Unió magyar- finnugor tagozatának. Hajdú Zoli különösen belekesedik. Ő református lelkész. Az udmurtokkal szerettek volna együttműködést kialakítani, járt is náluk. A megyei vezetésük azonban nem volt erre vevő. Szívesen segít nekünk. Kedden délelőtt elvisz az Orosz Kulturális Központba, és bemutat Gleb Visinszkij úrnak, az intézet igazgatójának, a nagykövetség diplomatájának.

*

Június 20., kedd. Kilenckor kezdődik az Országgyűlés felsőházi termében a megbeszélés a II. Finnugor Világkongresszus előkészítéséről, melyet a Magyarok Világszövetsége és az Interparlamentáris Unió (IPU) magyar- finnugor baráti tagozata szervezett.

Előtte tájékoztatom Botka Lászlót, a magyar IPU-csoport elnökét a szurgutiakkal való megismerkedéséről, és hogy a megyei önkormányzat nevében hantikat, manysikat hívtam meg a világkongresszusra. Tudom, hogy vasiak marikkal létesítettek együttműködést, de más ilyen kapcsolatokról is hallottam. A megyéket is be lehetne vonni a rendezésbe, ezzel újabb erőforrások állhatnak esetleg rendelkezésünkre.

Gyorsan szót kérek, mert nem akarok elkésni a Royal Spednél megbeszélte találkozóról. Ismertetem az alakuló zalai kapcsolatot, javasolom, más megyék is kapcsolódjanak be a szervezésbe.

Háromnegyed tízkor már a Fehér Ház parkolójánál várom Tompos Juditot. Pontosán érkezik. A kocsiiban néhány szóban elmondom, mit szeretnék elérni.

A Royal Sped Ráday utcai irodájában Németh Ferenc bemutatja a céget. Ők az egyik kezdeményezői a kapcsolatfelvételnek, már voltak üzleti ügyeik az ottaniakkal. Judit sorolni kezdi az ötleteit, hosszabb távú elképzeléseit. Tanácsokat ad: milyen szerződéseket kellene ott azonnal megkötnünk. Partnereinknek tetszik a felkészültsége, kreativitása. Jó lenne, ha a tárgyalások során is hasznosíthatnánk. Megkérdem: nem tudna eljönni? Pillanatok alatt megállapodnak: a cég viseli a költségeit. Már Judit is a csapathoz tartozik.

Közben a szomszéd szobából behoznak egy frissen érkezett faxot. Nekem szól személyesen: augusztus 13.-ától tíz napra meghívnak egy delegációt Szurgutba.²² Bár a megyei önkormányzat faxszámát adtam meg, más címre és éppen abban az időpontban érkezik, amikor életemben először járok a Ráday utcai irodában... Kicsit elcsodálkozom, de kezdek hozzászokni, hogy ebben az ügyben minden így működik.

A tanácskozás után úgy érzem: többet értem el,

mint reméltem. Kellemes érzés, ha mindenki úgy valósítja meg az elképzeléseimet, hogy közben meg van győződve: a saját érdekei szerint járt el. Persze az a valóban jó, ha mindkettő igaz.

Hajdú Zolival a frakcióiroda előtt, a folyosón találkozom. Nem tudott beszélni Visinszkijjel. Megállapodunk, hogy másnap keressük fel.

*

Június 21-én, szerdán délelőtt Hajdú Zoli elvisz kocsiján az Andrassy útra, az Orosz Kulturális Központba. Említi, hogy a medveünnepéről Halmy György filmet készített. Ő már látta szűk körű vetítésen, megrendítő erejű. Most hallok először a rendező nevét – aki később fontos szereplőjévé válik e történetnek. Elmesélem, eddig mennyire gördülékenyen illeszkednek egymáshoz az események, találkozások, melyek mind elősegíthetik az utat. Már a kapuban járunk, mikor válaszol:

– *Ez nem véletlen. Így kell lennie.*

Amíg Visinszkijre várunk, belép egy hölgy. Zoli bemutat neki. Ő Vándor Anna, az intézet programigazgatója. Indul Hanti-Manszijszkba... Éppen most! Ha húsz perccel később érkezünk, már nem találjuk itt. Kellemesen elbeszélgetünk. Úgy érzem, tőle is komoly segítségre számíthatunk. Megkérem, hogy egy-két kérdésemet tisztázza a hantik, manysik földjén.

Visinszkij kitűnően beszél magyarul. Rendkívül felkészült gazdasági kérdésekből is. Hasznos tanácsokat ad. Nagyon jó benyomást kelt bennem.

Este a Fehér Házban levél vár Csepregi Mártától, az ELTE finnugor tanszékéről. Tegnap a világtalálkozó előkészítő ülésén hallotta a bejelentésemet. Nagyon-nagyon örül neki. Felajánlja a segítségét, szakirodalmat küld. Járt a hantiknál és manysiknál. Felhívja a figyelmemet, hogy rövidesen fényképes könyv jelenik meg róluk Göncz Árpád előszavával.²³

Azonnal felhívom, megköszönöm a levelét. Érdeklődöm a könyvről. Milyen elegáns lenne ajándékként vinni Szurgutba, és ha még Göncz Árpád is dedikálná... Megállapodunk: személyesen is találkozunk.

*

Június 23., péntek. Egerszegén, a megyei önkormányzat nemzetközi kapcsolatok bizottságának ülésén ismertetem a szurguti meghívást, az eddigi eseményeket, tapasztalatokat. Dr. Szakonyi József hévízi főorvos tájékoztat, hogy náluk már néhány éve gyógykezeltették magukat szurgutiak. Jó betegek, fegyelmezetten viselkedtek, a szezon elején előre fizettek. Hévíznek is hasznos lenne, ha a kapcsolat erősödne, hivatalossá válna. Ezzel mindenki egyetért, hiszen a szurguti körzet gazdaságilag erős, a világ harmadik legnagyobb olajtermelő vidéke, és

²³ *Winter Erzsi–Agrafena Szopocsina–Kerezsi Ágnes: Szibériai rokonaink, Vízio Művészeti Alkotóközösség, 1995.*

az együttműködésből komoly előnyeink származhatnak. A bizottság egyhangúan támogatja, hogy küldjünk delegációt.

*

Június 30., péntek. A megyei közgyűlés utolsó ülése a nyári szünet előtt. Megkezdése előtt Varga László megkeres: nem kíván részt venni az úton, vezessem én a küldöttséget. Ahogy az első pillanattól magamban reméltem.

Az MDF-es Huszti Zoltán zalaszántói polgármester érdeklődik. Zsupanek Péter, a megyei önkormányzat titkárságának vezetője addigra több példányban már lemásoltatta a meghívó faxot, adok egy példányt belőle. Véleménye szerint is komoly ajánlat. Felajánlom, hogy vegyen részt az úton, esetleg tolmácsoljon is, hiszen civilben oroszszakos tanár is. Örülnék, ha a közgyűlési ellenzék szintén részt venne a küldöttségben. Ő egyelőre nem vállalja.

Az első napirendi pont az elnöki beszámoló. Varga Laci említi a szurguti kapcsolatfelvételt. Szót kérek, röviden ismertetem a történeteket. Nincs észrevétel, ellenvetés. Zöld utat kapunk hivatalosan is. A küldöttséget én vezetem, a közgyűlés elnökétől teljes körű meghatalmazást kapok a szerződészkötésre.

*

Rokonom, Szigethy Evelyn az Ipari és Kereskedelmi Minisztériumban dolgozik. Vállalja, hogy bemutat Tamás Istvánnak, aki orosz ügyekkel foglalkozik. Rokonszenves ő is, segíteni akar.

A másik szobából belép egy úr. Tamás István bemutatja: Szűcs Pál, a moszkvai kereskedelmi képviselő vezetője. Ez lassan természetessé válik: ha először járok a minisztériumban, nyilván éppen abban a félórában, éppen abba a szobába lép be a kereskedelmi képviselő vezetője, éppen Moszkvából.

A segítségét kérem: nem szeretném, ha csak a tárgyalópartner jogászai mondanák meg, mit lehet tennünk és mit nem. Örülnék, ha az oroszországi viszonyokat belülről ismerő szakember segítene minket. Megállapodunk: ha valakit talál az augusztusi szabadságolások idején, mellénk küldi. De még nem tudja, augusztusban ki és mikor lesz szabadságon. Egyelőre nem ígér semmit.

*

A következő héten, július 4-én Tompos Juditnál tartunk megbeszélést a Royal Sped vezetőivel, Németh Ferencsel és Horváth Ivánnal. Sok mindenben megállapodtunk már, de nagyon szalad az idő. Tűkön ülök: odaérek-e az amerikai nagykövetség nemzeti ünnepi foga-

dására? Göncz Árpáddal szeretnék ott találkozni, hogy megkérjem a dedikálásra. A nyár közepén elég nehéz őt elérni.

Mire odaérek, Göncz Árpád éppen indul. Még tudunk néhány szót váltani. Nagyon-nagyon örül, hogy éppen családjának szülőföldje, Zala és a hantik, manysik földje között kapcsolat alakul.

– *Szegények nagyon nehéz körülmények között élnek. Gyerekek, segítsétek megmenteni őket valahogyan!*

– *Árpi bácsi, ami rajtunk múlik, mindent megteszünk. De lenne egy kérdésem: ha megjelenik a fotóalbum, vállalnád, hogy néhányat dedikálsz?*

– *Örömmel, csak kedves Pistám, nekem is biztossá egy kötetet belőle.*

– *Ez a legtermészetesebb – ígérem. (Így is lett.)*

*

Megkezdődött a parlamenti szünet. Már az ottani feladataim sem akadályozhatják, hogy szervezzem az utat, járjam a megyét, főként gazdasági vezetőkkel tárgyaljak. Egy napot Kanizsán töltök. A Rotarynál kellemes meglepetésként másod-unokatestvérem férje, Haász György érkezik tárgyalópartnerként. Egerszegen pedig, a ZALAHÚS-nál az egyik ügyfelem, Mileji Géza... Mindenhol azt érzem, hogy nagyon örülnének annak, ha gazdasági szempontból is hasznos kapcsolatot tudnánk kialakítani. Bőséges bemutatkozó és reklámanyagot kapunk.

Közben utazgatok Pestre is, hogy ott is szervezzem az utat. Az egyik csütörtök este hazaérkezem Egerszegre. Átnézem a Zalai Hírlap heti számait. Mit látok? Orbán „Hota” Sándor egerszegi zenésről szól az egyik cikk. Sanyi régi barátom. Városi népszerűségét még a hatvanas években, a Cyklon együttes billentyűseként és vezetőjeként szerezte, később esküvőkön, más rendezvényeken hallották sokan orgonálni. Most elkészítette egy CD hanganyagát, még a borító fényképét is bemutatja. Szponzorokat keres, hogy megjelenhessen.

Mit tartalmazhat a lemez? Természetesen finnu-ugor, többek között hanti zenét. Már megint minden a kezem alá dolgozik... Ez kell nekem. Winter Erzsébet albuma után újabb ajándékunk is időzítve, épp most jelenhet meg. Reprezentatívabb meglepetést nehéz elképzelni, mint hogy egerszegi szerzőnek az ottani népzene feldolgozásáról készült CD-jét viszem hozzájuk.

Fölkeresem munkahelyén a feleségét, Varga Borit. Tőle tudom, hogy a Hajdú Zoltán által említett filmhez Sanyi írta a zenét. Adok egy-két ötletet a szponzoráláshoz, intézkedem is. Néhány támogatót sikerül megnyernünk, a lemez megjelenhet augusztusra. Vittük is ajándékba, minden vendéglátónknak.

*

A következő történet, újabb véletlen megismerkedés később, az utunkon, majd a kapcsolat egyre előbbé tételében meghatározóan fontossá vált.

Évtizedeken keresztül a „hanti” vagy „manysi” szót a Zalai Hírlapban nem is láttam, amíg júniusban nem nyilatkoztam a keszthelyi útavatással kapcsolatos cikkben. Most meg az Orbán Sándorról szóló írás után rövidesen, július 29-én, szombaton másik is érinti a hantikát. Én addigra azt hittem, már immunis lettem a véletlenekre. De ez megint alaposan meglep.

Fincza Zsuzsa készített interjút *Az ősök örökségének nyomában* címmel Barasits Zsuzsanna egerszegi látóval, aki már szerepelt Halmy György korábbi filmjében is. A napokban ismét járt Hanti-Manszijszkban, részletesen beszámol az élményeiről. A fényképen egy hanti férfi társaságában ül Schmidt Évával, akiről hallottam, hogy a hantik között él régóta.

Örülök, hogy találtam valakit, aki járt azon a távoli földön, ismeri az ottani viszonyokat, mert már nagyon unom a bolond ijesztgetéseket – a „sztálinvárosi színvonalú” szállásoktól a mindent ellepő, húsig harapó moszkítóig –, melyekkel el akarták venni a kedvemet. Zsuzsával addig sohasem találkoztam, nem is tudtam, hogy létezik. Kikeresem a telefonkönyvből a számát, ismeretlenül is föl hívom. Elmondom, hogy szeretnék beszélni vele az élményeiről, mert augusztus 10-én önkormányzati küldöttséget vezetek Szurgutba. Lelkendezni kezd:

– *Milyen nagyszerű, hogy éppen Zalából utaznak oda! Most voltam ott, és azok az emberek nagyon nagy segítségre szorulnak.*

Szinte ismétli, amit Göncz Árpád mondott... Megegyezünk: hétfő délután találkozunk az Orgona presszóban.

Az első személyes találkozásunkkor vagy három óra hosszat beszélgetünk. Addig senkivel sem kerültem kapcsolatba, akinek parapszichológiai képessége lett volna, ilyesmikben nem is hittem. A történeteivel szemben így erős fenntartásaim vannak – amint azt hiszem, az „egészséges gondolkodású” emberek többségének. Magamban jót derülök. Mondja csak.

De nagyon meggyőző, érdekes, amiről beszél – akár az obi-ugor hitvilág harmadik lelkéről, akár név nélkül elmondott eseteiről. Beszél a Halmy György-féle filmről is, a hantik között megörökített medveünnepről, ezzel kapcsolatban az Arvisuráról vagy mindarról, amit akkor előre jelzett hazánk sorsáról. Őt a megtapasztalt különleges képességei alapján a hantik már 1993-as első látogatásakor elfogadták sámanként. Kurikov úr, az ottani egyik vezető is nemrég találkozott vele Budapesten.

Megjegyzem, hogy Csepregi Mártától már hallottam Kurikov látogatásáról. Sajnálom, hogy nem ismerkedhettem meg vele már itt. Beszélék arról is, hogy fantasztikus, hány véletlen segítette eddig az utat. Így például a róla szóló cikk is rövid időn belül már a máso-

dik a Zalai Hírlapban, vagy hogy Göncz Árpádot hogyan értem el az utolsó pillanatban.

Szerinte ez nem véletlen. Göncz Árpád járt kint 1993-ban. Ő is már „érintett ember” – ahogy az út, a „véletlenek” sora miatt valószínűleg én is az vagyok, akinek dolga, rendeltetése lehet a hantik és manysik megsegítésében. Váratlanul kimondja:

– *Úgy visszamennék. Kissé irigykedem magukra. Ott kell lennem, hogy segítsen a delegációt, mert küldetése van. Vigyen el akár a bőröndjében is.*

Jézus Mária! Már megint küldetés. Derülök az ötletén, pillanatra meg is lepődöm. Átfut az agyamon: csak ez hiányozna! Így is időnként ellenállással kellett megküzdenem, hogy az utunk létrejöhesse. Mit szólnának még ehhez is? Egy „boszi” a hű de hivatalos küldöttségünkben? De – miért ne? Hadd üsse meg a guta azokat, akik csak megrögzött előítéletekben, formáságokban képesek gondolkodni. Meg valahogy azt érzem: ha eddig így alakult minden, velünk kell jönnie. Különbösen is: ha a delegációban valaki azt a távoli, nagyon ismeretlen környezetet ismeri, ott tanácsokat tud adni, az önkormányzatnak meg nem kerül semmibe, hát hadd jöjjön. Ha előteremti a jegy árát, nekem nincs kifogásom az ellen, hogy a hantik földjére egy valódi táltossal vonuljunk be.

Nem aggályoskodom sokáig:

– *Elhiszem, hogy nagy boszorkány. Felőlem jöhet a bőröndömben is, ha bele tudja magát ügyeskedni. De javaslok egyszerűbbet. A szurgutiak feljogosítottak, hogy bármekkora delegációt vihetek magammal, vendégül látják, mi csak az útiköltséget álljuk. Szerdán hozzák a repülőjegyeket. Ha addig előteremti az árát, 90 000 forintot, velünk tarthat. Legalább lesz, aki valamennyire ismeri az ottani körülményeket.*

Zsuzsa gőzerővel nekiáll támogatókat keresni. Mindig telefonál, ha megint összejött valamennyi a jegy árából.

*

Ismét felkeresem az Orosz Kulturális Központot, hogy beszéljek Vándor Annával, mit intézett mindabból, amire kértem. Megtudom, hogy Zsuzsával és Halmy György filmrendezővel együtt a finnugor filmfesztiválon vettek részt. A rendező lehetőséget kapott Kurikov úréktól, hogy most ismét forgasson. Ez is igazolja, hogy a hantik-manysik számára mennyire fontosak a filmjei.

Gleb Visinszkijjel beszélgetünk utána. Megkérdi: ideérkezik tizenegy órára a moszkvai nagykövet, Nanovszky György. Nem akarok vele is találkozni? Dehogynem. Már csak ő hiányzik azok közül, akikre szükségünk van.

A nagykövettel is nagyon kellemesen elbeszélgetünk. Fontos információkat, címeket kapok. Bármiben rendelkezésünkre áll a követség, amire szükségünk lehet. Még azt is följánlja, hogy Moszkvában átszállítanak egyik repülőtérről a másikra, Seremetyevóból Domogyedovóba.

Megköszönök mindent, de az átszállítást már vállalták a szurgutiak.

*

Augusztus 2-án, szerdán délelőtt Zsuzsa kicsit elszomorodva tájékoztat, hogy még nem szerezte meg a repülőjegy teljes árát. Délután jár le a határidő, amikor jönnek a MALÉV-tól a megbeszélésre, és addigra véglegesítenem kell az utas listát. Biztatom: egy jó boszorkánynak ez nem lehet gond. Jöjjön el a megbeszélésre, hátha talál ott valakit, aki a különbözetet kifizeti.

A délutáni megbeszélésen találkoznak először a küldöttség tagjai a megyeházán, hogy megbeszéljük az út részleteit, megismerkedjünk egymással. Csak Tompos Judit mentette ki magát, nem jött el Budapestről. Megérkezik a MALÉV képviselője is, hogy véglegesítsük a jegyrendelést.

Zsuzsa is itt van. Beszél addigi útjairól, a hantikkal, manysikkal kapcsolatos élményeiről, tapasztalatairól. Szeretné segíteni velük a küldöttséget, de még nem tudta a jegy árát teljesen előteremteni. Tompos Imre egyből jelentkezik: állja a különbözetet. Ez is megoldódott. Így valósult meg Zsuzsa két nappal korábbi rögtönzése, került a delegációnkba egy látó. Mikor utazott utoljára külföldre olyan hivatalos magyar küldöttség, amelynek „házi táltosa” is volt?

Véglegesítjük az utas listát. Varga László meghatalmazása alapján én vezetem a küldöttséget, egyben képviselem a megyei közgyűlést. Nagykanizsa önkormányzata Krémer József önkormányzati képviselőt – későbbi alpolgármestert – delegálta. A választott testületeket így összesen ketten képviseljük, számunkra közösen biztosítanak tolmácsot is, Bokor Gyulánét, Mariant. Zalaegerszegi vezetők korábban ugyan ígérték, hogy a közgyűlés küld valakit, de elmaradt. Engem azért felkérték, hogy alkalom adtán Egerszegről is szóljak néhány szót, adjam át a város üdvözlétét, ajándékait.

A többi küldött útiköltségét cégeik biztosítják. A kezdeményező Royal Spedtől Farkas Ernő jön velünk, tolmácsként Pozsiczki Szilvia segíti. Ők állják Tompos Judit költségét is. Egerszegről a Strabagot Tompos Imre, a ZALAHÚS-t Mileji Géza képviseli, Kanizsáról a DKG East Rt.-t Szabó József. Barasits Zsuzsa pedig az említett módon, a helyi viszonyok ismerőjeként csatlakozhatott.

Elküldöm telefaxon az utas jegyzéket Szurgutba. Kissé meglep, mikor a kiegészítését kérik: tüntessük fel a foglalkozásokat is, hogy szakmai találkozásokat is szervezhessenek. Most mi a csodát írjak Zsuzsa neve mellé? Nézegetem a szótárt: „Баба Яга”²⁴, esetleg „шаманка”²⁵? Végül megállapodunk, hogy szép semlegesén odaírom az üresen maradt rubrikába: „этнографический специалист”.²⁶ Zsuzsa jót nevet, hogy minek nevezem ki. De kössön bele, aki tud.

²⁴ *Baba Jaga – a népmesékből ismert név a szótár szerint általában is boszorkányt jelent.*

²⁵ *samanka – sámán nő*

²⁶ *etnograficseszkijsz specialiszt – néprajzi szakértő*

Az utazás előtt néhány nappal, augusztus 4-én, pénteken ér az utolsó meglepetés. Telefont várok a megyeházán, mert a repülőjegyek még nem érkeztek meg. Nemcsics Mari telefonál a képviselői irodámból, hogy Kazanyból keresett egy ismerősöm. Honnan? A tatároktól? Mi dolgom nekem ott?

Mari megadja a telefonszámot. Visszahívom. Bejelentkezik Fábián Tibor, akivel a hetvenes években ugyanabban házban, a Landorhegyi út 14/B-ben laktunk, ő a C, én meg a B lépcsőházban. Fogalmam sem volt, elköltözése óta hogyan alakult a sorsa.

Tájékoztat, hogy most a moszkvai kereskedelmi képviseletünk kazanyi alkirendeltségének vezetője. Főnöke, Szűcs Pál betartotta ígéretét, és érdeklődött, ki jönne el velünk. Meglátta, hogy én vezetem a delegációt, és egyből döntött, hogy segítenie kell.

Már megint. Egykori lakótársam képviseli utunkon a magyar államot... Itt már minden így működik?

Szerződéskötés (balról jobbra: Szidorov polgármester, Szigethy István, Szaricsev polgármester, beszél Csernyak alpolgármester)

Elisabeth Ledersberger-Lehoczky: Csillagnézó

Hír-Tükör

Bronzportré az örökös tagoknak

Szerencsés az a színház, amelynek szinte állandó a törzsközönsége, s a szponzori támogatók sem hiányoznak, baráti köre pedig igazi, értő figyelemmel kíséri a produkciókat. A zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház elmondhatja ezt magáról. Túl a huszonöt éves évfordulón, a város és a megye egyaránt magáénak érzi az országosan is jó hírű intézményt. (Nemrég az Élet és Irodalomban Koltai Tamás elismerő szavait is tanúskodnak erről.) Van egy szűkebb baráti kör, amelynek tagjai a színészklubba is bejáratosak, s egy-egy előadás után a rendezővel, dramaturggal és természetesen a darab szereplőivel „tárgyalják ki” estéről-estére a látottakat. Az eszmecserekből mindkét fél okulhat...

E körben is kiemelkedő hely illeti meg a Siklósi házaspárt, Vilmost és Juditot. A színház jeles évfordulója alkalmából támogatásukkal újrendezték a Hevesi Sándor-emlékkiállítását, ám legutóbb ezen is túltettek. A színház négy örökös tagjának – a három éve elhunyt Kossuth-díjas rendezőnek, Ruszt Józsefnek, Egervári Klára nyugalmazott Érdemes Művésznek, Bereményi Géza Kossuth-díjas írónak-rendezőnek és Boncz Barnabás nyugalmazott színházi titkárnak, számos, itt rendezett tárlat kurátorának bronz plakettjét „rendelték meg”

Béres János szobrászművésztől. A nagy méretű domborművek elkészültek, és a színház bejáratának oldalfalán nyertek elhelyezést. A december végi avatási ünnepségen dr. Gyimesi Endre polgármester méltatta a Siklósi család nagylelkű, színházszerepéről tanúskodó szponzori erőfeszítését, majd Siklósi Vilmos beszélt arról a több évtizedes bensőséges kapcsolatról, amely köztük és a színház között kialakult. Ők kezdeményezték a közönségdíj létrehozását, az évadzáró ünnepségeket, támogatták a Karády című produkciót. Siklósi Vilmos fontosnak tartja visszahozni azt a polgári magán mentalitást, amely – az elődökhöz hasonlóan – képes áldozni is a hozzá közel álló kultúráért.

Szerzőink

- Becsey Zuzsa (1969; Budapest) Képző- és médiaművész, animációs rendező. Versei, szövege (Gulyás Tamás fotóiról) *Láncszemek* címmel 2008-ban jelent meg a Pannon Tükör Művészeti Könyvek sorozatában.
- Bence Lajos (1956; Lendva) Költő, író, publicista. Legutóbbi kötete: *Hazatérítő*, MNMI-Pannon Tükör Könyvek, 2006.
- Bereményi Géza (1946; Budapest) Költő, író, rendező. Legutóbbi kötete: *150 dalszöveg Cseh Tamás zenéjére*, Napkút Kiadó, 2008.
- Böröndi Lajos (1954; Feketeerdő) Költő, kritikus. Legutóbbi kötete: *A Bárány vére*, 2008.
- Czigány Zoltán (1965; Budapest) Író, rendező. Legutóbbi kötete: *Csoda és Kósza*, Pozsonyi Pagony Kft., 2007.
- Csontos János (1962; Budapest) Író, költő. Legutóbbi kötete: *Száz év talány*, Éghajlat Kiadó, 2007.
- Géczi János (1954; Veszprém) Költő, prózaíró, esszéista. Legutóbbi kötete: *Tiltott Ábrázolások Könyve*, Gondolat Kiadó, 2008.
- Géger Melinda (1956; Kaposvár) Művészettörténész, számos kiállítás kurátora.
- Gulyás Tamás (1971; Budapest-Zalaegerszeg) Fotográfus, szövegíró. A *Láncszemek* című kötet egyik szerzője.
- Kabdebó Tamás (1934; Newcastle) Költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *75 (Novellák, elbeszélések)*, Pannon Tükör Könyvek, 2009.
- Kelemen Gyula (1955; Zalaegerszeg) Előadóművész, az Énekmondó Együttes vezetője.
- Kiss Gábor (1957; Zalaegerszeg) Történész, kritikus.
- Köpeczi Bócz Edit (1948; Zalaegerszeg) Történész, megjelent kötete: *Az Állami Egyháziügyi Hivatal tevékenysége*. Akadémiai Kiadó, 2004.
- Melega Miklós (Szombathely) Történész, levéltáros, szerkesztő.
- Németh J. Attila (1963; Úrhida) Költő, *Szabadgyalog* című kötete az Árgus Kiadónál jelent meg, 1995-ben.
- Németh János (1934; Zalaegerszeg) Keramikusművész, művészeti író.
- Nyírfalvi Károly (1960; Budapest) Költő, legutóbbi verskötete: *Kéreg és fátyol*, 2007.
- Paksy Zoltán (Zalaegerszeg) Történész, levéltáros, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Együttélés és kirekesztés*, Zala M. Lvt., 2004.
- Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
- Sobor Antal (1933; Székesfehérvár) Író, esszéista. Legutóbbi kötete: *Naplójegyzetek*, Vörösmarty Társaság, 2008.
- Szigethy István (1942; Zalaegerszeg) Esszéista, kritikus.
- Tandori Dezső (1938; Budapest) Költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Torlandó szörfpóker*, Jaffa Kiadó, 2008.
- Tóth Imre (1966; Zalaegerszeg) Költő, kritikus. Kötete: *Nostradamus menyegzője*, Pannon Tükör Könyvek, 2005.
- Tömöry Péter (1943; Veszprém) Költő, író, rendező. Legutóbbi kötete: *Erdélyi Anekdota*, Xantusz Kiadó, 2006.
- Varga Zoltán (1981; Nagykanizsa) Költő, versei különböző lapokban jelennek meg.

Következő számaink tartalmából: Major-Zala Lajos, Kerék Imre, Pálinkás István, Áldozó Krisztián, Király Odett, Arany László, Szegedi Kovács György, Becsey Zsuzsa versei; Móser Zoltán, Pósa Zoltán, Sarusi Mihály, Győri László prózája; Pomogáts Béla, Szepes Erika, Büky László, Gülch Csaba, Bence Lajos, Szemes Péter, Bajnóczy Zoltán, Somogyi Zoltán tanulmánya, kritikája; Murádin Jenő, Novotny Tihámér, Benedek Katalin, Péntek Imre, Lehota M. János, Pápes Éva képző- és színházművészeti írásai.

Lapunk megvásárolható: Keresztury Dezső Könyvesbolt, Keresztury Dezső ÁMK Hangverseny- és Kiállítóterme, Zalaegerszeg; Bánffy-Központ Lendva; Írók Könyvesboltja, Litea Könyvesbolt és Teázó, Budapest
MEGRENDELHETŐ a szerkesztőség címén: 8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21. vagy a pannontukor@goncziamk.hu e-mail címen